

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO
V OLOMOUCI

KATEDRA HISTORIE

Životní osudy zpravodajského důstojníka Františka Fryče

Magisterská diplomová práce

Bc. Marek Vašut

Vedoucí práce: PhDr. Pavel Kreisinger, Ph.D.

Olomouc 2019

Čestné prohlášení

Místopřísežně prohlašuji, že jsem tuto magisterskou diplomovou práci vypracoval samostatně pod dohledem vedoucího práce a uvedl veškerou použitou literaturu a další zdroje.

V Olomouci, dne

.....

Poděkování

Rád bych na tomto místě nešetřil inkoustem a šel za hranici běžného a často jistě povrchního dvouřádkového poděkování vedoucímu práce a rodině.

Děkuji vřele svému vedoucímu práce PhDr. Pavlu Kreisingerovi, Ph.D. za jeho příkladné mentorování a pomoc v každé situaci.

Mé díky směřuje i směrem k přátelům, jejichž podpora pro mě znamenala mnohdy více, než by je mohlo napadnout.

Díky také posílám do Muzea a galerie Orlických hor a její zaměstnankyni Mgr. Martině Dostálové za ochotnou pomoc při pátrání po střípcích, které za sebou František Fryč zanechal. Rád bych poděkoval i ochotným a příjemným zaměstnancům všech archivů, kam mě mé bádání zavedlo.

Vděkem jsem zavázán i pravnučce Františka Fryče Nele Dubákové za poskytnuté fotografie.

Srdečně děkuji i Mgr. Monice Hruškové, krom mnohé podpory za profesionální korekturu, za německý překlad, který nakonec byl pro tento text irelevantní, a přesto může fungovat jako posun v práci.

Poslední díky jsem si dovolil vyhradit pro to vůbec největší. Patří mé rodině, především rodičům. Stejně jako historik musí vnímat dějiny v širokém kontextu, stejně tak upřímně musím i já zhodnotit, že bych nikdy nedosáhl svých úspěchů nebýt mých drahých rodičů, jejich výchovy a bezbřehé podpory.

Obsah

Čestné prohlášení	2
Poděkování.....	3
1. ÚVOD	4
1.1 Literatura.....	6
1.2 Prameny	10
2. FRANTIŠEK FRYČ V BOJÍCH ZA MONARCHII I REPUBLIKU	14
3. GÁŽISTOU A INSTRUKTOREM ČESKOSLOVENSKÉ ARMÁDY	19
4. PŮSOBNÍ NA HLAVNÍM ŠTÁBU ČESKOSLOVENSKÉ ARMÁDY (1931–1939)	22
4.1 Formování československého zpravodajství v první dekádě republiky	22
4.2 Zpravodajské oddělení ve 30. letech.....	24
4.3 U II. oddělení hlavního štábu.....	26
4.4 Práce v období druhé republiky	32
4.5 Ústup zpravodajců do Anglie v předvečer okupace.....	33
4.6 Anglický tisk 15. března 1939	37
5. POČÁTKY V ANGLII	40
6. FRANCIE (1939-1940).....	43
6.1 Evakuace	49
7. ZPĚT V ANGLII	52
8. TURECKO (1943)	55
8.1 Geneze turecké odbočky	56
8.2 Do Istanbulu přijíždí František Fila	59
8.3 Babylon Istanbul	60
8.4 Moravcovi muži na Bosporu.....	61
8.5 Personální struktura v Istanbulu.....	65
8.6 Spojení s protektorátem a Slovenskem	69
8.7 Agenturní situace	71
8.8 Achillova pata – finance	71
9. PO ROCE 1945: OSUDY V RESTAUROVANÉM ČESKOSLOVENSKU	79
9.1 Návrat do vlasti a intermezzo na ministerstvu zahraničních věcí	79
9.2 Perzekuce po únoru 1948	81
9.3 Druhé zatčení	82
9.4 „Jsem smířen s tím, že za pravdu třeba zemřu.“ Lámání Františka Fryče v celách věznice Mírov	83
9.5 Pokus o rehabilitaci a život v ústraní	90
10. ZÁVĚR	94
11. PRAMENY	97

11.1 Archivy a muzea	97
11.2 Internetové zdroje	98
11.3 Ostatní	98
12. LITERATURA	99
12.1 Encyklopedie.....	99
12.2 Monografie.....	99
12.3 Odborné studie a články.....	100
12.4 Internetové zdroje	101
12.5 Paměti	102
13. SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	103
14. PŘÍLOHY	105
14.1 Geneze hodností Františka Fryče	105
14.2 Seznam udělených řádů a vyznamenání ³²⁷	106
14.3 Fotografie.....	108
14.4 Grafika	122
Anotace	125
Resumé.....	125

1. ÚVOD

„*O zpravodajství toho bylo napsáno dost*,“ předeslal v úvodu svých pamětí,¹ vydaných nedlouho po tzv. sametové revoluci, Oldřich Tichý, člen známé Moravcovy jedenáctky.² Nemálo historiků se od té doby rozhodlo s výrokem zasloužilého zpravodajce nesouhlasit a na téma zpravodajství byly a jsou tvořeny stále další práce doplňující mozaiku obrazu tohoto tématu. Ambicí této magisterské kvalifikační práce je postavit se do této řady.³

Cílem předkládané práce jako celku je vyložení životních osudů zpravodajského kolegy a spolupracovníka Oldřicha Tichého, důstojníka, pražského rodáka a člena známé „Moravcovy jedenáctky“ Františka Fryče. O tomto muži a jeho životě dosud nebylo napsáno rozsáhlé a ucelené v kontextu doby, jaké již vzniklo např. o řadě dalších mužů z Moravcovy skupiny. Tím by se měla stát právě předkládaná práce.

František Fryč byl významnou osobou československého odboje během let 1939–1945 a společně s ostatními důstojníky Moravcovy jedenáctky má lví podíl na etablování zahraničního odboje jako takového, tedy přímo i na pozdější restauraci Československa po skončení Druhé světové války. Tyto zásluhy byly jedněmi z hlavních motivací sepsání jeho života, které by mělo sloužit mj. k větší obeznamenosti s jeho osobou a činy.

Tato studie je biografií člověka; sled kapitol tedy bude respektovat posloupnost času, a práce tak převážně bude řazena chronologicky. Je to v tomto případě jistě vhodnější varianta, která usnadní konzumaci textu; jednotlivé návaznosti budou dávat větší smysl a s přibývajícím textem se bude stále komplexněji František Fryč vynořovat. V rámci jednotlivých témat a nižších celků však bude na určitých místech postupováno i částečně topicky.

Výsledkem práce by neměly být pouze „tvrdé“ a odlidštěné dějiny plné činů, hodností a událostí. Vyobrazeny by také měly být některé zdánlivé maličkosti, události

¹ TICHÝ, Oldřich: *Z pamětí zpravodajce. Poznámky k činnosti 2. oddělení a ke knize gen. Frant. Moravce*. IN: *Historie a vojenství* (HaV), 39, 1990, č. 4, s. 119–131. Týž: *Z pamětí zpravodajce* (II.). HaV, 40, 1991, č. 1, s. 122–140.

² Skupina zpravodajských důstojníků II. (zpravodajského) oddělení Hlavního štábu československé armády, která v čele s plk. Františkem Moravcem odletěla 14. března před obsazením zbytku českých zemí do Anglie.

³ Tato práce vznikla za podpory MŠMT, grant IGA_FF_2018_006 Společnost v historickém vývoji od středověku po moderní věk IV.

a charakterové popisy, které nabídnou i jiný vhled na prožívané příhody. V textu tak bude využita nejedna příležitost, aby fungování čs. zpravodajců nezůstalo pouze souborem jejich služebních činů, ale aby také byly osvětleny i další součásti života sloužících mužů. Nejedná se ale o žádnou snahu tvořit jakýsi historický bulvár.

Ještě několik vět o formální stránce práce. První světovou válku budu často označovat jejím synonymem „Velká válka“. Je to pojmenování, které používali současníci jejího průběhu a jsem přesvědčený, že se jedná se o pojmenování přiléhavé. Třebaže se vojenské konflikty zpravidla píší s malým písmenem na začátku, v duchu prosazujícího se úzu⁴ budu na začátku sousloví psát velké písmeno.

Státní útvar střední Evropy existující mezi lety 1918–1938 v tisíciletých hranicích Země koruny české a části Horních Uher (Slovensko a Podkarpatská Rus) budu kolísavě nazývat několika synonymy. Kromě oficiálního názvu republika Československá (též Československá republika) budu používat také nejrozšířenější výraz „Československo“, zkratku ČSR (obdobně adjektivum „československý“ a související zkrácení „čs.“), případně jen zkratkovitě republika, republikový nebo v pramenech hojně užívané slovo „domov“.

Budu ctít dobové názvosloví jednotlivých útvarů, a to včetně číslování. Stejně tak budu v textu psát i původní, dnes již archaické názvy, pokud se v pramenech objeví. Chybět u nich samozřejmě v případě potřeby nebude adekvátní synonymum či výraz.

První válečné zkušenosti Františka Fryče v řadách rakousko-uherské armády budou popsány spíše skromně. Přesto musí být nedílnou součástí práce. Na tomto místě by autor rád podotknul, že zůstane navždy nesplaceným dluhem promarněná šance zaznamenání vzpomínek pamětníků, českých a slovenských příslušníků rakouskouherské armády bojujících na frontách Velké války. Nebýt dochovaných deníků psaných jejich majiteli a výjimečně se vyskytujících audiozáznamů pořízených v rámci rodin, byla by na tom československá historiografie ještě mnohem hůře.

Vzhledem k charakteru a rozsahu této kvalifikační práce budu na místech, která jsou již zevrubně popsána v literatuře, uvádět spíše obecnější a kratší pojednání. Naopak

⁴ Srov. např. <http://www.vhu.cz/exhibit/pametni-medaile-mezinarodni-federace-starych-bojovniku-fidac/> [citováno 20. 4. 2019] nebo KREISINGER, Pavel: *Brigádní generál Josef Bartík. Zpravodajský důstojník a účastník prvního i druhého československého odboje*, Praha, 2011, s. 15.

tam, kde se jedná o novější nebo nerozvinuté poznatky (založené navíc na pramenné základně) si dovolím rozvést více.

Poměrně velká část práce naopak bude pojednávat o pracovní cestě Františka Fryče do Turecka na konci roku 1943 k místní čs. zpravodajské expozituře. Důvodů je hned několik. Tento prostor druhého čs. odboje byl doposud poměrně málo popsán, navíc jde o přímé Fryčovo svědectví a jeden z jeho mnoha důležitých válečných úkolů.

1.1 Literatura

Medailonek Františku Fryčovi, spojeného především v posledních etapách jeho života s Rychnovem nad Kněžnou, věnoval archivář Josef Juza ve své knize.⁵ Své vlastní heslo už si ovšem Fryč nevysloužil u autorů encyklopedie vojenských osobností československého odboje z let 1939–1945, vydané ve spolupráci Vojenského historického ústavu v Praze a Vojenského historického ústavu v Bratislavě. V této knize chybí i další z Moravcovy jedenáctky, jako např. Vladimír Cigna, Jaroslav Tauer nebo Václav Sláma.⁶

Rozsáhlejší práce věnující se komplexně životu Františka Fryče chybí. Svůj prostor samozřejmě v literatuře odborné i faktu František Fryč má. Jeho osoba a přínos by se těžko daly přejít. Proto dostává v několika publikacích různý prostor, od několika slov až po množství odstavců.

Role jednoho z předních československých zpravodajců samozřejmě nemohla ujít pozornosti mnoha dalším autorům věnujícím se tématům, která se Fryče bezprostředně dotýkala. Jeho jméno tak figuruje v mnoha dalších publikacích, kde dostává více či méně prostoru. Nejčastěji je samozřejmě uváděn jako člen ofenzivní sekce II. oddělení Hlavního štábu československé armády a v přímé návaznosti jako jeden ze skupiny důstojníků, kteří 14. března 1939 opustili v posledních hodinách její existence druhou republiku. Takto je představen rovněž ve dvou poměrně základních knihách v kruzích

⁵ JUZA, Josef: *Občané okresu Rychnov nad Kněžnou v zahraničním odboji v předválečných a válečných letech 1936-1945*. Rychnov nad Kněžnou, 1993, s. 78–80.

⁶ LÁNÍK, Jaroslav (ed.): *Vojenské osobnosti československého odboje 1939-1945*. Praha, 2005.

zabývajících se vojenskými a zpravodajskými dějinami známého historika Jiřího Šolce – „Po boku prezidenta“⁷ z roku 2007 a o dva roky starší „Podpalte Československo“,⁸ kde je Fryčovi mimo jiné (jako dalším z „jedenáctky“) věnován velice stručný medailonek. Z obou těchto velmi čtivých publikací číší obrovské penzum práce i velký rozhled a do dnešních dní zůstaly jedněmi z nejvýznamnějších v kontextu exilového odboje a zpravodajské práce mezi lety 1939–1945. Přesto je třeba i k nim přistupovat kriticky. V knihách Jiřího Šolce obecně (spravedlivě ale dodejme, že se tento nešvar objevuje hojně také u mnoha jiných autorů) schází dnes standardní podrobná citace pramenů a literatury. Šolc cituje pouze namátkově, příležitostně, čímž na určitých místech oslabuje věrohodnost některých tvrzení.⁹ Není také zcela bezpečně rozpoznatelné, které informace Šolc čerpá z pramenů a které pasáže jsou vyloženy jeho (byť sebelepšími a podloženými) domněnkami a závěry. Některé informace od vydání těchto knih již zastaraly a chyby se nevyhýbají např. ani zmiňovanému druhému vydání knihy „Po boku prezidenta“. Chyby v prvním vydání knihy z roku 1994 rozebral ještě týž rok ve své recenzi Stanislav Kokoška.¹⁰

Stanislav Kokoška je v problematice podobně významné jméno jako v případě Jiřího Šolce. Podobně se věnuje jakýmsi větším či menším syntézám z prostředí československého zpravodajství. Konkrétně se jedná o knihu sepsanou společně s Jaroslavem Kokoškou s názvem „Spor o agenta A-54“,¹¹ ve které opět na mnoha místech František Fryč figuruje. Jedná se o poměrně významnou a informačně nasycenou publikaci s poznámkovým aparátem (zde je ovšem třeba mít na paměti stáří vydání a přesuny pramenů, ke kterým poté došlo).

⁷ ŠOLC, Jiří: *Po boku prezidenta. Generál František Moravec a jeho zpravodajská služba ve světle archívních dokumentů*. Praha 2007.

⁸ ŠOLC, Jiří: *Podpalte Československo! Kapitoly z historie československého zahraničního a domácího odboje (1939-1945)*. Praha 2005.

⁹ Na tomto místě je ale třeba spravedlivě dodat, že výzkum Jiřího Šolce probíhal v podmínkách o poznání složitějších, než jsou ty dnešní. Namísto chytrých telefonů, počítačů, přenosných skenerů a digitálních fotoaparátů musel Šolc pracovat „s tužkou a papírem“.

¹⁰ KOKOŠKA, Stanislav: *Ve službách prezidenta. Generál František Moravec ve světle archívních dokumentů*. (Recenze): *Moravcova zpravodajská služba bez legend?* IN: *Historie a vojenství*, 1994, 43, č. 6, s. 171–178.

¹¹ KOKOŠKA, Jaroslav – KOKOŠKA, Stanislav: *Spor o agenta A-54. Kapitoly z dějin československé zpravodajské služby*. Praha 1994.

Ještě o pět let starší je rovněž pramenně podložená syntetizující práce trojice dnes již dobře známých historiků Gebharta, Koutka a Kuklíka „Na frontách tajné války“.¹²

Z novější produkce jistě stojí za pozornost bilingvní syntéza dějin československého zpravodajství „Ve službách republiky: 100 let od založení československého vojenského zpravodajství“,¹³ která mapuje vývoj armádních tajných služeb od počátků až po současnost. Vydal ji Vojenský historický ústav při příležitosti stoletého výročí založení vojenského zpravodajství. Autorský trojlístek tvoří Karel Straka, Prokop Tomek a Tomáš Bandžuch. První jmenovaný ještě o rok dříve vydal velmi obsáhlou knihu mapující agenturní síť československých zpravodajců z třicátých let 20. století.¹⁴

Velmi zajímavý, poučný a poměrně vzácný materiál činí zpracované paměti¹⁵ jednoho z významných a služebně nejstarších prvorepublikových zpravodajců a účastníka odboje Františka Fárka. Ty redigoval a vydal na základě poznámek, písemné pozůstalosti a porad s autorem vydal v roce 1975 Vladimír Ježek. Vzhledem k povaze tohoto materiálu, nacházejícího se kdesi na ne zcela zřetelné hranici mezi pramenem a literaturou, je vhodné věnovat rozboru tohoto díla několik vět. Tyto redigované paměti Františka Fárka pokládám z několika důvodů za poměrně důvěryhodný a objektivní zdroj. Jedním z důvodů je okolnost, že sám pamětník přistupuje ke svým vzpomínkám metodologicky a uvědomuje si negativní vlivy značného odstupu od popisovaných událostí, což promítl i v chronologickém členění knihy. Nejstarší vzpomínky na Velkou válku a jeho pozdější zpravodajské umístění na Slovensku tak je pouze výběrem významných událostí a kauz. Naopak nejčerstvější příhody jsou již časově mnohem užší a ve formě deníkových zápisů. Jako významné plus považuji autorovu poznámku, že při psaní svých pamětí (dle vlastních slov) konfrontoval své vlastní vzpomínky s bývalými kolegy a pramenným materiálem. Naopak nedůvěryhodně může působit pozoruhodná až podezřelá detailnost událostí a výpovědí. Snad se jedná o kombinaci čerpání z mnoha

¹² GEBHART, Jan – KOUTEK, Jaroslav – KUKLÍK, Jan: *Na frontách tajné války. Kapitoly z boje československého zpravodajství proti nacismu v letech 1938–1941*. Praha, 1989.

¹³ STRAKA, Karel – TOMEK, Prokop – BANDŽUCH, Tomáš: *Ve službách republiky: 100 let od založení československého vojenského zpravodajství. Serving the republic: 100 years since the establishment of Czechoslovak military intelligence*. Praha, 2018.

¹⁴ STRAKA, Karel: *Rekonstrukce československé agenturní sítě a jejích výsledků z let 1933–1939*. Praha, 2006.

¹⁵ FÁREK, František: *Stopy mizí v archívu....* Praha, 1975.

zdrojů a perfektní (zpravodajské) paměti, jejíž dlouhodobá složka se navíc v pokročilém věku zvláště prosazuje na úkor krátkodobé. I kdyby ale Fárkovi zůstala v paměti jen obecná špulka faktů, kontury událostí, dialogů a pocitů; nemusí být pozdější doplnění konkrétních vět literární licencí vyloženě zavádějící.

Osobu tak těsně spojenou se šifrováním a radiotelegrafickým spojením, jakou Fryč byl, nemohl ve svých pracích pominout Vítězslav Hanák, velmi schopný badatel a radiotelegrafista zabývající se především problematikou rádiového spojení. Cenná je především kombinace jeho spojařských schopností a zkušeností s odborným zájmem a výzkumem včetně rozhovorů s československými radiotelegrafisty výsadkových skupin Druhé světové války i jejich kolegů z domácího odboje. O kvalitě jeho práce i fundovanosti svědčí několik studií publikovaných mj. v periodiku *Historie a vojenství* a vydaná monografie.¹⁶

V přehledné a velmi přínosné monografii¹⁷ Zlatici Zudové-Leškové o československé vojenské diplomacii Fryč bohužel dostal prostor pouze v přehledu vojáků a jejich krycích jmen. Poválečné osudy Františka Fryče zahrnula ve stručném medailonku do své práce Ivana Koutská ve své studii o perzekuci zaměstnanců ministerstva zahraničních věcí po únoru 1948.¹⁸ Poválečnou perzekuci Františka Fryče obsahuje i poměrně nová publikace zabývající se okolnostmi smrti Jana Masaryka od Václavy Jandečkové vydaná v roce 2015.¹⁹

¹⁶ HANÁK, Vítězslav: *Muži a radiostanice tajné války*. Dvůr Králové nad Labem, 2002. Týž: *Rádiové spojení domova se zahraničím v letech 1939 až 1942*. IN: *Československá republika v letech 1918-1948: s přihlédnutím k životu a dílu velvyslance Arnošta Heidricha (1889-1968), významného josefovského rodáka*. Jaroměř, 2001, s. 70-84. Týž: *Vojenská rádiová ústředna*. IN: *Historie a vojenství*, 46, č. 1, 1997, s. 87–120.

¹⁷ ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica: *Zapomenutá elita. Českoslovenští vojenští diplomaté v letech 1938/1945*. Praha, 2011, s. 281.

¹⁸ KOUTSKÁ, Ivana: *Únor 1948 a perzekuce zaměstnanců ministerstva zahraničních věcí*. IN: *Paměť a dějiny*, 01, 2008, s. 39–52.

¹⁹ JANDEČKOVÁ, Václava: *Kauza Jan Masaryk. Nový pohled. Doznání k vraždě a tajný přešetřovací proces StB z let 1950-1951*. Domažlice, 2015.

1.2 Prameny

Základem výzkumu byla samozřejmě velká škála dokumentů uložených v tuzemských archivech. Prameny zde získané přirozeně tvoří páteř celé práce. Vůbec pramenně nejštědřejší se stal Vojenský historický archiv v Praze (VHA), a to především fondy 37 (Velitelství vojenské zpravodajské služby) a 20 (Ministerstvo národní obrany Londýn).

Zde uložený archivní osobní spis Františka Fryče č. 806920, který je vlastně složkou věci jeho rehabilitace, byl zproštěn stupně utajení (a tím zpřístupněn) až 29. června 2017. Jedná se tedy o poměrně čerstvý zdroj informací k Fryčovým poválečným osudům.²⁰

Páteřním materiálem při sestavování Fryčovy vojenské kariéry je přirozeně jeho kvalifikační listina a kmenový list. Dochovalo se několik desítek stran těchto dokumentů, a to od Fryčových počátků v rakousko-uherské armádě až po poválečné záznamy. Ve VHA jsou také torza dokumentů vzniklých v souvislosti s provozem francouzské expozitury *Karla*, resp. *Karel*. Nachází se zde množství dalších signatur, které se více či méně dotýkají kariéry Františka Fryče – jsou tu depeše, které byly zasílány z Turecka do Istanbulu a vice versa.

Ve fondu 20 je také uložena zpráva o pracovní cestě Františka Fryče do Turecka v roce 1943. Tento report, čítající několik desítek stran, je poměrně vzácným dokumentem. Zároveň nám ona kapitola umožňuje komplexněji nahlédnout do prostředí, ve kterém Fryč sloužil a fungoval.²¹

V Archivu bezpečnostních složek v Praze se rovněž dochovalo velké množství relevantních pramenů. V rámci fondu 302²² (Hlavní správa vojenské kontrarozvědky) jsou to především záznamy poválečných výslechových protokolů (zpravidla z roku 1949–1950) důstojníků československého zpravodajství. Jedná se o stovky stran výpovědí, ke kterým je ovšem nutno přistupovat s velkou opatrností. Svou roli může hrát několik faktorů. V případě válečných událostí nemusí nutně znamenat vysokou míru zkreslení z hlediska odstupů času; ovšem vzpomínky na působení v předválečné armádě už toto

²⁰ *Vojenský historický ústav – Vojenský historický archiv Praha (VÚA-VHA Praha)*, Archivní osobní spis č. 806920.

²¹ *VÚA-VHA Praha*, f. 20-6-35, hlášení o služební cestě do Turecka. Datováno 7. ledna 1944.

²² *Archiv bezpečnostních složek Praha (ABS Praha)*, f. 302-1-429-3.

riziko skýtat mohou. Jako další limit je nutno brát v úvahu profesní povahu zpravodajců, pro něž je práce s informací pracovní náplní. V kontextu výsledků režimem, který příslušníky západního odboje většinou považoval apriori za nebezpečné a nepřátelské, je nutné počítat s tím, že se této alternativě snažili vyslýchaní přizpůsobit. Šlo samozřejmě o zapírání nebo argument, že si na dotazované skutečnosti už nepamatují. Další strategií také mohlo být zkreslení informací a přesouvání zodpovědnosti na osoby, o kterých bylo známo, že se nacházejí v bezpečí (za hranicemi). Způsobů mohlo být nespočet a badateli tak nezbývá, než výsledkové protokoly konfrontovat s dalšími prameny a poznatky. Stran tématu práce je samozřejmě primárně zajímavý výslechový protokol Františka Fryče.²³

ABS v Praze také schraňuje ve fondu 302 užitečný, ale torzovitý materiál k čs. zpravodajským aktivitám v Nizozemsku. Z fondu 305 (Ústředna státní bezpečnosti) jsou pak využitelné další výslechové protokoly a jejich dodatky.²⁴ Několik signatur z fondu Z nabízí seznamy zpravodajsky činných osob plus odkazy na jejich materiály, svodky z výsledků a dokumenty pojednávající o agentovi A-54. Je zde také obsažena rozsáhlá zpráva o čs. zpravodajské službě mezi lety 1920–1945, kterou pro ministra vnitra Rudolfa Baráka zpracoval I. zvláštní odbor ministerstva vnitra v prosinci 1957.²⁵

Z fondu 304 (různé bezpečnostní spisy po roce 1945) jsou k Františku Fryčovi relevantní především dvě signatury. Jedna obsahuje rozsáhlou zprávu o vyšetřování příčin smrti Jana Masaryka,²⁶ druhá pak svodky z výsledků Jana Bydžovského a Františka Fryče.²⁷ Obě souvisí právě s jejich podezřením ze spáchání vraždy tohoto bývalého ministra zahraničních věcí.

Národní archiv v Praze k Františku Fryčovi poskytl několik materiálů spíše druhořadého významu. Vzhledem k Fryčově poválečnému členství v Československé straně národně socialistické (ČSNS) se zde nachází několik dokumentů jejího ústředního sekretariátu.²⁸ Dále jsou zde k dispozici i hlášení důvěrníků zemských odborů bezpečnosti o nejrozličnějších osobách a událostech – včetně Františka Fryče. Fond 114

²³ *ABS Praha*, f. 302-73-1.

²⁴ *ABS Praha*, f. 305-772-1.

²⁵ *ABS Praha*, f. Z-6-314-1.

²⁶ *ABS Praha*, f. 304-254-9.

²⁷ *ABS Praha*, f. 30-254-10.

²⁸ *Národní archiv Praha (NA Praha)*, f. ČSNS, ústřední sekretariát, Praha.

(Úřad říšského protektora) obsahuje několik dokumentů o čs. zpravodajcích v zahraničí (Moravcově skupině).²⁹

Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky vydal pouze osobní spis Františka Fryče čítající jedenatřicet stran včetně kopie kmenového listu a osvědčení o tom, že byl tzv. „účastníkem národního boje za osvobození“.³⁰ Vzhledem k poměrně nepatrné stopě, kterou po Druhé světové válce Fryč na ministerstvu zahraničí zanechal, se asi jedná o adekvátní množství. I tak ale bádání v Černínském paláci přineslo několik zajímavých poznatků. Spíše zajímavé, než převratné je dochované rozhodnutí o rozvázání pracovního poměru adresované Františku Fryčovi a podepsané iniciály státního tajemníka V. C., tedy Vladimíra Clementise.³¹

Autor této studie podnikl i výzkum v britském archivu The National Archives v londýnské čtvrti Kew. Zde se pro potřeby práce podařilo i přes prozkoumání několika tisíc dokumentů získat pouze několik útržkovitých relevantních informací. Dostupné jsou zde například dílčí informace k jednotlivým výsadbkům, které byly s operačními úkoly vyslány do protektorátu. Zajímavějšími, bohužel pro potřeby této práce méně relevantními, se jeví některé složky k československým zpravodajcům a agentům, které si rozhodně zaslouží pozornost.

Toliko stručný komentář ke zdrojům, které jsem k dispozici. Pro celkový kontext je ale třeba okomentovat a počítat s prameny, které v průběhu dekad zmizely v propadlišti dějin. Nenahraditelnou škodu ve zkoumání československého zpravodajství způsobilo především nezbytné masivní ničení nejrůznějšího materiálu v březnu 1939. Způsobeno bylo potvrzenou hrozbou blízkého obsazení *Rest-Tschechei*³² nacistickou brannou mocí. Tyto překotné přípravy budou blíže popsány v jedné z následujících kapitol.

Pro historika mohou být posunem i slepé uličky – každý by měl vést v patrnosti, že sebelepší obraz reality, který při nejlepším vědomí a svědomí skládá, nebude nikdy

²⁹ NA Praha, f. 114, Úřad říšského protektora.

³⁰ Jedná se o osvědčení na základě § 8 zákona 255/1946 Sb. ze dne 19. prosince 1946 o příslušnících československé armády v zahraničí a o některých jiných účastnících národního boje za osvobození. Srov. Osvědčení podle zákona č. 255/1946 Sb. IN: <http://www.vuapraha.cz/node/148> [citováno 12. 2. 2019].

³¹ Vladimír „Vlado“ Clementis – komunistický politik, který nahradil Jana Masaryka na pozici ministra zahraničí. V procesu s Rudolfem Slánským byl odsouzen k trestu smrti, který byl vykonán 3. prosince 1952.

³² Rest-Tschechei, přesněji „Zerschlagung der Rest-Tschechei“ (česky „zbytek Česka“, respektive „rozbití zbytkového Česka“) byl terminus technicus říšského kancléře Adolfa Hitlera a zároveň jeho plán na obsazení zbytku pomnichovské republiky.

kompletní. Té je nejbližší realita sama. A jak píše ve svém výtečném úvodu knihy o třetím odboji Václav Veber: „[...] historie pochopitelně odmítá brát v úvahu události, o kterých se nezachovaly žádné zprávy, i když o jejich existenci nemůže být pochyb. S tím jako by počítali architekti komunistického režimu i sestavovatelé archivních dokumentů; o čem nechtěli, aby se vědělo, vyřadili s velkým předstihem [...].³³ Tato myšlenka platí mj. na dokumenty, které nám mohly prozradit více o poslední epoše života Františka Fryče, kterou strávil v Rychnově nad Kněžnou. V polovině června roku 1953 mu byla v kategorii OS (osobní svazek) na Krajské správě Státní bezpečnosti Hradec Králové založena jeho osobní složka.³⁴ Tato byla o sedm let později 23. prosince (mimoděk jako dárek k jeho narozeninám) archivována³⁵ a vložena do svazku³⁶ zaregistrovaného 16. února 1962 na Okresním oddělení MV Rychnov nad Kněžnou. Tento byl celý 26. června 1965 skartován.³⁷ I přesto se malá část spisu zachovala, a to ve složce shromažďující dokumenty k věci rehabilitace Františka Fryče z konce 60. let. Celá je uložena ve Vojenském historickém archivu v Praze.

František Fryč za sebou s nejvyšší pravděpodobností nezanechal žádné deníkové záznamy, které by umožňovaly hlouběji poznat Fryčovu osobnost. Stejně tak se nejeví jako pravděpodobné, že by byly nějaké významnější vzpomínky zachovány v ústní tradici rodiny.

³³ VEBER, Václav: *Třetí odboj. ČSR v letech 1948-1953*. Pardubice, 2014.

³⁴ reg. č. 101 HK.

³⁵ pod archivním číslem 992 HK.

³⁶ reg. č. 5813 HK.

³⁷ Vyjádření ABS – Žádost o zpřístupnění archivních materiálů dle zákona č. 499/2004 Sb.

2. FRANTIŠEK FRYČ V BOJÍCH ZA MONARCHII

I REPUBLIKU

Den před Štědrým dnem roku 1895 se v Praze 3 do rodiny poštovního referenta Františka Fryče a Jany (rozené Králové) narodil jmenovec svého otce František. Budoucností tohoto křtěného českobratrského evangelíka mělo být třiatřicet let služby československému státu a kariéra jednoho z předních vojenských zpravodajců.

Praha zůstala jeho domovem i nadále. Po absolvování české obecné školy složil tento talentovaný student v červenci roku 1913 na českém reálném gymnáziu v Holešovicích-Bubnech maturitu s vyznamenáním. A výtečnost v rozličných hodnoceních ho následně provázela po celý život. Jeho kroky vzápětí logicky vedly k zápisu na vysokou školu, konkrétně českou vysokou školu technickou v Praze, kde měl před sebou už pouhé dva roky akademického života. Poté talentovanému studentovi stavebního inženýrství jako desítkám milionů dalších lidí naprosto zpřeházelo plány a život vypuknutí dosud nepředstavitelného válečného konfliktu – tzv. Velké války.³⁸

Do rakousko-uherské armády byl Fryč odveden 15. ledna 1915 jako jednoroční dobrovolník³⁹, absolvoval dvouměsíční výcvik a přesně tři měsíce po odvodu nastoupil činnou službu u pěšího pluku (p.pl.) 75 v Jindřichově Hradci.⁴⁰ O tři měsíce později ho čekal transfer k p.pl. 58. S ním postupně prošel jako svobodník, desátník a četař posádkovými městy Mürzzuschlag v severovýchodním Štýrsku a Hajdúszoboszló v dnešním jihovýchodním Maďarsku.

³⁸ ABS Praha, fond 302, sign. 302-73-1, výslechový protokol s plk. v. v. Františkem Fryčem z 23. listopadu u Okresního soudu v Mladé Boleslavi, s. 1.

³⁹ V rakouské armádě byla skupina jednoročních dobrovolníků (orig. Einjährig-Freiwilliger) ustavena pro doplňování důstojnického stavu po zavedení všeobecné branné povinnosti v roce 1869. V mírových dobách vykonali zkrácenou vojenskou službu o délce jednoho roku, pracovali ve svých civilních zaměstnáních a účastnili se pravidelných cvičení. Vypuknutí První světové války však nutilo zrychlit a zjednodušit výcvik a zároveň přijímat i muže bez maturity. Vzhledem k nedostatku nižších pěchotních velitelů byla také omezena možnost výběru zbraně. Srov. OKTÁBEC, Karel: *Jednoroční dobrovolníci rakousko-uherské armády*. IN: <https://www.valka.cz/15439-Jednorocni-dobrovolnici-rakousko-uherske-armady> [citováno 15. 4. 2019].

⁴⁰ Originální německý název pěšího pluku byl „*Infanterieregiment* (v tomto případě) *Nr. 75*“.

Po absolvování školy záložních důstojníků v dalekém Velkém Varadínu⁴¹ na území dnešního Rumunska se k útvaru vrátil, od 10. ledna 1916 zde pak byl umístěn v hodnosti kadeta-aspiranta na pozici nejdříve zástupce, od května pak dokonce velitele pracovní rot. Spolu s jednotkou okamžitě zamířil na frontu. Do září 1916 prošla jeho jednotka nasazením v údolí mezi alpskými vrcholy zvaném Etschal⁴² (italsky Val d'Adige) a kolem vrcholu Monte Zebio.⁴³ Oblast italské fronty opustil 29. září 1916. O šest dní později nastoupil jako čerstvý podporučík v Lublinu na území dnešního Polska u III. náhradní roty p.pl. 58 jako velitel čety. Od 15. listopadu téhož roku sloužil ve stejné funkci, ovšem v rámci výcvikového střediska nacházejícího se ve Vladimíru Volyňském. Z nejasných příčin se po osmi dnech ocitl na několik měsíců v jaroslavské nemocnici. Pobyt mu mohl zpříjemnit fakt, že byl 1. února jmenován poručíkem.⁴⁴

Po rekonvalescenci se Fryč na posledního půl roku vrátil k p.pl. 58 dlíci mu tehdy stále v Lublinu. Sloužil u náhradního praporu a polní rot ve výcvikových střediscích. Jak se zdá, už rakousko-uherská armáda odhalila jeho přednosti pro vedení mužů a výcvik. Během tohoto určení prošel ruskou a italskou frontou, konkrétněji městy Hrubieszow (český Hrubešov, dnes Hrubieszów v jihovýchodním Polsku) a Hrpelje v dnešním Slovinsku. V červenci p.pl. 58, ke kterému byl příslušný téměř od svého odvedení, opustil.⁴⁴

Pro poslední etapu První světové války byl 22. července 1917 poručík v záloze František Fryč přidělen k domobraneckému pluku 22 (původně posádkou v Černovicích). V tomto útvaru postupně prošel několika pozicemi: velitel čety, velitel technické čety, velitel technické rot a technický referent pluku. Prodělal boje u Biglie a San Marca, následně též u Gonice a na řece Tagliamento v severovýchodní Itálii. Následoval přesun

⁴¹ Rumunské město Oradea, ležící v dnešní době nedaleko severozápadních hranic s Maďarskem.

⁴² Údolí na území dnešního severoitalského regionu Tridentsko-Horní Adiže, kterým protéká řeka Adiže. Údolí se táhne mezi městy Merano, Bolzano, Salorno a Rovereto.

⁴³ Monte Zebio, vrchol šest kilometrů severně od italského města Asiago. Jednalo se o hlavní obranný pilíř asi dvanáctikilometrového úseku mezi Monte Interrotto a Monte Ortigara. Podobně jako v jiných vysoce položených horách a pohořích Alp i zde rakousko-uherská armáda zbudovala pevný systém skalních kavern, kulometných hnízd a zátarasů. Mohutnou a úspěšnou italskou ofenzivu na tomto úseku v létě 1917 však František Fryč již nezažil. Srov. OKTÁBEC, Karel: *Boje na Monte Zebio (1917)*. IN: <https://www.valka.cz/14125-Boje-na-Monte-Zebio-1917> [15. 4. 2019].

⁴⁴ *VÚA-VHA Praha*, čístopis kvalifikační listiny, popis služební činnosti.
VÚA-VHA Praha, čístopis kvalifikační listiny, popis služební činnosti.

na východ k městu Mohylev.⁴⁵ Fryčovo působení na frontách Velké války se uzavřelo v září 1918, kdy coby poručík pěchoty odešel na studijní dovolenou.⁴⁶ Oficiálně věnoval armádě hroutící se monarchie čtyřicet tři měsíců služby.⁴⁷

Třebaže v životě tohoto zpravodajce chybí účast v čs. legiích, svůj postoj k nově vzniklé vlasti demonstroval Fryč více než výmluvně. V den vyhlášení samostatného československého státu 28. října 1918 právě čerpal studijní dovolenou na Žižkově ulici v pražských Dejvicích. Dle záznamů si stihl ještě v roce 1918 doplnit další dva semestry studií. Pouhý den po vzniku nového státu se ještě coby poručík v záloze, formálně příslušný zeměbraneckému pluku 22, přihlásil do vznikajících jednotek Národní gardy Dejvice.⁴⁸ Bylo to ve stejný den, kdy po převzetí Národním výborem v jedenáct hodin dopoledne začal vlát červenobílý prapor. Fryč svou přihláškou předběhl chod událostí. Když se po několika dnech zformovala Vojenská správa, Národní shromáždění schválilo její návrh k ponechání v činné vojenské službě všechny vojáky ročníků 1882–1889 s československým občanstvím.⁴⁹

Nově se rodící stát nutně potřeboval pro rychlé zajištění hranic i pořádku ve vnitrozemí organizované bezpečnostní jednotky. Zde se ale nacházíme v době, kdy se teprve československé legie začínají vracet na území vlasti. Improvizovaně tak nové jednotky tvoří mj. přítomní dobrovolníci z řad rakousko-uherských vojáků české národnosti, především však ale členové české kulturní vlastenecké organizace Sokol.⁵⁰

Od Národních gard byl takřka okamžitě poslán k II. setnině (rotě) I. pluku Stráže svobody právě se formující rovněž v hlavním městě. Přísahu mladé republice složil na Staroměstském náměstí v Praze 8. listopadu 1918.⁵¹ Pro Fryče tak válka neskončila. V dozvucích bojů Velké války a nově nakreslené geopolitické mapy světa se rozhodl dobrovolně bránit nové hranice vlasti, která se záhy po vzniku ocitla pod útokem několika stran. Na počátku roku 1919 prodělal boje sedmidenní války s Polskem na Těšínsku. Fryč

⁴⁵ *VÚA-VHA Praha*, Sbírka kvalifikačních listin, zevrubný popis činné služby ve válce a za mobilizace.

⁴⁶ *VÚA-VHA Praha*, Sbírka kvalifikačních listin, prvopis kvalifikační listiny Františka Fryče, část I.

⁴⁷ *VÚA-VHA Praha*, Sbírka kvalifikačních listin, přihláška, datováno 6. prosince 1918.

⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁹ Srov. Pavel J. KUTHAN, *V těžkých dobách. Boje na Slovensku 1918-1919*. Praha, 2010, s. 7.

⁵⁰ Tamtéž, s. 8.

⁵¹ *VÚA-VHA Praha*, Sbírka kvalifikačních listin, prvopis kvalifikační listiny Františka Fryče, přihláška.

se následně zúčastnil i války s maďarskou armádou na Slovensku. Ve stejném konfliktu byl mj. nasazen i jeho budoucí velitel, srbskou armádou zocelený František Moravec.⁵²

Československo-maďarská válka se postupem týdnů stala válkou obrannou. Nová hranice na jihu Slovenska neměla žádné hluboké historické kořeny, podle kterých by se předěl mezi čs. a maďarským územím mohl nejsnadněji určit. Jednalo se o území Horních Uher patřících historicky k Uherskému království. Menší boje na jihu Slovenska se objevovaly už od listopadu 1918. Vrchní velitelství československé branné moci tak do východní části republiky vyslalo již do konce roku 1918 celkem deset pěších praporů, čtyři dělostřelecké baterie, jednu jezdeckou eskadronu a jeden obrněný vlak.⁵³ Situace v Maďarsku, už tak vyhrocená prohranou válkou, rozsypáním se monarchie i tzv. „Velkého Maďarska“⁵⁴ a ztrátou velkých území na mnoha stranách pak eskalovala v dubnu 1919, kdy došlo k bolševickému převratu a vzniku Maďarské republiky rad. Poté vypukla otevřená válka s Rumunskem a Československem trvající až do srpna 1919, kdy byl maďarský bolševický režim poražen. Československo si muselo záhy po svém vzniku ve víru poválečné Evropy svůj stát obhájit. Mnozí, kterým se podařilo přežít peklo První světové války, našli svou smrt právě zde. Během této relativně krátké války padlo v řadách čs. armády 861 mužů a 2830 dalších bylo zraněno. Bok po boku tu bojovali za svou vlast lidé, kteří proti sobě mohli několik měsíců předtím útočit v zákopové válce.⁵⁵

Fryč v rychlém sledu prošel posádkami v Chomutově a Bohumíně, prošel výcvikem pro infanterii v Praze a posléze byl umístěn v Nitře a Vráblích na Slovensku. 1. dubna 1919 bychom poručíka František Fryče našli již jako velitele čety (později roty) u I. a následně II. polního praporu v rámci pěšího pluku 92.⁵⁵ Všechna tato určení prodělal stále jako záložní důstojník. Aktivován byl oficiálně až 1. července 1919. Po krátkých pobytech v nemocnici na podzim roku 1919 se stal k 1. listopadu 1919 jako nově povýšený poručík velitelem roty u pěšího pluku 22. V jeho řadách setrval na východě Slovenska (v Košicích) až do konce roku. Na počátku ledna 1920 se mohl konečně vrátit z vojenského tažení do Prahy, která již žila svým svobodným a mírovým životem. Za

⁵² VÚA-VHA Praha, čístopis kvalifikační listiny, popis služební činnosti.

⁵³ Srov. Pavel J. KUTHAN, *V těžkých dobách. Boje na Slovensku 1918-1919*. Praha, 2010, s. 9.

⁵⁴ Velké Maďarsko je používáno pro útvar, který by byl podobou Maďarské monarchie existující před Trianonskou dohodou.

⁵⁵ Srov. Pavel J. KUTHAN, *V těžkých dobách. Boje na Slovensku 1918-1919*. Praha, 2010, s. 161.

⁵⁵ VÚA-VHA Praha, čístopis kvalifikační listiny, s. 2-3.

svou službu během slovenské kampaně si od velitele 1./92 setniny (praporu) vysloužil pochvalné hodnocení: „*Přímý, otevřený charakter. Svědomitý, horlivý důstojník. Co velitel čety a setniny se výborně osvědčil. Kázeň u jeho oddílu vzorná. Vůči podřízeným spravedlivý, o jich blaho se starající.*“⁵⁶ Podobně nešetřil chválou ani velitel 4. setniny mjr. Gallè, který napsal: „*Pevný, neoblomný charakter. Vojensky výborně založen s vynikajícím vlivem na podřízené budí a udržuje kázeň, velice svědomitý, pilný a spolehlivý důstojník. Velmi oblíbený a taktní důstojník.*“⁵⁷

⁵⁶ VÚA-VHA Praha, čistopis kvalifikační listiny, popis služební činnosti.

⁵⁷ Tamtéž.

3. GÁŽISTOU A INSTRUKTOREM ČESKOSLOVENSKÉ ARMÁDY

Rozhodnutí pokračovat ve vojenské kariéře i po návratu ze Slovenska v důsledku znamenalo dalších třiatřicet let služby vlasti. A jak uvidíme dále z dochovaných hodnocení, Fryč se rozhodně nemínil povoláním. Z popisu se zdá, že se jednalo až o učebnicového důstojníka.

Po konsolidaci politické a vojenské situace Fryč nastoupil 15. ledna roku 1920 v rámci III. kurzu na učiliště pro pěší vojsko v Milovicích.⁵⁸ Příslušný byl v té době k p.pl. 22. Už v tomto momentu se projevilo výtečné hodnocení, které ho provázelo po celou jeho studijní i armádní kariéru – vyřazen z kurzu byl 30. června na druhém místě ze sto patnácti frekventantů. Do plného hodnocení mu chyběl pouze jeden bod.⁵⁹ Fryč udělal na své okolí opravdový dojem. Ihned po vyřazení z kurzu coby žák byl v Milovicích jmenován instruktorem.⁶⁰ I zde se okamžitě zaskvěl. Již za dva měsíce kpt. Příbáh o Fryčovi napsal: „*Osvědčil se jako výborný instruktor – vychovatel poddůstojníků žáků. Svoje výborné theoretické a vojenské znalosti dovede velmi dobře uvést v život. Ve službě přesný, spolehlivý. Při výcviku dosáhl velmi krásných výsledků. Sportovní činný. [...].*“⁶¹ Během výcviku ho v Milovicích zastihla i zpráva o pokusu posledního rakouskouherského císaře Karla I. Habsburského pučem zahájit restauraci

⁵⁸ Učiliště pro pěší vojsko bylo vojenským vzdělávacím ústavem československé armády, které vzniklo z bývalého „Ústředí vojenských škol“. Nacházelo se v Milovicích asi třicet kilometrů severovýchodně od Prahy. Co se týkalo výuky, podléhalo 5. oddělení (školskému a výcvikovému) Hlavního štábu branné moci. V ostatních záležitostech bylo podřízeno Zemskému vojenskému velitelství (ZVV) pro Čechy, od září 1925 ZVV v Praze. Učiliště bylo 1. října 1928 přejmenováno na „Pěchotní učiliště“. Srov. FIDLER, Jiří – SLUKA, Václav: *Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920-1938*. Praha, 2006, s. 654.

⁵⁹ Součástí vysvědčení byl i všeobecný posudek sepsaný npor. Pochmanem: „*Ustálený charakter energického vystupování. Čilý v jednání, pracoval stále pilně, projevil velkou snahu i ctížádost. Široké povšechné vzdělání a dobré vlastnosti vojenské. Působí dobře na podřízené, udrží kázeň i autoritu. Velmi dobrý instruktor, který pracuje jistě i svým příkladem. Teoreticky i takticky plně vyvinutý. Dobrý velitel roty. Schopnost pro osvětový odbor.*“ VÚA-VHA Praha, Sbirka kvalifikačních listin, vysvědčení nadporučíka z povolání Františka Fryče.

⁶⁰ Z hlediska vojenských dějin čs. armády je ve Fryčových záznamech uveden zajímavý detail. Dne 10. července 1920 obdržel 2000,- Kč[s] jako první příspěvek na výstroj a výzbroj. Srov. VÚA-VHA Praha, list hlavní kmenové knihy.

⁶¹ VÚA-VHA Praha, kvalifikační listina Františka Fryče.

monarchie z října 1921. Československo jako nástupnický stát habsburské monarchie tento vývoj bralo velmi vážně (ostatně se nacházíme pouhé tři roky od zavedení nového geopolitického pořádku, a ještě méně času dělí mladý stát od války s Maďarskem) a zareagovalo částečnou mobilizací. Celý pokus však svým rozsahem nepřesáhl maďarské hranice a neměl dlouhého trvání.

O rok později se Fryč s oficiálním povolením svých představených oženil. Sňatek uzavřel 28. srpna 1922 s Jarmilou Máslovou, pocházející z Rychnova nad Kněžnou, který se nakonec stane jeho posledním domovem. Do tohoto roku také spadá hodnocení Františka Fryče (nacházíme se v roce 1922), které bylo sepsáno krátce po absolvování učiliště. Můžeme v něm číst: „*Velmi inteligentní a nadaný, pracovitý a velmi přesný ve službě. Upřímné, otevřené povahy. Výborný důstojník.*“ Pod tímto stručným vylíčením povahy jsou podepsáni např. velitel učiliště pplk. August Prignot⁶² či zemský vojenský velitel a proslulý důstojník československé armády gen. Syrový. Z dokumentů také vyplývá, že Fryč už v této době dobře ovládal německý a francouzský jazyk.⁶³

Části kvalifikační listiny mladého důstojníka z počátku let vůbec obsahují řadu poznámek od důstojníků vojenské mise v Československu. Evidentně tak obstál i v očích příslušníků velmi zkušené velké francouzské armády. Velitel školy v Milovicích pplk. Bourguignon⁶⁴ k popisu jeho služební činnosti doplnil poznámku: „*Excellent officier – instructeur – Le apte à l'avancement*“ (*Excelentní důstojník – instruktor – k povýšení velmi způsobilý*).⁶⁵ Výše uvedené hodnocení kpt. Přibáně z počátku Fryčovy kariéry instruktora v československé armádě připojil svůj pohled znovu i plk. Bourguignon: „*Continue de mérites d'excellents notes. Très méritant. – Zaslouhuje i na dále výborné vysvědčení. Velmi zasloužilý.*“⁶⁶

S krátkou přestávkou Fryč působil v několika instruktorských pozicích Milovické školy; až do roku 1930 totiž pokračoval v pozici výpomocného instruktora, učitele nauky o zbraních a pobočníka velitele nižších kurzů, od roku 1926 na základě doporučení

⁶² Lieutenant-colonel Auguste Prignot. Člen francouzské vojenské mise v Československu a v pořadí druhý velitel milovického učiliště pro pěší vojsko (červenec 1922 až srpen 1926). Účastnil se též bojů během slovenské kampaně v roce 1918-1919.

⁶³ VÚA-VHA Praha, čistopis kvalifikační listiny, část II.

⁶⁴ Lieutenant-colonel Louis Ferdinand Bourguignon. Člen francouzské vojenské mise v Československu, první velitel milovického vojenského učiliště (březen až červenec 1922).

⁶⁵ VÚA-VHA Praha, popis služební činnosti od 1. 1. 1920.

⁶⁶ VÚA-VHA Praha, kvalifikační listina Františka Fryče.

k mimořádnému povýšení jako kapitán. Rok před jeho transferem z učiliště bylo Fryčovi vysloveno pochvalné uznání velitele pěchotního učiliště za „*neúnavnou, cílevědomou a velmi úspěšnou práci při praktickém i teoretickém výcviku poručíků aplikační školy*“.⁶⁷ Na přelomu let 1924 a 1925 prodělal ekvitační⁶⁸ kurz v Milovicích. Není překvapující, že mu velitel I. jezdecké brigády plk. Zbořil dne 8. května 1925 vystavil výkaz s velmi dobrým hodnocením.⁶⁹

Fryčovým novým působištěm se stal od 1. října 1929 Vojenský technický ústav,⁷⁰ kde nastoupil na pozici přednosta kinoskupiny. Důvody jeho umístění nebyly náhodné. Již v Milovicích vytvořil s kpt. Černým několik filmových libret. Jednalo se nejspíše o instruktážní videa vojenského charakteru, tedy v oné době poměrně moderní součást výcviku. Osob, které dokázaly filmovou techniku ovládat v armádě, jistě nebylo mnoho. Od roku 1929 má skutečně ve zvláštních schopnostech psáno (kromě jízdy na kole) „*výborný fotograf a filmař*“. Ty budou výhodou i při jeho dalším umístění. Necelý rok po převelení (15. listopadu 1930) byl opět přidělen k instrukčnímu praporu, ve funkci přednosta kinoskupiny na VTÚ přesto zůstal. Tyto změny už Fryč absolvoval s distinkcemi štábního kapitána, a to opět z kategorie výjimečně hodnocených, s předností v pořadí při povýšení. Povýšen byl 28. října 1930 při příležitosti výročí vzniku Československa. Velmi brzy ho čekalo další přemístění, tentokrát z kategorie opravdu významných.⁷¹

⁶⁷ *VÚA-VHA Praha*, vložka kvalifikační listiny z roku 1929.

⁶⁸ Jinými slovy kurz jízdy na koni.

⁶⁹ *VÚA-VHA Praha*, klasifikační výkaz, posádková ekvitace při učilišti pěchoty.

⁷⁰ Vojenský technický ústav se původně nacházel v Pohořeleckých kasárnách v Praze, od prosince 1932 sídlil v objektu Šolínova. Podléhal přímo ministru národní obrany. Součástí celého ústavu bylo velitelství s hospodářskou a technickou správou, pomocnou rotou, zbrojní a technické oddělení, ženijní dvůr v Milovicích a vojenská střelnice v Hlbočím. VTÚ se zabýval studijní činností vědeckého a technického rozvoje vojenství a práce podle zvláštního programu. Srov. FIDLER, Jiří – SLUKA, Václav: *Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920-1938*. Praha, 2006, s. 703.

⁷¹ Konkrétně „Dotyková hlídka“, „Boj Plynem“ nebo „Součinnost dělostřelectva s pěchotou“. Srov. *VÚA-VHA Praha*, vložka kvalifikační listiny z roku 1927.

4. PŮSOBENÍ NA HLAVNÍM ŠTÁBU

ČESKOSLOVENSKÉ ARMÁDY (1931–1939)

Po krátkém působení na hlavním štábu československé armády v roli přednosty tzv. *kinoskupiny* byl již v roce 1931 převelen v rámci štábu k druhému, tedy zpravodajskému oddělení. Konkrétně se jednalo o „ofensivní“ neboli výzvědnou sekci. Ještě před koncem roku byl již jako zpravodajský důstojník dekorován řádem rumunské hvězdy V. třídy (dekretem č. 3953 z 5. prosince 1931). Tato mu byla pravděpodobně udělena v rámci jakéhosi diplomatického recipročního aktu vyznamenávání důstojníků obou zemí.⁷²

4.1 Formování československého zpravodajství v první dekádě republiky

Jednou z prvních starostí samostatné republiky bylo etablování jejích bezpečnostních složek, které každý suverénní stát potřebuje k udržení své suverenity. Československo si muselo v letech bezprostředně po Versaillském míru vojenskou silou obhájit své hranice a udržet v zemi s početnými národnostními menšinami pořádek. Obojího se v nelehké poválečné době a při nutnosti určité improvizace podařilo dosáhnout. Poté nastala doba hlubšího etablování armády na všech úrovních, jejíž organizačním zdrojem se stal nejsilnější garant a vítěz Velké války – Francie. Dle jejího vzoru byl budován hlavní štáb armády, jehož součástí se stalo i zpravodajské oddělení. Již na počátku dvacátých let však existovala krátká tradice a zkušenosti, ke kterým bylo možné se hlásit – těmi bylo válečné působení československých legií na italském, a především ruském bojišti.

V Rusku můžeme sledovat počátky českého zpravodajství již se vznikem tzv. České družiny, národní dobrovolnické jednotky složené z Čechů žijících na území

⁷² VÚA-VHA Praha, Sbíрка kvalifikačních listin, Prvopis kvalifikační listiny, část II, hodnocení za kvalifikační rok 1936.

carství. Pro carskou armádu se jednalo o zajímavou kartu, kterou mohli na východní frontě použít jako výzvědnou a špionážní sílu. První skupina, kterou v rámci Kyjevského okruhu nechal zformovat generál Nikolaj Alexandrovič Chodorovič, čítala 720 mužů; přísahu složila na Sofijském náměstí v Kyjevě již 28. září 1914, tedy v den patrona České země sv. Václava. Starodružiníci, jak sami sebe tito první dobrovolníci nazývali, odjeli po pěti dnech na frontu v Haliči. Byli rozděleni do čet a přiděleni k několika ruským plukům a začali na frontě plnit výzvědné i dezinformační úkoly. V rámci malých specializovaných skupin podnikali krátké výpady s cílem získávat informace a zajatce k výslechu. V místech, kde byla předpokládána přítomnost nepřítele, navíc zanechávali speciální letáky. Díky úspěchům Starodružiníků byly jejich řady nadále rozšiřovány.⁷³

Systémový charakter zpravodajské práce československých legií v Rusku však přinesl až poslední rok války. Lví podíl na tom měl Starodružiník Vojtěch Vladimír Klecanda.⁷⁴ Kromě studia materiálů Nikolajevské akademie generálního štábu zúročil také své zkušenosti z působení v průzkumném oddělení štábu Jihozápadního frontu ruské armády. Díky těmto zkušenostem byl v červenci 1918 jmenován náčelníkem rozvědky Vladivostocké skupiny čs. legií. S jeho jménem je spojen i dokument „*Instrukce o službě rozvědky*“, který se stal prvním teoretickým podkladem československého vojenského zpravodajství. Pod jeho vedením, které nabralo ještě širších možností s jeho nástupem do funkce generálního ubytovatele Československého armádního sboru v Rusku (jakéhosi vrchního velení), byla vytvořena síť s výzvědnou i obrannou složkou. Důležitost zpravodajské práce se znásobila po osamostatnění čs. útvarů v Rusku, kdy se legionáři stali naprosto samostatnou silou. Součástí boje se tak stala i informační válka.

Čechoslováci infiltrovali bolševické struktury, čímž se jim podařilo získávat důležité informace o plánech a postupu nepřítele. K dispozici měli i moderní prostředky – vedle šifrového systému disponovali celkem třemi radiostanicemi určenými k odposlouchávání telegrafní komunikace.⁷⁵

⁷³ STRAKA, K. – TOMEK, P. – BANDŽUCH, T.: *Ve službách republiky...*, s. 14.

⁷⁴ Vojtěch Vladimír Klecanda. Předválečný zaměstnanec ukrajinské pobočky čs. firmy Laurin & Klement vstoupil v roce 1914 do České družiny. Prošel boji na sibiřské magistrále. Po návratu do vlasti studoval jako jeden z Čechoslováků na pařížské vysoké škole válečné École militaire. Kromě velících funkcí v československé armádě působil jako vojenský přidělenec na vyslanectví v Paříži. Srov. FIDLER, Jiří: *Generálové legionáři*. Brno, 1999, s. 138–152.

⁷⁵ STRAKA, K. – TOMEK, P. – BANDŽUCH, T.: *Ve službách republiky...*, s. 22.

Malé skupiny ne nepodobné Starodružiníkům vznikaly postupně od roku 1917 i na Italské frontě. Figurovali v nich českoslovenští vojáci a důstojníci rakousko-uherské armády v zajetí. Z formujících se československých jednotek (prozatím nezpůsobilých k boji na frontě) byli na jaře 1918 vybíráni muži, kteří poté v rámci devíti výzvědných a propagandistických rot od léta působili na celém jižním bojišti.⁷⁶ Dohromady prošlo frontou asi 1600–1800 čs. výzvědků. Vzhledem k charakteru bojové činnosti čs. oddílů byli vybaveni i pověstnými italskými útočnými noži zvanými „pugnale“, charakteristickou zbraní italských elitních jednotek „Arditi“. Českoslovenští vojáci s červenobílými proužky na italských uniformách a s pugnaly u pasu tak záhy získali neoficiální označení „biancorossi arditi“, tedy „bíločervení Ardité. Jedním z nich byl i pozdější Fryčův zpravodajský kolega Josef Bartík.⁷⁷

Po vyhlášení samostatného Československa začalo společně s budováním nového státu také vytváření základů vojenského zpravodajství. Ruku v ruce s etablováním ministerstva národní obrany jako hlavy vojenských záležitostí nového státu vznikl v jeho rámci roku 1919 III. vojenský odbor „A“, který zahrnoval též zpravodajské oddělení. Vzhledem k tomu, že zpravodajské pole bylo nutno budovat od samotných počátků byl jeho další vývoj určen právě vracejícími se čs. legionáři s patřičnými zkušenostmi, kteří se vedení zpravodajské sekce ujali. Po vzoru francouzské armády pak bylo vojenské zpravodajské oddělení označeno jako druhé a v jeho vedení se vystřídali mjr. Čeněk Haužvic (ve skutečnosti zástupce příslušníka francouzské vojenské mise plk. Ihlera, který stál v čele oddělení), plk. gšt. Miloš Žák a pplk. gšt. František Kamm.⁷⁸

4.2 Zpravodajské oddělení ve 30. letech

Období, kdy František Fryč sloužil jako zpravodajský důstojník v předválečném Československu, znamenalo pro II. oddělení (zpravodajci nazýváno v žargonu jako „pražská dvojka“) etapu reorganizace. Ještě při Fryčově převelení bylo druhé

⁷⁶ Tamtéž, s. 18.

⁷⁷ Srov. KREISINGER, P.: *Brigádní generál Josef Bartík...*, s. 20.

⁷⁸ ŠOLC, J.: *Po boku prezidenta...*, s. 26.

(zpravodajské) oddělení pod velením brigádního generála Vladimíra Chalupy organizačně rozděleno na několik menších skupin – konkrétně se jednalo o studijní (A), pátrací (B), zahraniční (C), všeobecnou (D) a pomocný úřad. S tím, jak se vyvíjela mezinárodní situace však došlo již s rokem 1934 ke zmíněné reorganizaci, která reagovala na rostoucí nebezpečí především ze strany Německa. Již od roku 1933 byla pátrací sekce rozdělena na výzvědnou (P-1) a obrannou (P-2). Skutečné změny však nastaly až s příchodem vysokoškolsky vzdělaného a velmi schopného plk. gšt. Šimona Drgače, který v čele II. oddělení nahradil penzionovaného gen. Chalupu. Drgač nastavil moderní linii práce s jasně danými pravomocemi jednotlivých složek, které vedly k součinnosti a tím i vysoké efektivitě. Při převzetí pomyslné štafety vedoucího zpravodajského oddělení hlavního štábu plk. gšt. Františkem Hájkem v únoru 1936 byla organizační struktura již plně etablovaná v podobě, ve které ji zastihl i osudný rok 1938.⁷⁹

Vojenské ofenzivní zpravodajství (P-1), které se stalo působištěm Františka Fryče, tvořilo významnou složku celého oddělení. Dětilo se dále na:

- 1) výkonné ústředí
- 2) pracoviště pro evidenci a prvotní vyhodnocovací práce
- 3) odposlouchávací ústřednu telefonních hovorů
- 4) šifrový referát
- 5) pokladnu
- 6) technický referát pro vývoj, konstrukci a experimentální práce v oboru bezdrátové telegrafie, vývoje tajných inkoustů a fotografie.

Součástí byla také cvičná radiotelegrafická síť mající za úkol odposlouchávat stanice vojenských a bezpečnostních orgánů Třetí říše.⁸⁰ Ústředí P-1 podléhala i předsunutá agenturní ústředna (PAÚ) Vonapo 20, kde byla od roku 1936 rozvíjena československo-sovětská zpravodajská spolupráce a expozitury v zahraničí. V rámci reformy s cílem vyšší efektivity zpravodajské práce byla ofenzivní centrále podřízena také tři agenturní pátrací střediska⁸¹, které dále spravovala jednotlivé sítě předsunutých agenturních ústředí.⁸²

⁷⁹ Tamtéž.

⁸⁰ Disponovala dvěma ústřednami, třinácti stálými a dvěma pohyblivými pracovišti rádiového odposlechu. Srov. STRAKA, K. – TOMEK, P. – BANDŽUCH, T.: *Ve službách republiky...*, s. 54.

⁸¹ APS I Praha, APS II Brno, APS III Banská Bystrica. Tamtéž, s. 54.

⁸² Tamtéž.

Výzvědná (ofenzivní) sekce pátrací skupiny měla v popisu práce následující: „[...] získávat prostřednictvím domácí i zahraniční sítě zprávy o armádách sousedních států, jejich dislokaci, výzbroji a válečném průmyslu a vůbec o všem, co vedlo k zjištění úmyslů sousedních států. Dále vedla evidenci, vyhodnocovala zprávy po stránce agenturní a řídila expositury ofensivního zpravodajství.“⁸³

Právě až do roku 1934 upírala československá armáda svou hlavní pozornost (tedy i zpravodajsky) směrem k maďarskému sousedu. V následujícím období, charakterizovaném vzrůstající aktivitou německých tajných služeb⁸⁴ (nejen) směrem k Československu, se těžiště zájmu přesunulo směrem k sousedu západnímu. V roce 1938 čítala agenturní síť⁸⁵ zbudovaná proti Německu na 800 registrovaných osob.⁸⁶

4.3 U II. oddělení hlavního štábu

Po převelení k II. oddělení hlavního štábu ministerstva národní obrany v roce 1931 čekalo Františka Fryče necelých osm let zpravodajské práce ve svobodném Československu. Byl zařazen do ofenzivní sekce tohoto oddělení. Konkrétněji se stal součástí skupiny, která zpravodajsky pracovala proti Německu. Působil také jako fotoreferent a referent tajných inkoustů. Představa jeho náplně práce jako kancelářského papírování odděleného od samotných agentů (jak bude na několika příkladech ukázáno) by byla velmi zavádějící. Fryč mj. pracoval jako výkonný orgán, ani jemu se tedy nevyhnula práce v terénu s agenty, a to na základě přidělení dle vedoucího výzvědné sekce. Postupem času mu bylo svěřeno několik poměrně významných úkolů, které si

⁸³ ABS Praha, fond Z (Mapy zpráv zpracované Studijním ústavem MV), sign. Z-6-314-1, československá zpravodajská služba v letech 1920-1945, s. 13.

⁸⁴ Tuto aktivitu pocítilo do značné míry defenzivní (obranné) zpravodajství. Mezi lety 1936 a 1938 situace eskalovala a celkem bylo pro výzvědnou činnost cizích států na základě zákona na ochranu republiky zatřeno a potrestáno 2800 osob. S blížícím se vypuknutím Druhé světové války se objevil i teroristický charakter aktivit proti republice, a to nejen na základě působení zpravodajských složek německých, ale také maďarských a polských. Toto obklíčení nepřátelskými silami na konci 30. let je konečně poměrně známým faktem. Srov. STRAKA, K. – TOMEK, P. – BANDŽUCH, T.: *Ve službách republiky...*, s. 60.

⁸⁵ K tématu agenturní sítě čs. zpravodajské služby poměrně nově a velmi obsáhle viz. STRAKA, Karel: *Rekonstrukce československé agenturní sítě a jejích výsledků z let 1933-1939*. Praha, 2006.

⁸⁶ STRAKA, K. – TOMEK, P. – BANDŽUCH, T.: *Ve službách republiky...*, s. 54.

žádaly výkonného a obecně charakterově spolehlivého důstojníka. Fryč vedl kartotéku agentů, měl na starosti pokladnu skupiny a platil za jakéhosi nepsaného zástupce ofenzivní sekce. V pancéřovém trezoru uchovával a spravoval evidenci spisů a také kartotéku agentů jednotlivých zemských vojenských velitelství. Sbíhaly se k němu též přehledy o činnosti těchto agentů, které následně zařazoval do evidence.⁸⁷

Kromě běžné agendy také udržoval styk s mjr. Henri Gouyou, francouzským styčným důstojníkem působícím v Praze. Spolupráce zde samozřejmě probíhala i na zpravodajské úrovni.⁸⁸ Zřejmě to byl i jeden z důvodů, proč Fryč často doprovázel plk. Františka Moravce na pracovních cestách do Francie.⁸⁹

V roce 1937 byl František Fryč rozkazem odeslán do Vídně, kde měl zhodnotit případné zbudování zvláštního objektu ve službách československé zpravodajské služby. Tím měl být jakýsi „noční podnik“ nebo bar, který by sloužil jako místo ke schůzkám a sbírání zpráv.⁹⁰ Co se může na první pohled zdát jako lehce románový narativ však v kontextu tajných služeb, doby a „světové metropole kaváren“ dává smysl.

Vídeň v meziválečné periodě platila za jakousi zpravodajskou burzu s velkým potenciálem. V bývalém srdci monarchie ležícím na Dunaji se setkávali mnozí bývalí důstojníci rakousko-uherské armády. Důvodů byla řada, například vyvázání ze svatební kauze, které bylo nutno dojednat osobně přímo na rakouském ministerstvu války sídlícím v hlavním městě. Obecně však v řadách bývalých c. a k. důstojníků panovalo velké rozčarování z poválečných poměrů. Nespokojenost se ztrátou kdysi vysoce prestižního postavení, se špatnými poměry, nestabilitou v mnoha nástupnických zemích Habsburské monarchie. Tito muži, kteří přísahali císaři a byli zformováni monarchistickým režimem, vnímali sami sebe jako privilegované, kteří takřka přes noc ztratili téměř vše. Řešení pak

⁸⁷ *ABS Praha*, fond Z (Mapy zpráv zpracované Studijním ústavem MV), sign. Z-7-17, Fryč František, výpisy z archivních materiálů, s. 23.

⁸⁸ Tamtéž, sign. Z-7-17, Fryč František, výpisy z archivních materiálů, s. 23.

⁸⁹ Zde na relativním začátku práce je v souvislosti s plk. Moravcem příhodné poukázat na zajímavou okolnost. Zatímco byl ze strany svých kolegů, ať už nadřízených nebo podřízených, Moravec často z nejrůznějších důvodů kritizován (mj. pro jeho nevlídné a chladné jednání s ostatními), zdá se, že právě k Františku Fryčovi choval navzdory své pověsti sympatie. Fryč je také jedním z opravdu mála zpravodajských důstojníků, kteří strávili tak dlouhou dobu v Moravcově blízkosti, aniž by se o něm často a velmi negativně vyjadřovali. V textu dále tento zvláštní vztah vysvětluje ještě na několika místech.

⁹⁰ Tuto zajímavou informaci poskytl pouze jediný pramen. Ve výsleších ani jiných dokumentech uvedena nebyla. Srov. *ABS Praha*, fond Z, sign. Z-6-314-2, seznam zpravodajsky činných osob žijících na území ČSR, František Fryč.

desítky z nich našli v ilegálním prostředí, fašistických bojůvkách a svůj sluch obraceli k extremistickým proudům.⁹¹

A právě tato sociální skupina se tu záměrně, tu náhodně potkávala a střetávala při svých cestách ve vídeňských podnicích. Zde melancholicky vzpomínali na zašlé zlaté časy, vyměňovali si zkušenosti a společně probírali špatné poměry současných dní. Kombinace nostalgie, alkoholu a genia loci jejich bývalé metropole pak nezřídka vedla k značné otevřenosti: „*Určité lokály a kavárny zakrátko prosluly coby střediska dostaveníček a zábavy bývalých rakouských důstojníků. Vyměňovaly se tu nové adresy, „drby“ o poměrech na novém působišti, obnovovala se stará přátelství a navazovaly se nové známosti. Mnozí návštěvníci dávali bez jakýchkoliv zábran k lepšímu věci, na jejichž prozrazování soud pamatuje označením velezrada a zemězrada. [...] Časem tak na základě tiché dohody vznikla ve Vídni neoficiální zpravodajská burza. Všichni o ní věděli a všichni do jednoho se tvářili, jako by jim právě tento pojem vůbec nic neříkal.*“⁹²

Tato „burza“ dokonce měla naprosto jasnou podobu a „druhé oddělení“ čs. hlavního štábu mělo tento prostor dobře zmapovaný. Onou burzou byla stylizovaná kavárna nedaleko vídeňského Opernringu, která svým prostředím měla evokovat starý režim. František Fárek na tuto burzu vzpomínal následovně: „*Vypadalo to tu jako za starých časů: vínově červené potahy, čalouněná křesla a křesílka, stolky s mramorovými deskami; diskrétní, leč všudypřítomná obsluha, vrchní v žaketu s napomádovanou hlavou a navoskovaným knírem; [...] tlumená hudba, ucházející výběr rakouských a maďarských vín. Pamětníci tu okřáli, cítili se jako znovuzrození. Nezasvěcený návštěvník si tu nutně připadal jako v místě, kde lidé stále ještě odmítají vzít na vědomí, že se mocnářství s celým inventářem nenávratně odporoučelo.*“⁹³

Důkazem zvláštního prostředí lákajícího zpravodajce jako světlo hmyz byla i akce československých zpravodajců, při které se podařilo právě v tomto podniku od jistého důstojníka maďarské armády postupně získat kompletní mobilizační plány Maďarska. Jak známo, tento jižní soused byl v době této operace (1927) považován za

⁹¹ FÁREK, F.: *Stopy mizí...*, s. 76–77.

⁹² Tamtéž.

⁹³ Tamtéž.

nejpravděpodobnějšího protivníka v případném konfliktu. I proto tento materiál stál rovný milion korun.⁹⁴

Pro názornost si nyní uvedme jeden z případů agenturní práce, které se (byť ve vedlejší roli) zúčastnil i František Fryč. Jednalo se o využití možností jistého bývalého německého důstojníka, pro něhož František Fárek použil fiktivní jméno „rytmistr Menzl“. Skrze Fárkovu spojku, údajného makléře poskytujícího úvěry „Rudolfa Hahnela“ (jméno je opět fiktivní) se tohoto člověka podařilo zpravodajsky využít.⁹⁵

Tento rytmistr provozoval soukromou jízďárnu, jejíž provoz ho dostal do značných dluhů, jejichž seznam se podařilo čs. zpravodajcům získat. To byla první slibná informace, jelikož finanční tíseň osob skýtala vždy možnost pro navázání spolupráce. Jedna strana si pak přišla na zajímavé peníze výměnou za poměrně nenáročnou protislužbu. Lákadlem v tomto případě byl rytmistrův bratr, major generálního štábu německé armády.⁹⁶

František Fárek pozval zmíněného rytmistra na příjemné odpoledne spojené s procházkou, bohatým občerstvením a svým černým koněm pro tento případ – bývalého důstojníka rakouského husarského pluku. Vzhledem ke společnému tématu netrvalo dlouho a Gottfried Menzel se uvolnil a rozpovídal. Po pár hodinách již odjížděl s obnosem, který příjemně snížil jeho dluhy a příslibem dalších možných odměn.⁹⁷

Výsledek na sebe nenechal dlouho čekat – dostavil se v podobě informací poměrně jasně mapující rozložení německých ozbrojených sil ve Slezsku, jejich přesunech, změnách ve velení, nových zbraních atp. Svůj ohlas rytmistr získal právě i na druhém oddělení v Praze, odkud byl následně počátek prosince 1936 vydán rozkaz k získání nového německého bojového předpisu „Führung und Gefecht“ (vedení a boj). Na celou věc bylo ze strany Františka Moravce poměrně naléháno. O důležitosti dokumentu svědčí i fakt, že v tomto případě nerozhodovala výše honoráře.⁹⁸

⁹⁴ Dlužno dodat, že v absolutních číslech stály tyto dokumenty ČSR pouhých 250 000 Kčs. Dalšího čtvrt milionu zaplatila za poskytnutí adekvátních částí plánů rumunská strana a 500 000, které byly na žádost zmiňovaného maďarského důstojníka (Fárek pro svou knihu nahrazoval jména agentů krycími, v tomto případě „Bender“) uloženy k vyzvednutí v trezoru druhého oddělení v Praze, propadlo po popravě agenta zpět zpravodajcům. Tamtéž, s. 70–82.

⁹⁵ Tamtéž, s. 128–129.

⁹⁶ FÁREK, F.: *Stopy mizí...*, s. 128–129.

⁹⁷ Tamtéž, s. 132–133.

⁹⁸ Tamtéž.

Byla to pravá chvíle konečně využít Menzelova bratra a jeho možností. Risk byl poměrně velký, při prozrazení byl trest smrti pro rytmistra prakticky jistotou. Bohužel Menzel nechtěl o takto nebezpečné akci nic slyšet. Pomohlo až Fárkovo pokrčení ramen se slovy „*škoda, mohl jste si vydělat pěkné peníze*“.⁹⁹

Rytmistr si tedy udělal krátkou dovolenou a navštívil svého bratra v Berlíně. Dle domluvy se měl požadovaného dokumentu zmocnit, dodat ho k ofocení čs. zpravodajcům a nepozorovaně vrátit zpět. Zakonspirovaný plán Menzelovi velel vyhodit dokument z rychlíku v momentě, kdy za nádražím Podmokly-Bodenbach uvidí po pravé straně plně osvětlenou vilu s červeným světlem na zahradě.¹⁰⁰

Zpravodajci se v daný čas seskupili kolem vlakové trati před vilou ve složení štábní rotmistr Müller, František Fárek, štábní kapitán Mifka a František Fryč. Po projetí vlaku pak skutečně v křoví našli tajný předpis. Ten byl co nejrychleji převezen do Prahy k ofocení, a zatímco se již vracel přes agenta-chodce k rytmistrovi, zkoumali ho experti studijní sekce druhého oddělení. Předpis se podařilo dostat zpět do trezoru rytmistrova bratra. Operace byla úspěšná.¹⁰¹

Rytmistrovi Menzelovi se však stala osudnou jeho neopatrnost. Při braní předpisu z trezoru v kanceláři svého bratra ho zapomněl uzavřít. Bratr si toho okamžitě všiml, incident nahlásil a rytmistra se ujalo Gestapo.¹⁰²

S osobou Františka Fryče je přímo spojeno jméno proslulého dvojitého agenta Paula Thümmela, kterému byla přidělena neméně známá značka A-54. Adekvátně k ohlasu, který tento agent vyvolal mezi odbornou i laickou veřejností vyvolal se k jeho osobě a činnosti v souvislosti s československými zpravodajci ve větší či menší míře (a různé míře serióznosti) dotkla řada vydaných prací. Nejobsáhlejší a jistě nejlepší do dnešních dní zůstává dílo Jaroslava a Stanislava Kokoškových¹⁰³, mapující tento fenomén v dostatečné šíři. Vzhledem k okolnostem, rozsahu a typologie práce tak bude i přes nepopíratelnou důležitost A-54 věnována spíše obecná shrnující pasáž.

⁹⁹ Tamtéž, s. 134.

¹⁰⁰ FÁREK, F.: *Stopy mizí...*, s. 134-135.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 136.

¹⁰² Tamtéž, s. 136-137.

¹⁰³ KOKOŠKA, Jaroslav – KOKOŠKA, Stanislav: *Spor o agenta A-54. Kapitoly z dějin československé zpravodajské služby*. Praha, 1994.

Paul Thümmel, původně pekař ze saského Neuhausenu, byl nositelem zlatého čestného odznaku NSDAP¹⁰⁴ a zprvu civilním zaměstnancem a důvěrníkem německé vojenské zpravodajské služby Abwehr. Své služby nabídl československým zpravodajcům již v roce 1932, skutečná spolupráce však započala až s jeho dalším kontaktem 10. února 1936. Tehdy byla jeho nabídka přijata a do kontaktu s ním se kromě zpravodajských důstojníků Oldřicha Tichého, Františka Moravce, Josefa Bartíka a Josefa Fořta dostal v první fázi i František Fryč. Tento byl společně s dalšími u první osobní schůzky s agentem, která se odehrála 6. dubna 1936 u Vejprt. Již po tomto setkání bylo jasné, že se podařilo navázat kontakt s mimořádně zajímavým zdrojem. O tom svědčí i vydržování tohoto agenta za nemalých finančních výdajů i po vzniku Protektorátu Čechy a Morava, kdy plná tíha předávání zpráv zůstávala na domácím odboji.¹⁰⁵

Spolupráce s agentem A-54 následně s jistými prolukami trvala v podstatě až do roku 1942, kdy byl Paul Thümmel podruhé zatčen Gestapem, uvězněn v terezínské pevnosti a zde také nedlouho před koncem Druhé světové války popraven. Během těchto několika let se podařilo československé straně z tohoto zdroje získat řadu nesmírně cenných informací s významným dopadem; dříve velice pozitivní hodnocení této spolupráce však kalí i poskytnutí některých nepotvrzených či vyloženě nepravdivých indicií.¹⁰⁶ Paul Thümmel tak byl dvojitým agentem, pracujícím pro obě strany s významným motivačním faktorem v podobě peněz. Více o jeho hře a osudech s jeho osobou spojených v již zmiňované knize Kokoškových.

Fryč před mnichovskými událostmi v roce 1938 stihl ještě jednu pracovní cestu. Jejím cílem bylo Holandsko, kam byl vyslán prověřit místní agenturní síť a zejména podezření na zneužívání služebních financí v osobní prospěch. Nic takového se však během inspekční cesty a kontroly pokladní knihy prokázat nepodařilo a Fryč se tak vrátil zpět do Československa.¹⁰⁷

O několikaleté práci zpravodajského důstojníka Františka Fryče ve službách prvorepublikového Československa se dochovalo ve sbírce kvalifikačních listin poměrně lakonické, přece však vypovídající hodnocení od jeho představených. Vzhledem k již

¹⁰⁴ Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei – Národně socialistická německá dělnická strana.

¹⁰⁵ Srov. KREISINGER, P.: *Brigádní generál Josef Bartík...*, s. 42-43.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 43-44.

¹⁰⁷ Srov. ABS Praha, f. 302, sign. 302-73-1, výslechový protokol s plk. v. v. Františkem Fryčem, s. 13.

napsanému pravděpodobně nepřekvapí jeho vynikající tón a absence záznamu o jakémkoli trestu. Nechme zde mluvit přímo pramen. Mezi lety 1935 a 1936 můžeme číst: „*Velmi spolehlivý, svědomitý, pilný, s velkým smyslem pro odpovědnost, iniciativní. K představeným přímý, upřímný a oddaný. K sobě rovným obětavý a kamarádský. Vybroušeného společenského chování. Vždy velmi pečlivě upraven, svým chováním a zevnějškem dosahuje příznivého vlivu na své okolí. Velmi nadaný, duševně velmi pružný, má rychlý postřeh a velmi logický úsudek. V celku jsou intelektuální vlastnosti a teoretické znalosti velmi dobré. Velmi dobrá tělesná způsobilost. Výborný zpravodajský důstojník, jakož i fotograf, instruktor. Reprezentační vystoupení! Dobře způsobilý k velení nejbližší vyšší jednotce nebo k zastávání nejbližší vyšší funkce [tedy vedoucího ofenzivní skupiny]. Žije v naprosto uspořádaných poměrech rodinných i finančních.*“¹⁰⁸

Stupeň kvalifikace byl ve výsledku hodnocen na nejlepší možný, tedy výtečný; v celku pak vynikající. Pod tímto hodnocením z 30. září 1936. byl podepsán i Fryčův přímý nadřízený, pplk. gšt. František Moravec.¹⁰⁹

O rok později bylo psáno nové hodnocení, které je ale takřka totožné se starším. Jen u tělesné způsobilosti přibyla vysvětlující poznámka: „*jako bývalý sportovec (tennis) – tělesně pružný*“. Naprosto stejné informace můžeme číst i v hodnocení z 28. října 1938, tedy v nejčernější den výročí vzniku svobodného Československa jeho dosavadní existence. Československa, jež bude svobodně tento významný den slavit až po dlouhých šesti letech.¹¹⁰

4.4 Práce v období druhé republiky

Po mnichovských událostech na podzim roku 1938 procházelo již Česko-Slovensko (oficiální název zněl Česko-Slovenská republika) obrovskou změnou na

¹⁰⁸ VÚA-VHA Praha, Sběrka kvalifikačních listin, prvopis kvalifikační listiny Františka Fryče, část II, 1936, vložka.

¹⁰⁹ VÚA-VHA Praha, Sběrka kvalifikačních listin, prvopis kvalifikační listiny Františka Fryče, část II, 1937, vložka.

¹¹⁰ VÚA-VHA Praha, Sběrka kvalifikačních listin, prvopis kvalifikační listiny Františka Fryče, část II, 1938, vložka.

mnoha úrovních, od politického systému, proměny hospodářství, armády, zahraniční politiky až po dramatické společenské změny. Nařízením vlády z října 1938 bylo zakázáno jakékoli zpravodajské působení proti Německu. Došlo k reorganizaci agenturních pátracích středisek a oficiálně se pozornost čs. tajných služeb obrátila k východním hranicím, konkrétně zpět k Maďarsku a také k Polsku. I přesto však práce proti Německu neustala a probíhala (byť v užším měřítku) dále. Dělo se tak bez vědomí Ministerstva národní obrany. Výsledkem byl vznik „agenturní pátrací ústředí proti Německu“, které od konce roku 1938 fungovalo v rámci ofenzivní sekce.¹¹¹

4.5 Ústup zpravodajců do Anglie v předvečer okupace

V březnu 1939 se začaly objevovat indicie o chystaném nebezpečí. Jedenáctého března roku 1939 definitivně získali českoslovenští zpravodajci věrohodné zprávy o chystaném obsazení zbytku českých zemích německou brannou mocí. K dispozici bylo i přesné a pravdivé datum, kdy mělo k okupaci dojít, tedy 15. března. Jedním ze zdrojů těchto špatných zpráv byla francouzská zpravodajská služba; kterou následně doplnil o tentýž výhled i Paul Thümmel při schůzce s Františkem Fryčem v turnovské nádražní restauraci. Agent A-54 byl okamžitě transportován do Prahy, kde informace doplněné o podrobnosti vyložil i mjr. Emilu Strankmüllerovi. Plukovník František Moravec, již dva měsíce stojící v čele II. oddělení již o den později informoval podnáčelníka hl. štábu gen. Fialu a československou vládu. Jeho varování však bylo odmítáno s odvoláním na klidnou situaci v Berlíně a velkou nepravděpodobnost popisovaného vývoje.¹¹²

Moravec tedy začal energicky jednat. Ještě 11. března 1939 se společně s Emilem Strankmüllerem sešel ve střešovické vile Karla Palečka k setkání s mjr. Haroldem Gibsonem, styčným důstojníkem britské tajné služby Secret Intelligence Service v Praze. Ten zde vyslovil nabídku na možnost evakuace¹¹³ československých zpravodajců do

¹¹¹ Srov. STRAKA, K. – TOMEK, P. – BANDŽUCH, T.: *Ve službách republiky...*, s. 92.

¹¹² KOKOŠKA-MALÍŘ, Jaroslav: *Londýnská zpravodajská skupina plk. Moravce v předvečer druhé světové války*. IN: *Historie a vojenství*, 1989, 38, č. 4, s. 68-69.

¹¹³ Ve skutečnosti se nejednalo o novum. Podobné nabídky obdržel již plk. Hájek v roce 1937. Pro případ ozbrojeného konfliktu s Německem byla připravována varianta odchodu právě bývalého přednosty

Velké Británie. Po válce na onu schůzku následovně vzpomínal mjr. Strankmüller: „*Této schůzky jsem byl přítomen. Mjr. Gibson učinil plk. Moravcovi nabídku, která zněla asi takto: Není sporu o tom, že dříve nebo později dojde k válce s Německem. Vážíme si vaší spolupráce, a chcete-li v ní pokračovat v Anglii, jsme ochotni převést vás do Anglie, abyste mohli pokračovat v práci. Pamatuji se, že plk. Moravec požadoval, aby mohli být převezeni všichni důstojníci, o které žádá. Bylo jmenováno 12 osob. Šlo o důstojníky, kteří znali nebo věděli o existenci A-54. Gibson přislíbil, že tak učiní. Dne 14. 3. 1939 dopoledne mu byly předány u pplk. Kopačky zabalené zpravodajské poznámky k přepravě do Anglie. Agenturní evidence a nejchoulostivější zpravodajské spisy byly námi odvezeny přímo letounem.*“¹¹⁴

František Moravec osobně vybral skupinu kolegů, kteří s ním měli opustit zemi a vyvíjet další činnost v Anglii. Vžilo se pro ni označení „Moravcova jedenáctka“. ¹¹⁵ Původně měl odcestovat také škpt. pěch. Bohumil Dítě, který ovšem odlet nestihl kvůli potížím při cestování z Bratislavy do Prahy. Moravec pro odchod za hranice údajně zvolil důstojníky, kteří měli povědomí nebo přímo pracovali s agentem A-54. Několik takových však přeci na území republiky zůstalo.¹¹⁶

Výběr jmen nebyl nejšťastnější ještě z jiného důvodu. Celkem pět mužů spadalo do obranné sekce, která rozhodně vzhledem k okolnostem pro budoucí práci v zahraničí neměla dostatečné logické opodstatnění. Naopak opomenuti byli důstojníci zastupující analytické oddělení zaměřující se na Německo (např. gen. František Havel). Opomenut byl např. také expert na rádiové spojení. V rozhodování patrně sehrály roli i Moravcovy

zpravodajského oddělení společně s Františkem Moravcem, Františkem Fryčem a jejich rodinami. Pro tuto eventualitu již dokonce měly být připraveny i pasy. ŠOLC, J.: *Po boku prezidenta...*, s. 64.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 62.

¹¹⁵ Skupina důstojníků II. oddělení hlavního štábu československé armády vybraných jejím přednostou, plk. gšt. Moravcem, kteří dne 14. března v 17:45 odcestovali s částí zpravodajské dokumentace do Londýna. Tento odchod do emigrace byl postupně plánován od počátku března 1939. Na palubě kromě Františka Moravce byli: pplk. gšt. Oldřich TICHÝ, mjr. jezd. Alois FRANK, škpt. jezd. Jaroslav TAUER, mjr. gšt. Emil STRANKMÜLLER, mjr. Josef BARTÍK, škpt. pěch. Josef FOŘT, škpt. pěch. Vladimír CIGNA, mjr. pěch. Karel PALEČEK, škpt. Václav SLÁMA a škpt. pěch. František FRYČ. Srov. KREISINGER, P.: *Brigádní generál Josef Bartík...*, s. 57–58.

¹¹⁶ Škpt. Dítě, škpt. Fárek a škpt. Rybář. Srov. ŠOLC, J.: *Po boku prezidenta...*, s. 65.

osobní ambice a vzájemné antipatie¹¹⁷ s mnoha důstojníky, způsobené namnoze právě jeho chováním a přístupem.¹¹⁸

Na každý pád bylo rozhodnuto. Harold Gibson zařídil mimořádné přistání dopravního letounu Dakota nizozemské společnosti KLM letící do Londýna na pražském letišti v Ruzyni. Sem vyrazily z budovy hlavního štábu v pražských Dejvicích tři automobily s vybranými důstojníky. Kolem tři čtvrtě na šest odpoledne letadlo s členy Moravcovy jedenáctky a balíky vybraných materiálů opustilo Prahu.¹¹⁹

Jak později zaznamenal Fárek, František Fryč („Fáci“) měl jako jediný z celé jedenáctky 14. března do poslední chvíle před opuštěním prostor hlavního štábu úsměv na tváři a zachovával klid. Mezi ostatními zainteresovanými však panovala viditelná nervozita, která se přenášela i na ostatní zpravodajce. Situaci nepřidalo ani jejich mlčení jako odpověď na zvědavé otázky kolegů. František Fárek na jejich následný odjezd vzpomínal následovně: *„Ostatní členové Moravcovy „jedenáctky“ se z oddělení vytratil jako duchové a zbyl po nich jen závoj cigaretového kouře, rozházené psací stoly a pancéřové skříně s materiálem, který nestačili zničit.“*¹²⁰

Pro podtržení dramatických okolností, za kterých se odlet Moravcových vyvolených odehrál, poslouží citace části paměti jednoho ze zúčastněných, Oldřicha Tichého: *„Krátko po odletu jsem si uvědomil, že tito civilní letci, na civilní lince, v mimořádném letu, za mimořádné situace, by přistáli v případě příkazu ze země. Proč ne? Proto jsem se zvedl ze svého místa při letu nad Německem, postavil jsem se za pilota a pozoroval jsem výškoměr. Letěli jsme v prudké sněhové bouři [která později v ranních hodinách přivítala německé ozbrojené síly obsazující pomnichovskou republiku – pozn.*

¹¹⁷ Je všeobecně známým faktem, že si František Moravec vytvořil již během kariéry v armádě první republiky mnoho nepřátel, kteří ve svých vyjádřeních směrem k němu nešetřili negativy. Za všechny můžeme zmínit např. právě gen. Havla, řadu kolegů z jeho „jedenáctky“ nebo Františka Fárka. Ten se o Moravcovi nejednou zmiňuje s notnou dávkou kritiky. V jeho pamětech můžeme např. číst: *„V pracovním plukovníka Soukupa mne přijal jeho nástupce – podplukovník generálního štábu František Moravec. Slyšel jsem o něm, že vyniká velkým organizačním talentem, ale také nezřízenou ctižádostí a jistou arogancí. Všechno se mi dostalo vrchovatě již při tomto setkání, z něhož – nebýt disciplíny – se mohlo vyvinout střetnutí. [...] Moravec totiž – mnohdy ke škodě zpravodajské práce – spojoval své vojenské ambice s vyššími cíli, snad se chtěl zapsat jako šedá eminence naší zahraniční politiky nebo jako muž, který všechno ví. V každém případě dokázal své záměry prosazovat tvrdě a vůbec se neohlížel na ztráty, které tímto jeho postupem vznikaly.“* Srov. FÁREK, F.: *Stopy mizí...*, s. 132-133.

¹¹⁸ ŠOLC, J.: *Po boku prezidenta...*, s. 65.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 63.

¹²⁰ FÁREK, F.: *Stopy mizí...*, s. 179.

autora]. *Po celou cestu nad Německem až asi k Düsseldorfu (podle sdělení letušky) jsme letěli v takové vánici, že nebyla vidět poziční světla na křídlech letadla. Snad to bylo naše štěstí. Mým úmyslem bylo, v případě, že by dostali ze země rádiem rozkaz přistát, donutit je pod pohrůžkou dvou pistolí, aby letěli dál...*¹²¹

Námi sledovaný kolektiv jedenácti mužů se stal prakticky první skupinou československého zahraničního odboje, která začala vyvíjet činnost směřující k boji proti nacistickému Německu, později vedoucí k restauraci samostatného Československa v předmnichovských hranicích. Téměř okamžitě začali Moravcovi zpravodajci pracovat na navázání a upevnění úzké spolupráce s britskými kolegy, spojení s domovem a udržení agenturních sítí a kontaktů z „doby předlondýnské“.¹²² Ty se podařilo na dlouhý čas uchránit díky evakuaci citlivého spisového materiálu z Prahy. Efektivní přípravou ještě před obsazením druhé republiky nacistickými vojsky byly rovněž vytvořeny značné finanční rezervy.¹²³

Na tomto místě je však nutné podtrhnout i odvrácenou stránku odletu Moravcovy skupiny. I přes pozdější zásadní úspěchy je jednání (lépe řečeno nejednání) Františka Moravce ve stěžejních dnech března 1939 podrobena právoplatné kritice. Poměrně jasně a věcně shrnul chyby evakuace František Fárek. Dle jeho názoru měla být před odjezdem Moravcem předána agenda zpravodajského oddělení s potřebnými instrukcemi, včetně rozkazů k likvidaci II. oddělení a zničení či přesunu materiálu, který mohl být později využit k odbojové činnosti (dálnopisy, šifrovací stroje, vysílačky, filmový archiv atd.). Jako velký nedostatek Fárek spatřoval zanedbání evakuace agentů a jejich instruktáže. Rovněž nebylo přistoupeno k informování dalších zpravodajských orgánů (např. zpravodajské ústředny pražského policejního ředitelství), což ve výsledku vedlo k usnadnění práce pro německé represivní složky. Bez dohody o budoucím navázání kontaktu a spolupráci také zůstali potenciální členové budoucího odbojového hnutí. Jako limitující faktor (jehož náprava později stála mnoho sil a prostředků) působila přítomnost rodin zpravodajců na území Protektorátu Čechy a Morava.¹²⁴

¹²¹ TICHÝ, Oldřich: *Z pamětí zpravodajce. Poznámky k činnosti 2. oddělení a ke knize gen. Frant. Moravce*. IN: *Historie a vojenství* (HaV), 39, 1990, č. 4, s. 131.

¹²² ŠOLC, J.: *Po boku prezidenta...*, s. 63.

¹²³ KOKOŠKA-MALÍŘ, Jaroslav: *Londýnská zpravodajská skupina plk. Moravce v předvečer druhé světové války*. IN: *Historie a vojenství*, 1989, 38, č. 4, s. 70.

¹²⁴ FÁREK, F.: *Stopy mizí...*, s. 181-182.

Po večerním odletu Moravcovy jedenáctky nastala v prostorách II. oddělení hlavního štábu překotná snaha zničit co nejvíce materiálu před příjezdem okupačních vojsk dalšího dne ráno. Po shromáždění dokumentů z trezorů, pancéřových skříní a stolů následovalo stanovení pořadí důležitosti, dle kterého bylo vše postupně páleno. Započalo tak ničení materiálu nashromážděného za dvě dekády práce. Začala se doslova mazat historie, která podléhala přísnému utajení a byla známá omezenému okruhu osob. Vše se ve všeobecném kvapu pálilo na improvizovaných ohništích, ve spalovací peci; v klozetech mizely roztrhané cáry papíru. Ničení pokračovalo celou noc, kolem čtvrté hodiny ranní se do práce zapojily i některé manželky přítomných důstojníků. O tři hodiny později byla apokalypsa dokonána. Zhruba v deset hodin dopoledne se pak v budově hlavního štábu objevili první důstojníci Wehrmachtu společně s řadovými vojáky.¹²⁵

4.6 Anglický tisk 15. března 1939

Titulní strany britských deníků od časného rána 15. března 1939 ohlašovaly britským obyvatelům dramatický vývoj situace v srdci střední Evropy: „*Němečtí vojáci pochodující do českého prostoru*“.¹²⁶ Znepokojivé zprávy doplňovaly zvláštní sloupce referující o záhadném večerním příletu letadla z Prahy a neméně podivných pasažérech, kteří z jeho útrob vystoupili.

Jednalo se o Moravcovu skupinu. Dvacet minut před dvaadvacátou hodinou dosedlo na londýnské letiště Croydon, ani ne po hodinovém letu z nizozemského Rotterdamu, nám již známé letadlo amsterodamské společnosti KLM. Tou dobou již mířilo na místo asi deset až patnáct novinářů, kteří přílet záhadných cestujících očekávali. Informaci o blížící se novinářské senzaci obdrželi několik desítek minut předtím právě z Nizozemí, kde speciální spoj absolvoval mezipřistání. Náročný den skupině československých zpravodajců dosednutím na ostrovní půdu ještě nekončil.¹²⁷

¹²⁵ Tamtéž, s. 183-185.

¹²⁶ V originále „*German Troops Marching into Czech Territory*“. Srov. *The British Newspaper Archive (BNA)*: Daily Herald, Wednesday, March 15, 1939. IN: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk>. [citováno 12. 7. 2018]

¹²⁷ KOKOŠKA, J. – KOKOŠKA, S.: *Spor o agenta A-54...*, s. 131.

Přibíhající reportéři znemožnili okamžitý výstup. Jakmile se stevardka pokusila otevřít dveře letadla, zvenčí je rychle uzavřel místní úředník. Až po uvolnění letištní plochy bylo Moravcovým mužům umožněno projít do budovy letiště směrem k přistěhovaleckému a celnímu oddělení.¹²⁸ V Anglii byli přivítáni bývalým britským vojenským atašé v Praze plk. Beaumontem. Poté k nelibosti novinářů spěšně opustili budovu alternativním východem, kde je očekával autokar¹²⁹ objednaný nizozemskou leteckou společností. Cílem bylo předem připravené ubytování v hotelu Grosvenor umístěném ve čtvrti Victoria¹³⁰ (mezi částmi Westminster a Belgravia) v samotném centru Londýna. Zde se skupina zapsala do zvláštní návštěvní knihy, kterou posléze ředitel hotelu zamkl do trezoru.¹³¹

Následující den prakticky po celé Británii vycházely v tisku více či méně dlouhé články zmiňující tajemný přilet československé skupiny. I přes minimum informací mají některé zprávy více než třicet odstavců. Nejčastěji jsou v nich použita slova jako „tajemství“ nebo „záhada“.¹³² Základ článků je v drtivé většině podobný, až totožný, což napovídá přebírání zpráv jednotlivými redakcemi. Ani jeden ze šestnácti zkoumaných titulů zároveň neuveřejnil žádné fotografie. Vraťme se však zpět do oné noci ze 14. na 15. března 1939.

Novináře se Moravcově skupině ani přes kvapný odjezd ale nepodařilo setřást. V Grosvenoru byl reportérem *Daily Express* jeden ze zpravodajců osloven s dotazem, zda jsou členy vlády. Odpověď měla znít: „*To si musíte zjistit sám*“.¹³³ Přesně o to se také pokusili. Například *Daily Herald* uvedl, že oslovený zaměstnanec hotelu Grosvenor odmítl jakoukoli spolupráci se slovy: „*Jsou tu, šli si lehnout. Nemůžeme říci, o koho se*

¹²⁸ Tamtéž.

¹²⁹ Autobus – v originále „motor-coach“. Srov. BNA: *Daily Herald*, Wednesday, March 15, 1939. IN: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk>. [citováno 12. 7. 2018]

¹³⁰ Jaroslav a Stanislav Kokoškovi chybně nazývají hotel „Victoria“ namísto správného „Grosvenor“. Tamtéž.

¹³¹ KREISINGER, P.: *Brigádní generál Josef Bartík...*, s. 166.

¹³² Jednalo se například o následující tisk (v závorce příp. jiné datum vydání než 15. března 1939): *Aberdeen Press and Journal*, *Birmingham Mail*, *Bristol Evening Post*, *Daily Gazette for Middlesbrough*, *Daily Herald*, *Daily Mirror* (17. března 1939), *Daily Record*, *Derby Daily Telegraph*, *Edinburgh Evening News* (17. března 1939), *Evening Despatch*, *Gloucestershire Echo*, *Hartlepool Northern Daily Mail*, *Manchester Evening News*, *Nottingham Journal* (16. března 1939), *Sheffield Daily Telegraph*, *Yorkshire Evening Post*. Srov. BNA: IN: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk> [citováno 12. 7. 2018].

¹³³ KREISINGER, P.: *Brigádní generál Josef Bartík...*, 2011, s. 166.

jedná.“¹³⁴ Nedlouho poté, deset minut před čtvrtou hodinou ranní, tlumočilo československé ministerstvo národní obrany telegramem příslušným velitelstvím jasný rozkaz: „Žádné naše letadlo, ani vojenské, ani civilní, nesmí opustit letiště“.¹³⁵

Jako jeden ze skupiny byl dle dalších novin viděn vysoký, hladce oholený muž, který kulhal.¹³⁶ Brzy ráno vyzvedl snídani pro ostatní a šel se projít.¹³⁷ Vzhledem k nežádoucí pozornosti bylo nutné zajistit diskrétní přesun do nového ubytování. Stal se jím hotel Van Dyke ve čtvrti Kensington nedaleko Hyde Parku.¹³⁸ Zde už se ocitli mimo dosah mediálních chapadel.¹³⁹

Reportéři se pokoušeli ověřit totožnost neznámých cestujících na československém vyslanectví v Londýně. Bez úspěchu. Dle *Aberdeen Press and Journal* zdejší zástupci novinářům sdělili, že o identitě těchto pasažérů nemají žádné informace.¹⁴⁰ *Birmingham mail* na druhou stranu uvádí, že česká legace označila těchto jedenáct mužů za uprchlíky nemající žádného politického významu, kteří odletěli do Anglie ze strachu o svou osobní bezpečnost. Jména pak údajně nemohou být vyražena, neboť jejich manželky a rodiny by v opačném případě mohly být uvrženy do koncentračních táborů.¹⁴¹

Velmi odlišnou (a neméně mylnou) zprávu o celé záležitosti přinesl s dvoudenním odstupem 17. března skotský *Edinburgh Evening News*. Poměrně dlouhý časový odstup

¹³⁴ BNA: Daily Herald, Wednesday, March 15, 1939. IN: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk> [citováno 12. 7. 2018].

¹³⁵ KOKOŠKA, J. – KOKOŠKA, S.: *Spor o agenta A-54...*, s. 130.

¹³⁶ Tento signifikantní hendikep nám velmi pravděpodobně ukazuje na konkrétní osobu. Na noční hlídce z 19. na 20. května 1918 u Isola Grande na řece Piavě v Itálii utrpěl československý legionář Josef Bartík poměrně vážné zranění nohy s trvalými následky – především kulháním. Srov. KREISINGER, P.: *Brigádní generál Josef Bartík...*, s. 23–27.

¹³⁷ BNA: *Daily Gazette for Middlesbrough, North-Eastern Gazette*, Wednesday, March 15, 1939, s. 5. IN: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk> [citováno 12. 7. 2018].

¹³⁸ Jiří Šolc zmiňuje celkem tři hotely, kde měli být zpravodajci rozptýleni – Van Dyck, Regina a jeden s neznámým názvem. Po doručení ještě v Praze svěřeného materiálu mjr. Gibsonovi jim tento zajistil ubytování v penzionu u své příbuzné, která zároveň až do září 1939 sloužila jako konspirativní schránka. Adresa zněla: Mr. Musil, 53 Lexham Gardens, Kensington–London. Srov. ŠOLC, J.: *Po boku prezidenta...*, s. 71.

¹³⁹ KOKOŠKA, J. – KOKOŠKA, S.: *Spor o agenta A-54...*, s. 132.

¹⁴⁰ BNA: *Aberdeen Press and Journal*, Wednesday, March 15, 1939, s. 7. IN: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk> [citováno 12. 7. 2018].

¹⁴¹ Zajímavé je na tomto místě použití sousloví „concentration camps“, které existovalo už před Druhou světovou válkou. Chápání významu však bylo během Druhé světové války a na jejím konci především odhalováním nacistických koncentračních (vyhlazovacích) táborů posunuto.

od události v kombinaci s protichůdností vzhledem ke všem ostatním článkům a ryze mylné informace vyvolávají velké podezření. Je otázkou, zda nebyly z konspirativních důvodů novinářům záměrně poskytnuty zavádějící informace, pravděpodobně ze strany britské tajné služby Secret Intelligence Service. Na osmé straně totiž výše jmenovaný večerník v krátkém článku uvádí, že už je známo, kdo byli oni muži, kteří z letadla vystoupili. Mělo se údajně jednat o tři členy bývalé československé vlády – premiéra Rudolfa Berana (v textu nesprávně jako „M. Beran“), gen. Syrový (opět nesprávně uveden jako „Sirovy“) a ministr vnitra Otakar Fischer (ani jeho jméno nepostrádalo chyby – psán jako „M. Fescher“). Tito tři politici, kteří se samozřejmě na palubě letadla nenacházeli, pak měli být doprovázeni několika inženýry a vedoucími ze speciálních laboratoří Škodových závodů v Plzni. *Edinburgh Evening News* dále napsal, že tato delegace do Londýna přivezla kufry s dokumenty a plány nových modelů zbraní a děl, které se gen. Syrový (který prý před odletem nechal v plzeňské zbrojovce zničit plány všech experimentů nových výbušnin) chystá předat britskému ministerstvu války.¹⁴²

Z konspirativního úhlu pohledu byl přílet Moravcovy jedenáctky do Londýna opravdu značně nepovedený. Zpráva o pravděpodobně významných Čechoslovácích, kteří 14. března přistáli v Londýně a striktně skrývali svá jména, se objevila i v dalších evropských médiích. Jedním z nich byl i liberecký deník *Die Zeit*. I v něm ale byla posléze otištěna stejná zavádějící zpráva jako v případě *Edinburgh Evening News*.¹⁴³

5. POČÁTKY V ANGLII

Počáteční měsíce jedenáctky na britských ostrovech se přirozeně nesly v duchu jisté stabilizace a ukotvení. Situace se i přes Gibsonovo pozvání a zřízený transport nejevila nijak růžově. Jedná se o dobu, kdy v čele Británie stále stojí Neville Chamberlain s jistě ne příjemnou zkušeností diplomatického snažení ve střední Evropě. Jan Masaryk i Edvard Beneš jsou v USA a sám Moravec jako hlava své skupiny nepožívá přílišných

¹⁴² BNA: *Edinburgh Evening News*, Friday, March 17, 1939, s. 8. IN: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk> [citováno 12. 7. 2018].

¹⁴³ KOKOŠKA, J. – KOKOŠKA, S.: *Spor o agenta A-54...*, s. 132.

sympatií důstojníků a diplomatů, kteří se 15. březnem 1939 stali v zahraničí jakýmsi emigranty. První schůzka s britskou stranou hned 17. března také nedávala příliš důvodů k nadšení Velitel SIS brig. gen. Stewart Menzies doporučil vyčkat návratu mjr. Gibsona z Prahy. Vypuknutí války, které by mohlo uvést věci do pohybu je v nedohledu stejně tak jako exilová odbojová organizace.¹⁴⁴

Moravec již na počátku pobytu v Británii vytyčil několik prioritních úkolů, na kterých bylo třeba neprodleně začít pracovat. Těmi byly:

- a) navázání spolehlivého spojení s „domovem“
- b) dokončení operace transfer (tedy evakuace rodin zpravodajských důstojníků)
- c) predisponování všech finančních prostředků, deponovaných v zahraničí do Londýna
- d) navazování profesionálních kontaktů s vlastní zpravodajskou sítí a se zpravodajskými službami spřátelených zemí, s cílem jejich přeorientování na nové středisko v Londýně
- e) hledání politické základny zpravodajské činnosti a její zakotvení v širším politickém rámci československé osvobozovací akce.¹⁴⁵

Velmi důležitým faktorem pro práci celé skupiny bylo získání dostatečného finančního fondu a tím zajištění maximální možné autonomie a nezávislosti československých zpravodajců v Británii. Zde bohužel snaha F. Moravce opět narážela na jeho nedostatek diplomatického talentu. Od počátku se snažil navázat kontakt s co největším počtem čs. zastupitelských úřadů a přimět je k neodevzdání úřadu, majetku a nemovitosti do německých rukou, jak jim bylo z protektorátu přikázáno. Třebaže tato iniciativa přinášela i úspěchy a některé úřady se skutečně odmítly podřídit nařízení, jinde byly cenné pozice (které měly i symbolickou hodnotu kontinuity Československa v exilu) ztraceny Moravcovým nešetrným jednáním. Objektivně ale je nutno dodat, že mnohdy také v myslích vojenských přidělců a diplomatů vládla poráženecká nálada a jakýsi slepý smysl povinnosti vůči rozkazu.¹⁴⁶

Spravedlivě je ale nutné uznat, že František Moravec správně odhadl dvě zásadní věci, kterým svou činnost podřizoval. Na straně jedné to byla víra v Edvarda Beneše

¹⁴⁴ ŠOLC, J.: *Po boku prezidenta...*, s. 72-77.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 72.

¹⁴⁶ Tamtéž.

a jeho budoucí vedoucí postavení československého exilu; na straně druhé pak přesvědčení o možnosti stát se zajímavým a váženým partnerem spřátelených zemí a dosáhnout výjimečného postavení v rámci československého odboje. K tomu však bylo zapotřebí vyvíjet přínosnou zpravodajskou činnost na vysoké úrovni.¹⁴⁷

Povzbuzením morálním i praktickým se počátkem dubna 1939 stal návrat mjr. Gibsona do Londýna. Tento britský zpravodajec, který byl československé věci nakloněný a po příjezdu se stal styčným důstojníkem SIS při čs. zpravodajské skupině, byl Moravcově jedenáctce při etablování velmi nápomocný.¹⁴⁸ Další významný úspěch pak znamenala francouzská mise, o které bude pojednávat následující kapitola.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 77-82.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 73.

6. FRANCIE (1939-1940)

Jako další velký partner pro zpravodajskou spolupráci v nových podmínkách se po anglické tajné službě nabízela ta francouzská. Tento logický krok byl vlastně obnovou vztahů zpravodajských služeb z meziválečné éry. Na tomto místě je třeba také dodat, že i když Britové zajistili transfer skupiny na ostrovy, další navazování spolupráce a etablování čs. zpravodajství v anglickém prostoru nemělo nijak bouřlivý průběh. Albion stále sledoval umírněnou a chladnou politiku appeasementu a postupoval velmi opatrně. Třebaže v onen moment nedosahoval obecně vztah k Francii nijak extrémních rozměrů, bylo třeba mít na paměti především práci. To znamenalo hodit veškeré emoce za hlavu a pracovat s takovou situací, jaká byla. Ostatně francouzští kolegové z *Le service de renseignements* (SR) prožívali mnichovské události podobně jako na české straně. V jejich sídle nedaleko slavné pařížské Invalidovny počítali s nutností ozbrojeného konfliktu a na rozdíl od většiny Francie se na něj aktivně připravovali. Po mnichovské konferenci nastala atmosféra studu, bezmoci a zklamání. Plk. Louis Rivet, přednosta oddělení, poukázal na fakt, že byla ztracena poslední možnost udržet agresivní Německo na uzdě.¹⁴⁹

V podobném rozpoložení sledoval cupování Československa též pražský přidělenec SR mjr. Henri Gouyou. Na popud svých představených přišel v prosinci 1938 s nabídkou společné schůzky, která se nicméně do poloviny března již nestihla uskutečnit. Zůstává otázkou, jaké by byly její výsledky a zda by nakonec zpravodajci před obsazením zbytku českých zemí nezamířili do Francie. Události však nabraly jiný směr, a mjr. Gouyou tak mohl pouze přihlížet několikahodinovému řízenému pálení dokumentů II. oddělení Hlavního štábu Československé republiky. Když pak po návratu do Paříže 5. dubna 1939 svým kolegům líčil své zážitky z odsunu Moravcovy jedenáctky a následné nacistické okupace, neubránil se údajně slzám.¹⁵⁰

Ke kontaktu francouzských a čs. zpravodajců došlo již 17. dubna 1939, tedy asi měsíc po příletu Moravcovy skupiny do Londýna. V kontextu doby je zajímavé, že větší

¹⁴⁹ STRAKA, Karel: *Obnova československo-francouzské zpravodajské kooperace mezi březnem a srpnem 1939*. IN: <http://www.vhu.cz/obnova-ceskoslovensko-francouzske-zpravodajske-kooperace-mezibreznem-a-srpnem-1939/> [citováno 15. dubna 2019].

¹⁵⁰ Tamtéž.

aktivitu stran spolupráce jevíli v této době právě Francouzi. Ti ostatně byli jako sousedi Německa (alespoň co se informovaných a uvědomělých zpravodajců týče) ve stavu větší ostražitosti. Kromě dřívějších vztahů tak pro ně znamenala čs. zpravodajská služba zajímavou možnost i stran oblasti jejich zájmu – nacistického Německa. Již deset dní po první schůzce tak na pařížském nádraží Gare du nord vítal plk. Rivet plk. Františka Moravce. Následující dny se nesly v duchu domlouvání praktické části spolupráce. Francouzská strana jednala velmi pohotově a prakticky. Již 4. května 1939 se tak v kanceláři plk. Riveta hlásili dva čs. přidělení, kteří měli zbudovat francouzskou expozituru – mjr. Karel Paleček a škpt. František Fryč. 29. července do Paříže přijel i plk. Tichý, který se ujal velení ústředny.¹⁵¹

František Fryč byl důležitou postavou, se kterou plk. Moravec po příletu do Anglie plánoval nasazení ve Francii. Pravděpodobně tomu tak bylo z důvodů jeho znalosti francouzských zpravodajských poměrů (s Moravcem do Paříže podnikl několik cest ještě před mnichovskými událostmi) a ovládnutí francouzského jazyka.

Oba zpravodajci byli v Paříži ubytováni v penzionu poblíž slavné Invalidovny. Na počátku léta oba zažili sice krátkou, zato dramatickou chvíli. 23. června 1939 pozdě v noci oba tvrdě spící muže zbudilo zvonění Františka Moravce. Když byl ve stavu značného rozčilení konečně vpuštěn dovnitř, oběma rozespalým důstojníkům oznámil, aby se rychle oblékli a odjeli s ním k Václavu Kalinovi, jelikož se Beneš zabil. Dlouhé minuty ustrojování oba strávili v přesvědčení, že se jedná o Edvarda Beneše. Až po chvíli jim bylo vysvětleno, že skokem z Eiffelovy věže spáchal sebevraždu pplk. Bedřich Beneš. Tento přijel 11. března 1939 do Paříže, aby v pozici vojenského atašé vystřídal plk. Kalinu. Mezitím ovšem došlo k okupaci českých zemí, plk. Beneš tím pádem nedostal oficiální akreditaci, a ve Francii tak doslova uvázl s minimem prostředků a zavazadel. Fungoval tedy pouze jako jakýsi neoficiální zástupce původního atašé. Tato nestálost společně s dalšími problémy vyhrotila jeho psychický stav do té míry, že volil sebevraždu. Není bez zajímavosti, že jeho první pokus selhal. Po večeři v kruhu čs. důstojníků (včetně Fryče a Palečka) se pouhý den před sebevraždou pokusil svým vozem najet na zábradlí mostu přes Seinu. Jeho manželka však na poslední chvíli volant strhla zpět.¹⁵² Osudy zahraničního odboje nejsou jen dějinami bitev, smluv a hodností.

¹⁵¹ Tamtéž.

¹⁵² *ABS Praha*, 302-57-2, protokol gen. Karla Palečka z prosince 1949, s. 185–187.

Činnost PAÚ s krycím názvem *Karla* (zanedlouho došlo k přejmenování na *Karel*) byla plánována i uskutečněna jako ofenzivní,¹⁵³ tedy výzvědná. Primárním objektem zájmu bylo přirozeně Německo. Sídlo expozitury se nacházelo v poskytnuté vile v klidné pařížské čtvrti Boulogne sur Seine.¹⁵⁴ Plk. Tichý jako velitel zprostředkovával kontakt s tvořícím se Československým národním výborem v Paříži (oficiálně uznaným francouzskou vládou až 17. listopadu 1939), místním vojenským atašé plk. gšt. Václavem Kalinou¹⁵⁵ a samozřejmě také se SR. Mjr. Paleček se staral o agenturní záležitosti. Nutno dodat, že agenturní činnost byla minimální. I přesto se podařilo pracovat s několika agenty. Část z nich byla z řad německé emigrace, v některých případech se dokonce jednalo o aktivované osoby z předválečného období.¹⁵⁶

Konečně škpt. Fryč byl pověřen provozem radiostanice a šiframi. K obsluze stanice byli angažováni rtm. František Barva (po jeho odchodu do Londýna nahrazen radiotelegrafistou Air France Františkem Malým), rtm. Vilém Marek a čet. Václav Rettich. Klíče pro komunikaci s protektorátem byly tvořeny především odborníky přímo v Praze. Objem šifrovaných zpráv narostl během času do takové míry, že již na práci mjr. Fryč nestačil, vypomáhal mu i Čech žijící v Paříži, por. v zál. Hugo Vejrych, kterého si jako šifranta Fryč velmi chválil. Na adrese jeho kožešnictví Rue d'Argenteuil 16 byla zřízena tajná schránka pro členy tajné agentury. Později byli k práci přiděleni na pozice šifrantů také por. Zdeněk Kordina a npor. Esterák, který se ke skupině připojil až v samotném závěru. Do fungování expozitury se zapojila jako písarka také jistá učitelka ze Sofie Müllerová.¹⁵⁷

¹⁵³ Nutno dodat, že ve Francii fungovala také obranná sekce, působící pod československou vojenskou správou v Paříži. Jednalo se o skupinu mjr. Josefa Bartíka, pod kterého spadali zpravodajští důstojníci u čs. zahraničního vojska a mjr. Fořt umístěný v Agde, tedy sídle čs. jednotek. Úkolem skupiny bylo odhalování infiltrace nepřátelskými elementy v čs. exilových strukturách a kontrašpionáž. Srov. KREISINGER, P.: *Brigádní generál Josef Bartík...*, s. 68-72.

¹⁵⁴ STRAKA, K. – TOMEK, P. – BANDŽUCH, T.: *Ve službách republiky...*, s. 114

¹⁵⁵ plk. gšt. Václav Kalina byl od 1. 10. 1935 do 20. 6. 1940 vojenský atašé ve Francii. Poté styčný důstojník u francouzské armády a Comité Francois de la Libération Nationale, současně styčný důstojník u belgické exilové vlády v Londýně. Od 10. 4 do 5. 6. náčelník štábu Československé vojenské mise ve Velké Británii. Srov. ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Z.: *Zapomenutá elita...*, s. 73.

¹⁵⁶ ABS Praha, 302-73-1, výslechový protokol Františka Fryče, 1949.

¹⁵⁷ Tamtéž.

Kontakt s londýnskou ústřednou byl zprostředkován na několika úrovních. Využíváno bylo samozřejmě britských kurýrů. K osobním stykům téměř nedocházelo. Hojně bylo využíváno telefonického spojení skrze Secret Intelligence Service, kde byly hovory přepojovány do Dulwiche, sídla Moravcovy londýnské centrály.¹⁵⁸

Agenturní činnost, kterou měl na starosti mjr. Paleček, za francouzského působení tedy příliš aktivní nebyla. Naopak velmi bohatá komunikace se rozběhla po zřízení radiotelegrafního spojení s protektorátem. Do Paříže tak docházely nejrůznější zprávy vojenského charakteru, zprávy o zbrojním průmyslu, politické situaci, perzekuci a informace o osobách, které kolaborovaly. Depeše přicházející z Prahy byly rozepsány do třech kopií, z nichž jedna byla archivována a po jedné obdržel vždy „Londýn“ a vojenský odbor Československého národního výboru v Paříži.¹⁵⁹

Radiotelegrafické spojení s protektorátem se díky iniciativě obou stran podařilo navázat, nejednalo se však o samozřejmost. Kvůli poměrně kvapným přípravám před odletem Moravcovy skupiny z Prahy v březnu 1939 nebyl jasně nastolen postup budoucí činnosti a spojení. K těmto účelům v první fázi bylo v zemi Moravcem zanecháno několik důstojníků – mjr. Alois Čáslavka, škpt. Dítě (kvůli nepříznivému počasí při návratu ze svého nasazení na Slovensku nestihl odlet), škpt. František Fárek a škpt. Antonín Longa. Konkrétní postup však dohodnut nebyl.¹⁶⁰

Spojení s protektorátem tak muselo být vybudováno postupně. Na počátku se podařilo zajistit omezený kontakt francouzskou diplomatickou poštou z Prahy a zpět. V Praze zásilky předával místní přidělenec mjr. Gouyou řidiči Františku Zárubovi, který je posléze doručoval již zmíněné skupině důstojníků. Stejnou cestou byla do Francie a Anglie transportována i osobní zavazadla Moravcových důstojníků. Po napadení Polska na počátku září 1939 radiokomunikace s domovem stále nebyla etablována a na této trase ještě více vzrostla důležitost kurýrního spojení. K navázání kvalitního signálu a radiotelegrafické komunikace došlo až 28. září 1939.¹⁶¹

PAÚ¹⁶² Karel se brzy podařilo aktivovat dřívější výzvědné síť v Německu. To byl stěžejní krok, kterým rapidně čs. zpravodajství v exilu získávalo na hodnotě pro

¹⁵⁸ Tamtéž.

¹⁵⁹ Tamtéž.

¹⁶⁰ ŠOLC, J.: *Po boku prezidenta...*, s. 108.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 108–109.

¹⁶² Předsunutá agenturní ústředna.

spoje. S ohledem na tento cíl byly v Praze před odletem vybrány i materiály k evakuaci do zahraničí. Pařížská ústředna, úzce navázaná na londýnské ústředí, také fungovala jako kontaktní bod pro fungující struktury ve Švýcarsku, Jugoslávii, Polsku, Maďarsku, Rumunsku a Švédsku. Především první tři zmiňované země s krycími názvy *Kazi*, *Marie* a *Drak* byly z hlediska ofenzivního zpravodajství stěžejní.¹⁶³ Důležitou roli hrálo také pátrací středisko v nizozemském Haagu s krycím jménem *Libuše*. Na konci srpna také byla uzavřena dohoda o výměně zpravodajských materiálů se švýcarskou vojenskou tajnou službou. Za mnohé toto dojednání vděčilo staré známosti pplk. Tichého se svým spolužákem z Vysoké školy válečné v Paříži Rogerem Massonem. Kontakt byl zprostředkováván vždy na švýcarském území; kontaktní osobou se zde stal kpt. Hans Hausmann s krycím jménem *HAVELSKÝ*.¹⁶⁴

Skrze mjr. Gouyou probíhala spolupráce se SR, která od odbočky dostávala většinu vojenských zpráv. Týž důstojník pak naopak tlumočil hodnocení poskytnutých zpráv a poskytoval některé analýzy říšskoněmecké armády. Dle Fryče byl po napadení Francie kontakt mezi *Karlem* a SR téměř utlumen. Plná pozornost francouzských zpravodajců byla zapotřebí jinde.¹⁶⁵

Zajímavý pohled na francouzskou epizodu poskytl při svých poválečných výsleších Karel Paleček. Všude prý měla panovat „francouzská nesvědomitost“ a na každém kroku vyvstával nějaký problém. Dle jeho slov se i sebemenší a jednoduchá věc ukazovala jako komplikovaný problém. Příliš pozitivně nehodnotil ani samotného mjr. Gouyou. Byl prý „nevýkonný, pomalý, všechno odkládal a ke všemu měl jakýsi lehký, lajdácký francouzský poměr.“¹⁶⁶

Koncem srpna 1939 vzájemné dohody obou služeb kulminovaly a spolupráce již běžela naplno. Mimo jiné díky informacím SR, která již od 10. srpna 1939 znala blízké události útoku Německa na Polsko.¹⁶⁷ Z přicházejících indicií zpravodajci dávali dohromady zlověstné zprávy, které ale jen potvrzovaly dlouhodobější předpoklady.

¹⁶³ STRAKA, K. – TOMEK, P. – BANDŽUCH, T.: *Ve službách republiky...*, s. 114.

¹⁶⁴ GEBHART, Jan: *Českoslovenští vojenští zpravodajci v Paříži (1939-1940)*. IN: *Moderní dějiny. Sborník k dějinám 19. a 20. století*, č. 3, roč. 1995, s. 135.

¹⁶⁵ STRAKA, K. – TOMEK, P. – BANDŽUCH, T.: *Ve službách republiky...*, s. 114.

¹⁶⁶ ABS Praha, 302-57-2, protokol gen. Karla Palečka z prosince 1949, s. 183.

¹⁶⁷ STRAKA, Karel: *Obnova československo-francouzské zpravodajské kooperace mezi březnem a srpnem 1939*. IN: <http://www.vhu.cz/obnova-ceskoslovensko-francouzske-zpravodajske-kooperace-mezibreznem-a-srpnem-1939/> [citováno 15. dubna 2019].

Telefonicky tak ve večerních hodinách 23. srpna 1939 Karel do Londýna hlásil nervózní projevy ve Švýcarsku a vážné signály z Říše.¹⁶⁸ O blízkosti agrese vůči Polsku nemohlo být pochyb. Obsah hovoru z půl desáté večer dne 30. srpna 1939 do Londýna byl již naprosto explicitní. Moravcovi muži v Anglii ve sluchátku vyslechli následující: „- Gen. Bodenschatz řekl, že v případě, že půjdou západní mocnosti [do války], půjdou Němci přes Holandsko, a to nejdříve padákovými trupami, které obsadí stavidla, aby Holanďané nemohli způsobiti zátopy. - S útokem na Polsko se čeká proto, že budou snad u Maďarů ústupky. – Do 27./8 11 hodin dop[oledne] nepadlo v Berlíně žádné rozhodnutí. V okolí převládá přesvědčení, že je to prodlužovací taktika. Válečná chuť Hitlera je jasná. Nepodaří-li se něco se současnou propagandou do 30/8, pak Him[m]lerovci mají vyvolati incident [!]. Him[m]ler dal k tomu dne 26/8 příslušné instrukce.“¹⁶⁹ Hloubka znalostí (které čas ukázal jako pravdivé) je opravdu podivuhodná a nepochybně svědčí o profesionální práci. Ještě podrobnější zpráva o postavení a síle německých vojsk u polských hranic dorazila do Londýna 31. 9. 1939 (!) zhruba 12 hodin před německým útokem na Polsko.¹⁷⁰ Pro čs. zpravodajce mohlo zahájení bojů na německo-polské hranici a následné zapojení spojenců do konfliktu čs. znamenat jakési zasmušilé zadostiučinění.

Během působení ve Francii Fryč pod krycím jménem Fiedler absolvoval krátkou zahraniční cestu ve Švýcarsku. Od 19. do 24. září 1939 zde prověřoval fungování zpravodajské sítě. Na základě nově vzešlých okolností a jim přizpůsobených směrnic zde osobně předával instrukce jednotlivým agentům. Zhruba o měsíc později byl Fryč rozhodnutím protektorátní vlády ze dne 3. října 1939 zbaven státní příslušnosti a veškerý majetek mu byl zkonfiskován.¹⁷¹

¹⁶⁸ Zpráva obsahovala zajímavé informace: „Dne 22. 8. 1939 večer nařídilo Švýcarsko střežení mostů apod. [...] Většina mužstva určená k ochraně hranic je prý povolána. Dne 21. 8. 1939 Vídeň – velké pohyby motorizovaných jednotek bez čísel směrem k ČSR. Mosty přes Dunaj jsou rezervovány výhradně pro pohyby vojska. Obyvatelstvo Vídně je zděšeno. 75 dělníků, pracujících ve Forschwiller ve Francii, bylo odvoláno zpět a odjelo /do Německa/. Jedni z nich říkali, že jednou na dovolenou, druzí, že dostali telegram „matka nemocna, přijed' ihned“. Dnes 22. 8. ve 23 hodin 2. Panzer Division odjela směrem Břeclav, 20. mot. Division směřuje do Pomořanska, 29. mot. Division odjela na válečném stavu dne 20. 8. 1939.“ Výčet pohybu jednotek směrem k východní hranici Německa pokračoval. Je s podivem, jak (zejména časově) přesné a rychlé informace dokázala francouzská expozitura zprostředkovávat. VÚA-VHA Praha, f. 37-144-14 (Karel), zpráva telefonická od Karla dne 23. 8. 1939.

¹⁶⁹ VÚA-VHA Praha, f. 37-144-14 (Karel), telefonická zpráva „Karla“ dne 30. 8. 1939 ve 21 hod 30 min.

¹⁷⁰ VÚA-VHA Praha, f. 37-144-14 (Karel), zpráva telefonická od „Karla“ dne 31. 8. 1939 v 15.55 hodin.

¹⁷¹ ABS Praha, fond Z, sign. Z-7-17, Fryč František, výpisy z archivních materiálů, s. 1.

Třebaže se po vypuknutí války značně zkomplikovalo jak spojení s protektorátem, tak kontakt s agenty a sítěmi táhnoucími se z Francie do Německa, došlo i k pozitivnímu vývoji čs. věci. Dne 12. září se v Paříži ustanovila prozatímní čs. vláda; na počátku října byla podepsána dohoda o obnovení čs. armády ve Francii a jak již bylo zmíněno, v listopadu 1939 došlo i na uznání Československého národního výboru.¹⁷²

Pro plné nasazení zpravodajců bylo nutné, aby byly do exilu přepraveny také rodiny zpravodajců. Ti tak posléze mohli pracovat bez obav, jaké osudy jejich nejbližší v protektorátu (třeba i jejich odbojovými aktivitami) musí snášet. Hrozilo nebezpečí, že je Gestapo bude používat k vydírání jako rukojmí. Jako první měl plk. Moravec naplánovanou nejistou variantu jejich odeslání za pomoci manželky bývalého čs. vyslance v Moskvě Bohdana Pavlů. Ta v Londýně projednávala blíže neznámý plán, jak celou akci uskutečnit. Tato eventualita však skončila ještě dříve, než začala. Další plán zahrnoval mjr. Gouyou, který měl v Praze kontaktovat již zmiňované důstojníky Longu a Fárka. Společně měli vybavit rodiny pasy, které by umožňovaly legálně vycestovat. Záměrem bylo poslat je pryč ve třech skupinách pod několika falešnými záminkami skrze Itálii, Slovensko a Berlíně. Celá velmi nákladná akce ztroskotala a zůstala jen krůček od totálního fiaska ohrožujícího všechny zúčastněné. Úkol transferu rodin se povedl až na třetí pokus, kdy za dramatických okolností dopravil mjr. Čáslavka rodiny zpravodajců do Polska.¹⁷³

6.1 Evakuace

Fall Gelb, jak byla nacisty nazvána jejich invaze do Francie, započala 10. května 1940. Během několika týdnů bojů, během kterých byly poraženy také státy Beneluxu, se nacistickým silám podařilo obranné snahy spojenců rozvrátit. Francouzská armáda, předpokládající účinnou obranu na Maginotově linii,¹⁷⁴ velmi rychle kolabovala a na nesouvislé frontě kladly odpor zbytky více či méně organizovaných jednotek. Mezi nimi

¹⁷² GEBHART, J.: *Českoslovenští vojenští zpravodajci...*, s. 135.

¹⁷³ ŠOLC, J.: *Po boku prezidenta...*, s. 74–75.

¹⁷⁴ Pás sofistikovaného opevnění na německo-francouzské hranici táhnoucí se od Švýcarska po Lucembursko.

také do ústupových bojů zasahovali ve francouzských uniformách od počátku června 1940 i vojáci československého 1. a 2. pěšího pluku.¹⁷⁵

Porážka přišla rychle a nečekaně. Byla o to těžší, že mnozí vkládali do Francie naděje spojené s porážkou Adolfa Hitlera. Francie, skvoucí se vítěz Velké války, padla během několika týdnů. Ve všeobecném chaosu blížícího se dunění nacistických děl, podobně jako před více než rokem v Praze, čs. zpravodajci ve svém sídle na ulici Victora Huga 13 pálili část dokumentů. Vybrané dokumenty měl za úkol na ostrovy odvézt britský kurýr. V práci se přesto pokračovalo až do 11. června 1940.¹⁷⁶

Paříž opustili českoslovenští zpravodajci o den později v rámci čs. vojenské správy ještě stále za válečného stavu společně s francouzským hlavním štábem a za doprovodu mjr. Gouyou směrem do Akvitánie, konkrétně Bordeaux.¹⁷⁷ Z Paříže tedy unikli pouhé dva dny před příchodem nacistických vojsk. Ve městě Cours Cheverny kolonu dostihla zpráva o vyhlášení příměří. Tím se pro celou skupinu celá situace poměrně zkomplikovala, a tak byla v krbu zdejší školy spálena většina transportovaných dokumentů vyjma šifrovacích klíčů a pokladního deníku. Popelem zde lehly i některé písemnosti evakuované před 15. březnem 1939 z Prahy. Po cestě se na rozkaz gen. Sergěje Ingra (během celé cesty bylo udržováno rádiové spojení) od hlavní skupiny oddělili tři muži z rádiové sekce, kteří zamířili do Agde.¹⁷⁸ Pro ostatní skončila práce ve Francii v přístavu Arcachon, odkud zamířili 29. června na křižníku Galatea směrem k britským ostrovům.¹⁷⁹

¹⁷⁵ Československé pozemní jednotky ve Francii. IN: *Encyklopedický slovník českých dějin 1938–1945*. http://www.usd.cas.cz/wp-content/uploads/Slovník38_45.pdf [citováno 15. 4. 2019]

¹⁷⁶ *VÚA-VHA Praha*, kvalifikační listina Františka Fryče, část I.

¹⁷⁷ Je zvláštní, že v kvalifikační listině Františka Fryče můžeme číst zcela jinou trasu, a to včetně města, kde celou kolonu zastihlo vyhlášení příměří. Trasa je popisována takto: z Paříže na jih do Cours Cheverny a do Uzerche, kde celou skupinu zastihlo vyhlášení příměří, poté prudká změna směru na severovýchod do přístavního města Saint Cast (!) v oblasti Bretaně (a poté evakuace do Velké Británie). Další prameny i literatura však hovoří jinak. Ve výslechovém protokolu Františka Fryče on sám uvádí ústup směrem na Bordeaux. Stejnou cílovou destinaci zmiňuje i Jan Gebhart ve svém článku, kdy čerpá tentokrát z výslechového protokolu Karla Palečka, který se téhož ústupu také účastnil. Je nepravděpodobné, že by oba muži (byť takřka deset let po popisovaných událostech) učinili ten samý, a k tomu tak velký omyl. Popis trasy z Fryčovy kvalifikační listiny tak může být pravdivý maximálně do Uzerche. Srov. *VÚA-VHA Praha*, Sběrka kvalifikačních listin, kvalifikační listina Františka Fryče a GEBHART, J.: *Českoslovenští vojenští zpravodajci...*, s. 136.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 136.

¹⁷⁹ *VÚA-VHA Praha*, kvalifikační listina Františka Fryče, dotazník k doplnění kvalifikační listiny, datováno 20. ledna 1947.

Expozitura *Karel* ve Francii se během více než roku svého působení dokázala zformovat v nejdůležitější zpravodajské středisko počátku československého zahraničního odboje. Důležité nebylo jen samotné získávání zpráv a jejich poskytování spojencům, ale již samotné navázání spojení s odbočkami po celé Evropě a aktivování agenturních a kurýrních sítí z předmnichovského období. Úspěšná francouzská mise skončila s pádem této země do nacistických rukou. Příležitost k případnému vyškolení a vybavení krajanů žijících na jejím území pro pokračování zpravodajské práce zde ale zůstala bohužel nevyužita. Až později během války se objevily snahy naplnit tento potenciál, ale bez významnějších úspěchů.¹⁸⁰

¹⁸⁰ ŠOLC, J.: *Po boku prezidenta...*, s. 116.

7. ZPĚT V ANGLII

Výrazným stimulem a zásadním krokem k obnovení předválečného Československa se stalo uznání ČSNV jako prozatímní československé vlády. Benešova snaha tak 21. července 1940 přinesla své ovoce, když britský ministr zahraničí lord Halifax oznámil navázání oficiálních styků s prozatímní česko-slovenskou vládou. Bylo to tedy uznání *de iure*. Ihned poté byla prezidentem Benešem jmenována exilová vláda v čele s čelním politikem Československé strany národně socialistické Msgre. Janem Šrámkem. Současně vzniklo pět základních ministerstev včetně Ministerstva národní obrany. V jeho rámci pak byl František Moravec jmenován přednostou II. (zpravodajského) odboru, který se dále dělil na výzvědné (v čele mjr. Strankmüller) a obranné (v čele mjr. Bartík) zpravodajství, každé o třech sekcích. Moravcovým zástupcem byl i přes předchozí neshody pplk. Tichý.¹⁸¹

Ofenzivní zpravodajství bylo děleno na několik skupin: zpravodajskou (A), studijní (B), šifrovou (C) a zvláštní (D). Vyjma několika pracovišť zvláštní skupiny D (mj. speciálním pracovištěm pro spojení s domovem – Vojenskou radiovou ústřednou) sídlilo ofenzivní zpravodajství na Porchester Gate v Londýně. Naproti tomu defenzivní zpravodajství bylo dislokováno na Piccadilly, rovněž v hlavním městě království. Zpravodajský odbor jako celek pak udržoval styky se zahraničními službami jako byla sovětská NKVD¹⁸², britské Secret Intelligence Service (SIS)¹⁸³ a Special Operations Executive (SOE)¹⁸⁴ nebo americkou Office of Strategic Services.¹⁸⁵

Po návratu na ostrovy byl František Fryč přidělen k II. odboru Ministerstva národní obrany československé exilové vlády. Vrátil se i na své původní určení v ofenzivní sekci.¹⁸⁶ Řídil rovněž zbytky agenturní sítě v Nizozemí. Měl mimo jiné na starosti šifrování a dešifrování zpráv pro stanice vedoucí k jihu. Zpracovával též šifrovací

¹⁸¹ KREISINGER, P.: *Brigádní generál Josef Bartík...*, s. 82-85.

¹⁸² *Narodnyj komissariat vnutrennich děl* (Lidový komisariát vnitřních záležitostí) byl zpravodajskou službou SSSR.

¹⁸³ Zpravodajská služba Velké Británie.

¹⁸⁴ Oddělení pro zvláštní operace – součást britské tajné služby MI6 sloužící pro speciální operace a boj nestandardními prostředky.

¹⁸⁵ STRAKA, K. – TOMEK, P. – BANDŽUCH, T.: *Ve službách republiky...*, s. 118.

¹⁸⁶ *ABS Praha*, fond Z, sign. 70-7-17, výpisy z archivních materiálů: František Fryč, s. 1-2.

klíče a kódy a vzhledem ke svým zkušenostem pracoval s fotografickým materiálem. Posléze se stal vedoucím celé šifrové skupiny, která udržovala kontakt mj. s domácím odbojem na území Protektorátu Čechy a Morava.

Zvláštní skupina D zpravodajského odboru začala po britském vzoru vybírat a cvičit příslušníky československé zahraniční armády, kteří byli určeni k vysazení na území nepřítele (v tomto případě Protektorátu Čechy a Morava) s diverzními, zpravodajskými a kurýrními úkoly. Budoucí parašutisty, kteří byli vybráni pro výsadek a nasazení na území okupované vlasti školil ve spolupráci s britskými kolegy v šifře.¹⁸⁷

Šifrová skupina kromě udržování kontaktu pomocí radiostanic také měla na starosti přijímání, dešifrování a vyhodnocování došlých zpráv, které také povinně evidovala. Jednalo se o velmi důležitou složku zpravodajského odboru při MNO v Londýně. Nejvýznamnější roli zde hrál František Fryč a Václav Knotek, oba vyškolení nejrozličnějšími kurzy šifrování britské SIS. Třebaže v materiálu, který Moravcova jedenáctka do Londýna přivezla, bylo několik šifrovacích klíčů, zdaleka se nejednalo o dostačující materiál. Charakterem odpovídal spíše pomůckám, které nedosahovaly potřebných kvalit (zejména v souboji s takovou „šifrovou velmocí“, jakou bylo nacistické Německo).¹⁸⁸

K dispozici tak byl především „slovníkový šifrovací kód VA“, sloužící od roku 1936 ke komunikaci s vojenskými atašé ve Stockholmu, Rize a Londýně. Pro zastaralost však byl v roce 1940 zrušen. Ani další přivezený kód, založený na znění uveřejněného v úředním vydání Pravidel českého pravopisu s názvem „Šifrový kód I“ pro potřeby „ostrého“ agenturního spojení s domovem nevyhovoval.¹⁸⁹

Díky školení britských zpravodajců a dodání několika šifrových klíčů z protektorátu do Anglie se později dařilo vytvářet kódy, které by se daly označit jako solidní. František Fryč je sestavoval postupně pro jednotlivé výsadky (či skupiny výsadek) a inspiraci hledal například u zkušeného a renomovaného šifranty a bývalého přednosty šifrovací skupiny II. oddělení hlavního štábu pplk. Josefa Růžka. Bohužel pro

¹⁸⁷ Tamtéž.

¹⁸⁸ HANÁK, V.: *Muži a radiostanice...*, s. 67.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 68.

československou věc se tento potřebný expert (pravděpodobně pro pokročilý věk) do exilu nikdy nevydal.¹⁸⁹

Mimo jiné se také podílel na plánování náplně operací pro budoucí výsadky příslušníků zahraniční československé armády do Protektorátu Čechy a Morava. Sedmého března 1941 se dočkal povýšení do hodnosti majora.¹⁹⁰

V roce 1942 Fryč zaznamenal významný úspěch při spolupráci s ilegální vojenskou francouzskou organizací, kterou se mu podařilo spojit s britskou zpravodajskou službou SIS.¹⁹¹ Ke konci roku 1943 pak Františka Fryče čekala mise na Blízkém východě, o které pojedná následující kapitola.

¹⁸⁹ Tamtéž.

¹⁹⁰ *ABS Praha*, fond Z, sign. 70-7-17, výpisy z archivních materiálů: František Fryč, s. 1-2.

¹⁹¹ Tamtéž.

8. TURECKO (1943)

Koncem listopadu 1943 byl mjr. Fryč určen plk. Moravcem k cestě do Istanbulu.¹⁹² Z něj přicházely již delší dobu znepokojivé zprávy stran konspirace a financí zdejší čs. zpravodajské expozitury. Na zdejšího čs. vyslance si navíc již v roce 1942 v depeši stěžovali zdejší zpravodajci a žádali vyslání autority, která by problémy vyřešila.¹⁹³

Fryčovým hlavním úkolem tedy především bylo vyřešit finanční situaci československé zpravodajské expozitury v Istanbulu a urovnat spor mezi jejím velitelem pplk. Jaroslavem Hájíčkem a zdejším vyslancem Dr. Hanákem.¹⁹⁴ S postupujícími léty války se navíc čím dál tím více začaly plánovat vojenské akce na Balkáně (viz dále). Bylo nutné, aby istanbulská expozitura byla připravena.

Působení východních expozitur československé zpravodajské služby během Druhé světové války zůstávají dosud do jisté míry ve stínu působení zpravodajců v západní Evropě, kde je téma agenturního spojení, vysílání příslušníků československé zahraniční armády a další odbojová činnost poměrně dobře zpracováno. Práce a výsledky zpravodajců jihovýchodní Evropy a Malé Asie zůstávají snad pro významné a dramatické události spojující Velkou Británii s Protektorátem Čechy a Morava mimo hlavní pozornost historické obce i laické veřejnosti. Jedná se přitom o prostor, kde se českoslovenští příslušníci ozbrojených složek, diplomatických služeb či další civilisté museli vyrovnávat se specifickými podmínkami, plynoucími z geografického a geopolitického kontextu.

¹⁹² V pramenech střídavě nazýván buď jako *Istanbul* nebo *Cařihrad*. V textu bude pro zjednodušení používána první varianta. Podobně město v pramenech výhradně nazývané *Kairo* nebo *Cairo* bude psáno jako Káhira.

¹⁹³ Obsah depeše byl poměrně důrazný: „Stěžuji si, že Hanák navrhoval rozpuštění naší skupiny bez souhlasu mého, proti čemuž rozhodně protestuji. Mám ostatně svědecky zjištěno, že Hanák usiloval o naše odstranění dávno před atentátem, který je mu jen záminkou, neboť proti nám ze strany Turků není nejmenšího. Žádám posláni autoritativní osoby vyšetřit poměry v Turecku. Opouštět nyní Istanbul by bylo zločinem na informační službě. Opověď žádám přes Marii.“ Srov. *VÚA-VHA Praha*: f. 37-155-1, depeše pro Londýn z 12. března 1942.

¹⁹⁴ *ABS Praha*, 302-73-1, výslechový protokol Františka Fryče ze 17. ledna 1950, s. 8.

Autor si v této kapitole neklade ambici vyčerpávajícím způsobem popsat působení československé zpravodajské služby v Turecku během Druhé světové války ve všech možných a nutných kontextech. Taková práce by si vyžádala několikanásobně větší rozsah, rozbor množství depeší odeslaných a přijatých tamní radiostanicí s krycím jménem „Sláva“, analýzu poválečných výsledkových protokolů zainteresovaných osob, rozbor materiálů německé vojenské zpravodajské služby Abwehr a další.

Cílem je popsat obecnou situaci skupiny a její možnosti, problémy, limity a prostředí, ve kterých musela na konci roku 1943 pracovat. Měla by být jakýmsi rozšířeným vzhledem do problematiky v určitém prostoru a času. Hlavním pramenem této práce je rozsáhlá zpráva¹⁹⁵ zpravodajského důstojníka majora pěchoty mjr. Františka Fryče právě o československé zpravodajské expozituře v Turecku, kterou vypracoval po služební cestě na konci listopadu a v prosinci 1943.

Následující část se proto se nebude zabývat (až na výjimky) jednotlivými akcemi a rozbořem sítí, na které bohužel není v tomto rozsahu prostor. Popsány budou jen ty opravdu nejdůležitější, které svým charakterem formovaly působení Moravcových mužů v Turecku. Můžeme tak moci spatřit jednu z oblastí československého odboje tak, jak ji pozoroval, zažil a popsal František Fryč.

8.1 Geneze turecké odbočky

Činnost československé zpravodajské odbočky v Turecku se počala utvářet již v průběhu roku 1940, prozatím jako záloha jednotlivých expozitur a skupin působících na tzv. „jižní“ neboli „balkánské“ cestě.¹⁹⁶ Ta vedla od Budapešti až po Bělehrad v Jugoslávii, později až po bulharskou Sofii. Pomoc zde zajišťovala síť důstojníků, diplomatů, úředníků a dalších osob na páteřní trase Budapešť – Bělehrad, dále pak do

¹⁹⁵ Zpráva čítá 58 stran. Původně uložena pod signaturou 37-2-5. Při pokusu o reorganizaci fondu 37 byla jako řada dalších z úvodních signatur fondu ztracena, nebo přesunuta jinam Srov. *VÚA-VHA Praha*, f. 20-6-35, Hlášení o služební cestě do Turecka. Strojopis, datováno 7. 1. 1944, Londýn. Podepsáno mjr. Fryčem.

¹⁹⁶ Po pádu Polska se jednalo o nesmírně důležitý prostor, kudy proudila organizovaná i živelná emigrace z českých zemí. Pomoc zde zajišťovala síť důstojníků, diplomatů, úředníků a dalších osob na páteřní trase Budapešť – Bělehrad a dále do Francie či na Blízký východ.

Francie či na Blízký a Střední východ. Českoslovenští důstojníci na francouzském konzulátu v Budapešti tvořili první záchytný bod, pomáhali s obstaráváním nezbytných dokumentů a organizovali přesun příchozích dále na jih, do Bělehradu. Zde fungovala organizace ve větší a mnohem legálnější míře a příchozí českoslovenští uprchlíci se zde na rozdíl od nepřátelsky naladěného Maďarska ocitali na bezpečnější půdě. Jugoslávská oficiální místa do značné míry sympatizovala s československým osudem a poskytovala jejím odbojovým aktivitám, řízeným zdejší zpravodajskou agenturní ústřednou *Marie*,¹⁹⁷ důležitou podporu. Tato více či méně diskrétní pomoc s sebou samozřejmě nesla i požadavky na spolupráci druhým směrem – Čechoslováci tak např. dodali informace o zahájení německého útoku na Jugoslávii nebo bombardování Bělehradu.¹⁹⁸

Během balkánského tažení sil stojících na straně nacistického Německa mezi lety 1940–1941 docházelo postupně k ústupu (nejen) československých zpravodajských expozitur směrem na jih. Po pádu Jugoslávie a Řecka do Turecka ustoupila *Dora*¹⁹⁹ z Rumunska a již zmiňovaná jugoslávská *Marie*.²⁰⁰ Istanbul se tak stal vlasti nejbližší zahraniční agenturní ústřednou (ZAÚ) na Blízkém východě. Pro čs. zpravodajce to mimo jiné znamenalo fungování ve značně odlišném prostředí neutrálního státu, jehož polohy a mezinárodní situace využívalo mnoho zahraničních zemí. Jak trefně poznamenal Jiří Šolc, Turecko se stalo jakýmsi „*eldorádem zpravodajských služeb*“.²⁰¹

V roce 1942 došlo v rámci Istanbulske expozitury k důležitým změnám, z nichž patrně nejdůležitější představovala personální změna na nejvyšším místě skupiny.

¹⁹⁷ ZAÚ *Marie* hrála důležitou roli od října 1939 až do dubna 1941, kdy Jugoslávie po útoku Osy (operace též známá jako „dubnová válka“) bezpodmínečně kapitulovala. Kromě spolupráce s jugoslávskými úřady se těšila i podpoře místních československých spolků místních krajanů; těžila též z poměrně velkého zastoupení československých firem – Baťa, Zbrojovka Brno, Dunajplavba nebo Škoda. Hlavním úkolem *Marie* byla činnost zpravodajská – informace byly získávány od obchodních zástupců zmíněných firem, uprchlíků z protektorátu a radiovým spojením. Nezanedbatelné bylo též kurýrní spojení udržované především posádkami drážních lůžkových vozů na trase Praha – Budapešť. Kromě zpravodajské měla *Marie* též další významné skupiny – evakuační, propagační (mobilizační a politická propagace čs. odboje) a sabotážní. Ve velitelské funkci se zde vystřídali pplk. Hájíček – *PETR*, mjr. Alexander Fritscher – *FOX*, mjr. František Hieke – *STOJ*. Srov. ŠOLC, J.: *Po boku prezidenta...*, s. 124–131.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 128.

¹⁹⁹ Jmenovitě skupina kolem plk. Heliadora Píky, pplk. Prokopa Kumpošta a Lva Klučky. Tamtéž, s. 275.

²⁰⁰ Konkrétně mjr. Alexand Fritscher, kpt. Jaroslav Kašpar – *PÁTÝ* a mjr. František Hieke – *STOJ*. Tamtéž.

²⁰¹ Operovala zde služba britská, polská, jugoslávská, americká, sovětská, maďarská, německá a další. Se jmenovanými se českoslovenští zpravodajci dostávali do styku v největší míře. Srov. ŠOLC, J.: *Po boku prezidenta...*, s. 275.

Zásadním důvodem nahrazení stávajícího velitele pplk. Kumpošta – KONARA pplk. Hájíčkem – PETREM²⁰² byl pravděpodobně vážný případ zrady agentem Vasilem Roznijčukem – ROKSYM, při kterém došlo k poměrně rozsáhlé dekonspiraci několika osob.²⁰³ Agendu v Istanbulu převzal 1. března 1942 s konkrétními úkoly.

Jako první oblast pozornosti byl vytyčen nelehký úkol – zbudování spojení se Slovenskem. Vzhledem k neefektivnímu a nebezpečnému kurýrnímu způsobu předávání informací z domova a zpět bylo prvořadým úkolem vybudovat šifrované radiotelegrafické spojení. Představovalo v té době nejrychlejší a relativně nejspolehlivější dorozumívací způsob. V době příchodu pplk. Hájíčka již navíc Němci měli dobré povědomí o existenci čs. zpravodajské expozitury v Turecku a také se jim dařilo pronikat poměrně hluboko do slovenských i čs. odbojových kruhů. Nutná tak byla zvýšená ostražitost. Předpokládal se také pokus o obnovení kurýrní cesty ve vlakových spojkách pomocí československého drážního personálu.²⁰⁴

²⁰² Pplk. gšt. Jaroslav HÁJÍČEK – PETR se narodil 25. 8. 1899 v obci Hostí, okres Týn nad Vltavou. Mezi 17. zářím 1940 a 28. únorem 1942 sloužil ve funkci styčného důstojníka Československé vojenské mise pro Balkán, Blízký a Střední východ v Haifě. Na počátku března 1942 byl převelen coby čs. vojenský zmocněnec do Istanbulu. Jeho pozice byla po zapojení Turecka do války změněna k 1. říjnu 1944 na velitele již oficiální Československé vojenské mise v Turecku, kterou vykonával až do 1. září 1945, kdy byl jmenován v této zemi čs. vojenským atašé. Po válce byl počátkem října 1946 povolán zpět do Československa a zařazen k 2. oddělení hlavního štábu. Postupně prošel několika útvary, avšak již před únorem 1948 byl jako nastupujícímu režimu nepohodlný čím dál více perzekvován, což vyústilo odsouzením k 11 měsícům vězení. Po odpykání trestu byl opět zatčen v roce 1956; plně rehabilitován pak až v roce 1970. Osm let nato zemřel v Praze. Srov. Zlatica ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, *Zapomenutá elita. Českoslovenští vojenští diplomaté v letech 1938-1945*, Praha, 2011, s. 212–213. Jaroslav Hájíček bezesporu patřil k nejlepším zpravodajským důstojníkům československé armády. Ještě v roce 1956 vyvolalo značné znepokojení bezpečnostních složek socialistického Československa spojení jeho jména s protestní a letákovou kampaní, namířenou přirozeně proti režimu. Jeho snahou bylo nabourat systém „legálně“, pomocí rezolucí a stranických schůzí. Za tuto kauzu byl odsouzen k trestu odnětí svobody na tři roky. Srov. KOURA, Petr: *My sami musíme dát najevo zájem o svobodu. Letáková kampaň Jaroslava Hájíčka na jaře 1956* [online, citováno 12. 2. 2019.]. Dostupné na: <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2006/12/-my-sami-musime-dati-najevo-zajem-o-svobodu-/>.

²⁰³ Tzv. „Roznijčukova aféra“. Vasil Roznijčuk – ROKSY byl německý agent pocházející z Podkarpatské Rusi, který se v Turecku vydával za uprchlíka a hlásil se do československé zahraniční armády. Pravděpodobně díky jeho přesvědčivému vystupování a zkušeností se zpravodajstvím byl plk. Prokopem Kumpoštem přijat a přiřazen k místním zpravodajcům. Až do jeho odhalení zasadil zdejší čs. expozituru těžké rány. Německé straně předal řadu informací včetně šifrovacího klíče, a především dekonspiroval zpravodajce npor. Michala Zibrína a plk. Prokopa Kumpošta. Oba museli být z Istanbulu převeleni. Srov. ŠOLC, *Po boku prezidenta...*, s. 128; dále VYHLÍDAL, Milan: *Československé vojenské zpravodajství po mnichovských událostech roku 1938. Pátrací středisko pro Podkarpatskou Rus*. IN: *Securitas imperii*, sv. 34/1, 2019, s. 46–61.

²⁰⁴ VÚA-VHA Praha: f. 37-155-1: Rozkaz pro pplk. gšt. Jaroslava Hájíčka. Datováno 22. října 1941.

8.2 Do Istanbulu přijíždí František Fila

Výběr právě Františka Fryče pro istanbulskou misi se jeví jako zcela logický. Jeho dlouholeté zkušenosti s ofenzivním zpravodajstvím, řízením mnoha agentů během práce u výzvědné skupiny a se zahraničními cestami společně s velmi přátelským, a přitom respekt vzbuzujícím charakterem znamenaly výtečné předpoklady pro splnění úkolu. Fryčova excelence vyčnívá z pramenů na mnoha místech. V kolonkách hodnocení velitelů útvarů, kterými Fryč v meziválečné éře prošel, můžeme číst samé superlativy. Jednalo se o velmi schopného profesionála s vysokým pracovním nasazením, loajalitou a člověka veskrze nekonfliktního. Netřeba zmiňovat jeho absolutní oddanost československé věci.

Mimo jiné pro tyto povahové rysy byl velmi ceněn i plk. Moravcem. Při plánování útupu úzké skupiny zpravodajců v případě války s Německem (jedná se o původní domluvy s Brity z roku 1937) dohodnutého tehdejší přednostou zpravodajského oddělení plk. gšt. Františkem Hájkem figurovalo na seznamu pouhých několik jmen – kromě jeho osoby to byl plk. František Moravec a právě škpt. František Fryč.²⁰⁵

Šestnáctého listopadu 1943 odcestoval z Anglie přes Gibraltar směrem do Káhiry muž s československým diplomatickým pasem na jméno František Fila. Jednalo se o krycí jméno mjr. Františka Fryče, jehož cílovou destinací byl turecký Istanbul, kam se z Moravcova pověření vydal na pracovní (v podstatě inspekční) cestu. O příjezdu byla tamní expozitura zpravena depeší²⁰⁶ až o jedenáct dní později, pravděpodobně z konspirativních důvodů směřujících k Fryčově ochraně.

²⁰⁵ Počítalo se i s jejich rodinami. Tato verze byla dle J. Šolce potvrzena existencí připravených pasů a poválečným svědectvím Karla Palečka. Srov. Tamtéž, s. 64.

²⁰⁶ *VÚA-VHA Praha*: f. 37-98-11 (Radiostanice Sláva, přijaté radiodepeše – SLÁVA r. 1943). Jedná se o krátkou depeši od PAVLA (krycí jméno plk. Františka Moravce) odeslanou 27. listopadu 1943 radiostanicí *Sláva* (krycí název radiostanice československých zpravodajců v Istanbulu).

8.3 Babylon Istanbul

Pro porozumění práci našich blízkovýchodních zpravodajců se nelze obejít bez jakéhosi geokulturního a geopolitického kontextu. Turecko takřka po celou dobu války zachovávalo na oficiální úrovni neutralitu. Na jaře roku 1943 ovšem začínal být příklon na stranu Spojenců čím dál patrnější a odvážnější. Hájíček, vnímaje tyto tendence, tak započal s přípravami na „zoficiálnění“ československé přítomnosti a potenciální rozšíření působení. V plánu mj. bylo přesunout základnu z britského konzulátu a v rámci dnů měl být odeslán por. Hostaša do Palestiny a Káhiry, aby celé skupině obstaral uniformy.²⁰⁷ Nadšení se ukázalo jako předčasné. Pro přiblížení politicko-vojenského ovzduší v Turecku během námi sledované době poslouží depeše s datem 17. července 1943:

„Situace v Turecku je stále stejná. Neutralita za každou cenu. Vidí rádi úspěchy spojenců, ale zase jen proto, že jim zaručují další neutralitu a že je tyto válečné úspěchy nezavazují a nenutí ke vstupu do války. Vojenské přípravy, které v Turecku provádějí, jako např. motorisace jednotek, doplňování materiálu /od spojenců i Osy/, stavění a výcvik nových tankových jednotek, přezbrojování letectva a podobně, pokračují tak pomalu a v takové míře, že z toho je zřejmé, že všechny tyto přípravy nejsou konány za účelem brzkého vstupu do války, nýbrž že je to normální doplňování a modernisování armády.“²⁰⁸

Turecko se zapojením do války nespěchalo. Na pozorovaném přelomu let 1943–1944 nebyla armáda na konflikt připravena a veřejné mínění se stavělo proti zapojení do válečného konfliktu. Velká obava panovala z případného leteckého úderu na „z poloviny dřevěný Istanbul, v němž není žádný kryt“. S jistou mírou nadsázky se Turecko řídilo heslem „raději o týden později než o den dříve“.²⁰⁹

Fenoménem, který při pobývání v Turecku nemohl nikoho minout, byl tzv. „bahşiş – bakış“, tedy v podstatě úplatek (také tuzér, všimné). Sám Fryč tuto jistě ne marginální okolnost neopomněl zmínit i ve své zprávě: „Turecko je skutečně bakšišový stát. Bere prý tam každý, kdo má ruce, jenom prezident ne. Aby však nebyla touto

²⁰⁷ VÚA-VHA Praha: f. 20-6-35: Zpráva ze dne 7. dubna 1943.

²⁰⁸ Tamtéž, Zprávy ze dne 17. července 1943.

²⁰⁹ Tamtéž, Zpráva z 29. prosince 1943.

výjimkou zastavena sláva bakšiše, bere za prezidenta jeho bratr.“²¹⁰ Výše bakšiše byla otázkou „citu pro věc“ a odvíjela se jednak od postavení osoby a drahak od záležitosti, kterou měla zařídit. Řešení problémů tak nebylo dáno jejich složitostí nebo dosažitelností, ale výší bakšiše. Je i částečně lingvistickou a kulturně antropologickou otázkou, do jaké míry se dá mluvit o úplatku a korupčním chování z pohledu, dejme tomu, středoevropského prostředí. U blízkovýchodních, středovýchodních a dalších kultur se mohlo blížit spíše exaktnímu vyjádření naléhavosti, či snad jakéhosi předběžného vyjádření spropitného, které Turci chápali jako běžnou samozřejmost. Pakliže se můžeme domnívat, že bakšiš byl skutečně všeobjímající, dá se rovněž považovat za zvláštní, šedou oběhovou sféru, v níž každý bakšiš zároveň dostává i dává – tedy cosi jako celospolečenskou recipocitu.

Na každý pád se Hájíčkovi muži museli s touto realitou vyrovnat. Podobně tomu bylo s řadou dalších věcí – cizím jazykem, pro Čechoslováky extrémním podnebím, jinou kulturou ve všech svých kontextech atp. Na pořadu dne však byly i závažnější výzvy, na něž ještě zaměříme svou pozornost.

8.4 Moravcovi muži na Bosporu

Československá zpravodajská expozitura v Turecku oficiálně neexistovala, byť o její přítomnosti měly turecké úřady velmi dobré povědomí, a to do té míry, že věděly o falešné identitě jejího velitele, pplk. gšt. Jaroslav Hájíčka – *PETRA*. O přítomnosti Moravcových mužů sami zpravili turecký hlavní štáb a ministerstvo vnitra přímo Britové²¹¹. Takticky to nebylo špatné rozhodnutí. Nacisté tak jako tak o zpravodajských aktivitách Čechoslováků v Turecku věděli. Nadto tímto gestem Britové symbolicky nastínili, kdo se nachází v jejich přízni.

Sídlo čs. odbočky bylo umístěno přímo na konzulátu Velké Británie. Tato výsada byla poskytnuta československé službě jako jediné ze spojeneckých. Zpravodajcům to

²¹⁰ Tamtéž, f. 20-6-35: Hlášení..., Spojení se Slovenskem, s. 5.

²¹¹ Pro příslušníky bezpečnostních složek Velké Británie bude pro účely této práce používáno několik obecných pojmenování – kromě výrazu „Britové“ to bude i poněkud nepřesné označení „Angličané“.

poskytovalo jednak záštitu proti samotným Turkům a jednak dobré zázemí na „nedotknutelném“ území s možností blízké a nerušené spolupráce. Pravděpodobnost nějakého tureckého zásahu ale byla tak jako tak velice nízká. Bylo to dáno jednak (povolna stoupající) inklinací ke Spojencům a také již zmíněnou ochrannou rukou Angličanů. Při jedné z návštěv Istanbulu na konci září 1943 navíc ředitel ankarské policie nechal Hájíčkovi vyřídit nabídku na možnost vykazání těch osob, které čs. tajná služba označí jako nepohodlné.²¹²

Na britský konzulát také nedosahovala moc Gestapa či nacistické vojenské zpravodajské služby – Abwehru. S opuštěním budovy však tato ochrana mizela a zpravodajci pracovali zcela na vlastní nebezpečí, třebaže několik z nich disponovalo britskými pasy.²¹³ Na konzulátu byla rovněž umístěna radiostanice istanbulské skupiny, pomocí které bylo udržováno spojení s československými vojenskými skupinami v Londýně, Jeruzalémě, Teheránu a Moskvě.²¹⁴ Důstojníky pro styk s čs. zpravodajci byli určeni již dobře známí příslušníci britské zpravodajské služby pplk. Gibson a mjr. Sudakov. Ani jeden ze jmenovaných nebyl v československém okruhu novou tvář. Sudakov, spolupracoval již s *Marií* v Jugoslávii, kontakty pplk. Gibsona coby styčného důstojníka v Československu sahaly dokonce až do 30. let.²¹⁵ Především tito poskytovali veškerou možnou pomoc.²¹⁶

Britská podpora se přirozeně nemohla obejít bez protislužeb. Pplk. Gibson si přál, aby dostával důležité zprávy přímo od istanbulských zpravodajců, co nejdříve to bude možné, a mohl je tak efektivně využít bez „vychladnutí“ informací. Zde se ovšem dostával pplk. Hájíček mezi dva mlýnské kameny. Na jedné straně zprávy britským kruhům poskytoval a uvědomoval si vytrácení se hodnot některých zpráv v čase, na straně druhé byl urgován plk. Moravcem, aby získané informace posílal přímo do Londýna. Faktická (a nutná) podřízenost britské zpravodajské službě *Secret Intelligence Service*

²¹² VÚA-VHA Praha: f. 20-6-35: Zpráva ze dne 30. září 1943.

²¹³ Problematickou mohla být při oficiálním styku s tureckými úřady mj. různorodost pasů. Zpravodajci v Turecku pracovali pod krycími jmény pasů nejrůznějších zemí – Srbska, Palestiny, Jugoslávie, Anglie atp. Srov. ABS Praha: 302-1-429-3, výslechový protokol s plk. v. v. Jaroslavem Hájíčkem ze 4. dubna 1950 v Ruzyni, s. 32.

²¹⁴ ŠOLC, *Po boku prezidenta...*, s. 131.

²¹⁵ ŠOLC, *Po boku prezidenta...*, s. 128.

²¹⁶ VÚA-VHA Praha: f. 20-6-35: Hlášení..., Spolupráce s jinými službami, s. 53.

(SIS) byla trnem v oku ambicióznímu přednostovi II. oddělení, který tento vztah vnímal jako ponižující a chování pplk. Gibsona označoval za „*protektorské*“.²¹⁷ Vzhledem k okolnostem popsaným v dalších částech není bez zajímavosti, že toto označení se do Londýna k Moravcovi dostalo od zdejšího čs. velvyslance dr. Hanáka. O svém nelichotivém přízvisku se posléze neobratnou diplomacií bohužel dozvěděl i sám jmenovaný. Naprostá samostatnost československých zpravodajců v Turecku však byla za daných okolností zcela nemožná a z podřízeného postavení nadto vyplývalo mnoho (existenčně) důležitých výhod. Jistá nespokojenost se stavem věcí mohla také pramenit z faktu, že zatímco Hájíčkovy zprávy měly být postupovány Britům, v opačném směru ke sdílení (na oficiální úrovni) až na výjimky nedocházelo.²¹⁸

Pravdou ovšem zůstává, že britské zpravodajské kruhy práci svých československých kolegů velmi oceňovaly, a to zejména pplk. Gibson a mjr. Sudakov. Slova uznání zněla i z *General Headquarters* v Káhiře, tedy britského vrchního velitelství pro Střední východ.²¹⁹ I samotná cesta mjr. Fryče do Turecka pro ně měla vysokou prioritu; kdekoli při své cestě potřeboval a bylo to jen trochu možné, dostalo se mu plné podpory a pozornosti. Třebaže to lze brát částečně jako vstřícný projev diplomacie, i ten byl pro československou stranu velmi důležitý. Fryč po svém návratu navrhl dekorovat některé britské zpravodajce čs. řády.²²⁰

S britskou spoluprací práce československých zpravodajců v Malé Asii stála a padala. Kromě azylu se dále jednalo o pomoc při obstarávání konspiračních bytů, jednání s tureckými úřady, vyřizování nejrůznější potřebné dokumentace a zajištění kurýrního spojení s Londýnem. Toto odcházelo vždy jednou týdně a sloužilo především pro zasílání objemnějších a neurgentních zpráv. Takzvaný *paymaster* (česky pokladník) vyplácel zpravodajské paušály, jejichž ekvivalent byl předem složen v Londýně a které byly určeny k financování zpravodajské činnosti.²²¹

V době Fryčova příjezdu již Angličané disponovali podrobnými plány pro případ zahájení válečných akcí na Balkáně, a to včetně příprav po stránce personální, materiální i taktické. I v těchto přípravách, domlouváných pplk. Hájíčkem s pplk. Gibsonem, se plně

²¹⁷ ŠOLC, *Po boku prezidenta...*, s. 281.

²¹⁸ VÚA-VHA Praha: f. 20-6-35: Hlášení..., Spolupráce s jinými službami, s. 54.

²¹⁹ Tamtéž, s. 52.

²²⁰ Tamtéž, s. 36-37.

²²¹ Tamtéž, s. 52-54.

počítalo s nasazením a pokračováním těsné součinnosti s československými kolegy. Budoucí postup byl plně podporován i Gibsonovými představenými v Káhiře a Londýně. Bylo ovšem nezbytně nutné, aby byla před jakýmkoli akcemi turecká odbočka posílena o nová jména. Vzhledem k plánu šlo především o angažování důstojníka s co nejlepšími znalostmi rumunských reálií a jazyka. Po rozvinutí činnosti v Rumunsku se počítalo s vytvořením na Britech napojenou československou předsunutou zpravodajskou ústřednou (PZÚ), a to pod velením por. Karlem Hostaši – *NAKICEM*. Jako další primární region zájmu bylo určeno Bulharsko. Zde se počítalo s podobným postupem. Po dosažení Sofie měl zdejší odbočku etablovat por. Jaroslav Zyka – *CHAIKOWSKI*, kterého by případně doplnil i jeden z istanbulske dvojice radiotelegrafistů.²²²

S dalšími spojeneckými službami se vzájemné vztahy pohybovaly spíše na úrovni respektu a komunikace než pravidelné a rozsáhlé spolupráce, byť ani v tomto ohledu se aktivita nerovнала nule. Od Hájíčkovu bytu měl například sovětský kontakt klíče pro účely společných jednání – výsledkem byly tři ruské vysílačky, které se podařilo dostat na Slovensko. Velmi dobré vztahy byly udržovány s expoziturou USA. Američany ponejvíce zajímaly informace vojenského charakteru a byly jim poskytovány mapy a skici potenciálních leteckých cílů v Maďarsku. Pplk. Hájíček mimo jiné udržoval také styk s jugoslávským generálním konzulem sídlícím v Istanbulu, další kontakty na Balkán však byly pro několik varujících indicií velmi opatrné. Plány proniknout na Podkarpatskou Rus a do Maďarska, které měl být provedeny kooperací s polskými důstojníky (oficiálně zaměstnanců polské ambasády) zůstaly bez větších úspěchů.²²³

Pro ilustraci práce istanbulske odbočky na tomto místě uvedme jednu z úspěšných provokačních akcí, která při návštěvě mjr. Fryče v Turecku právě probíhala pod taktovkou kpt. děl. (kapitána dělostřelectva) Jaroslava Krátkého – *KARASE* ²²⁴.

²²² *VÚA-VHA Praha*: f. 20-6-35: Hlášení..., Přípravy odbočky v případě válečné akce na Balkáně, s. 19–21.

²²³ *VÚA-VHA Praha*: f. 20-6-35: Hlášení..., Spolupráce s jinými službami, s. 52–54.

²²⁴ Kpt. Krátký zde fungoval ve výjimečném režimu a čekal na vhodný okamžik k provedení svého úkolu. Tento příslušník československé zahraniční armády absolvoval ve Velké Británii speciální kurz útočného boje v Camus Darrah a kurz pro parašutisty v Ringway (jako mnoho dalších čs. vojáků, kteří následně seskočili nad Protektorátem Čechy a Morava). Krátký odcestoval do Istanbulu, kde čekal na vhodnou příležitost ke splnění svého primárního úkolu – kontaktování domácího odboje a zpravodajské práce na domácím území. K tomu došlo až na počátku března 1944, kdy se vydal vlakem do Bratislavy. Krátký svůj těžký úkol splnil a posléze se ve velitelské funkci také zapojil do Slovenského národního povstání. Třetího

Slovenskému židovi s perfektní němčinou, Gustavu Spielmanovi – ŠAŠOVI, který pracoval pro odbočku jako pomocný agent a překladatel, se podařilo získat důvěru Němců. Těm pak podle pokynů Hájičkových poskytoval různé zkreslené informace o organizaci čs. zpravodajství a informace o nepřátelsky naladěných cizincích přijíždějících do Turecka. Na základě těchto zavádějících zpráv, které dané osoby vykreslovaly v negativním duchu, je pak Němci posílali zpět. Zavádějícími informacemi se tak dařilo diskreditovat spolupracovníky nepřítele. Totožnou cestou, přes Gustava Spielmana, putovaly i falešné „černé listiny“ čs. exilové vlády. Byla na nich uvedena jména lidí, kteří se dle sledovaných protektorátních médií ocitli doma v nebezpečí. Vytvořením falešného dojmu, že jsou tyto osoby pro „Londýn“ nedůvěryhodné, o ně bylo sníženo podezření ze strany nacistických represivních složek v protektorátu. Pro větší věrohodnost se stejné seznamy putovaly i radiotelegrafickou komunikací do Jeruzaléma a Bejrútu – přirozeně zašifrovány fiktivním klíčem, který byl Němcům rovněž záměrně prodán. Těmito způsoby se podařilo nejen mást nacistické zpravodajce, ale také získávat jisté finanční prostředky.²²⁵

8.5 Personální struktura v Istanbulu

V čele istanbulske expozitury stál pplk. Jaroslav Hájiček, velmi schopný velitel a zpravodajec, který byl v Istanbulu oficiálně veden jako *Žarko Petrovič*, zaměstnanec místního jugoslávského konzulátu. Pod svým velením měl několik dalších mužů s vymezenými oblastmi práce. Na pozici radiotelegrafistů působil oficiálně mechanik s československým pasem šrtm. Karel Broukal²²⁶ společně s šrtm. Josefem Chaloupkem,

listopadového dne 1944 byl však zajat, transportován do Berlína a zde popraven. Srov. ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ..., s. 105–106. Nověji též NEDBAL, Lubor: *Operace Karas. Zpravodajec mjr. Jaroslav Krátký ve službách Československa za druhé světové války*. Praha, 2019.

²²⁵ VÚA-VHA Praha: f. 20-6-35: Hlášení..., Provokační akce Istanbul, s. 41–42.

²²⁶ „Technicky velmi dobrý radiotelegrafista. V soukromém životě těžko snáší samotu a ostatní zdejší nutná omezení. Byl tu již dvakrát zasnouben a jeho styky se ženami jsou těžko kontrolovatelné.“ Zajímavé je, že si Hájiček přál jeho nahrazení šrtm. Brabcem, který by si údajně dokázal lépe zařídit svůj soukromý život tak, aby tento neohrožoval službu. K tomu však až do konce roku 1943 nedošlo. Srov. VÚA-VHA Praha: f.

majícím britský pas na jméno *Josef POLOCK*. O šifrování zpráv se staral npor. Josef Chrastný²²⁷, rovněž disponující britským pasem, v němž bylo uvedeno jméno *David MANNING*. Všestranným zpravodajcem byl čet. asp. František Adamec – vystupující jako palestinský obchodník *George DE VALANT*²²⁸, kterému byly svěřeny záležitosti turecké a řecké; dále fungoval také jako překladatel i tlumočník a měl na starosti i místní policii. Ovládal řečtinu, turečtinu, francouzštinu, angličtinu a další jazyky. Do Adamcovy gesce proto spadalo rovněž získávání zpráv od Turků, kteří zajížděli do oblastí zájmu – Vídně, Budapešti, Berlína, Prahy a dalších. Prap. Ladislav Vosyka – *SMOLNIKOV (BABICKÝ)* se zabýval „domovem“ (tedy českými zeměmi) a další běžnou agendou. Jugoslávie, Bulharsko a šifrovací klíče pro Slovensko spadaly do působnosti por. Jaroslava Zyky – dalšího údajného palestinského obchodníka *Henry CHAIKOVSKÉHO* (event. *CHAIKOWSKÉHO*). Na místo npor. Michala Zibrína nastoupil por. Karel Hostaša – *NAKIČ*, který rozpracovával prostor Maďarska a Chorvatska. Posledním v početním stavu jednotky byl již zmíněný kpt. děl. Jaroslav Krátký – *KARAS* (též *ZDENA*), pro kterého byl Istanbul pouze přestupní stanicí a pracoval zde pouze dočasně v rámci obranného zpravodajství.²²⁹

Přestože Fryčovým úkolem nebylo prověřovat československé zastupitelské úřady v Turecku, pro jejich součinnost se zpravodajci nebylo možné zcela pominout ani tuto složku. Vzhledem k tomu, že zdejší vyslanec Vladimír Korec složil úřad již 16. března 1939 a o něco později byl Jaromírem Smutným odevzdán i konzulát v Istanbulu, mělo zde československé diplomatické zastoupení neoficiální charakter. Konzulární úřad

20-6-35: osobní poměry u čs. voj. skupiny v Istanbulu. Zpráva mjr. gšt. Jaroslava PETRA ministru Národní Obrany gen. S. Ingrovi.

²²⁷ Pplk. Hájíček ho hodnotil jako velmi pracovitého a přesného šifranta, který se ale v Istanbulu zasnoubil s Němkou. Černou kaňkou byla i jeho údajná neschopnost diskretnosti stran služebních věcí. Tamtéž.

²²⁸ Je zajímavé, že o čet. asp. Františku Adamcovi se Fryč jako o jediném rozepsal. Částečně je to snad známka toho, že podniknutá zahraniční cesta neměla ani tak za cíl prověřit úroveň práce, jako spíše přesně vystihnout problémy, které zdejší odbočku sužují a zjednat potřebnou pomoc. Nebylo tak nutné hodnotit jednotlivé muže (byť obecné hodnocení, a to veskrze pozitivní, nechybí). Zároveň zde mjr. Fryč doporučuje jeho povýšení na podporučíka. Ve zprávě je Adamec popisován jako „*neobyčejně výkonný a nedocenitelný spolupracovník*“. Ze strany mjr. Fryče jde mj. i o nápravu jistého (pocitu) nespravedlnosti, který způsobilo mezi radiotelegrafisty povýšení jejich kolegy v Jeruzalémě do důstojnického stavu, o které se zasadil jeho velitel při oficiální čs. vojenské mise. Neoficiální přítomnost v Istanbulu tak odsouvala tamní vojáky, zdá se, na druhou kolej. Srov. *VÚA-VHA Praha*: f. 20-6-35: Hlášení..., Personální vybavení istanbulské pobočky, s. 39–40.

²²⁹ Tamtéž, s. 38.

dál pracoval pod vedením Františka Kysilky a jeho úředníky Kobylkou a Maštaliřem; od roku 1940 byl vedením úřadu jmenován Dr. Michal Hanák, oficiálně zde působící jako ředitel firmy Omnipol. Až do září 1944, kdy se Turecko přiklonilo na stranu spojenců, byly snahy o oficiální uznání čs. diplomatického zastoupení marné.²³⁰

Během dlouhého neoficiálního intermezza zastupitelské úřady nefungovaly zrovna ideálně. V Ankaře chyběl potřebný personál; kurýrní poštu putující skrze britské velvyslanectví spravovala manželka dr. Hanáka a o obyčejnou agendu se staral úředník Kobylka. Do všeho také vstupovaly problémy ve vztazích jednotlivých aktérů. Právě mezi výše jmenovanými muži panovala určitá animozita a svůj styk omezili na nejnutnější možnou, ryze úřednickou úroveň.²³¹

Pro efektivní souhru zpravodajců s diplomatickými zástupci exilové vlády bylo v Turecku stěžejní spojení mezi pplk. Hájíčkem a vyslancem dr. Hanákem. Jejich vztah však nejpozději v srpnu 1942 dostal povážlivé trhliny, což bylo registrováno i v Londýně. Roztržku vyvolaly následky tureckou vládou zavedeného „varliku“, majetkové daně, která měla poskytnout finanční prostředky na případnou vojenskou obranu země. Tato taxa se vztahovala jak na Turky, tak i na všechny cizí státní příslušníky; zde žijící Čechoslováky a jejich majetky nevyjímaje. S prosbami o ochranu se ihned obrátili na velvyslance Hanáka. Varlik byl vyhlášen neobyčejně vysoký a k jeho zaplacení byla poskytnuta velice krátká lhůta. V případě prodlení hrozila konfiskace.²³²

Svízelná situace přirozeně ohrožovala i krajany spolupracující se zpravodajci a pomáhající v distribuci vysílaček na Slovensko. Kombinace Hanákových omezených možností, jeho kritického pohledu na některé čs. občany v Turecku a tím pádem snad i menší ochota zakročit v jejich prospěch eskalovala, když tento čs. chargé d'affaires po neuváženém kroku z Londýna obdržel k vyjádření depeši obsahující jeho kritiku, odeslanou právě z radiostanice turecké ZAÚ. Pplk. Hájíček v ní Dr. Hanáka kritizoval a poukazoval na jeho slabou pozici jak u Turků, tak Britů. Tím se oba muži dostali do sváru, který se snažil mjr. Fryč zažehnat.²³³

Třebaže byla celá záležitost zapříčiněna spíše nedostatečnou vzájemnou komunikací, poukázala na špatný vztah obou čelních postav a zafungovala jako rozbuška

²³⁰ Srov. ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ..., s. 102–103.

²³¹ *VÚA-VHA Praha*: f. 20-6-35: Hlášení..., Naše zahraniční zastoupení v Turecku, s. 48–49.

²³² *VÚA-VHA Praha*: f. 20-6-35: Hlášení..., Poměr k vyslanci Dr. Hanákovi, s. 22–23.

²³³ Tamtéž, s. 22–25.

konfliktu. V tomto případě se pravděpodobně jednalo o Hájíčkovu selhání, kdy zasáhl do velvyslancových pravomocí. Na druhou stranu bylo nepříjemnou pravdou, že Dr. Hanák ani v tomto případě neprojevil příliš citu pro diplomacii. Kromě již naznačených špatných vazeb ho pro neschopnost a nevybíravé vyjadřování o Britech (z dostupných materiálů vyplývá, že i při oficiálních příležitostech!) kritizovali někteří zasvěcení důstojníci zahraničních armád, včetně pplk. Gibsona a mjr. Sudakova. Označovali salón manželů Hanákových za „hláskou troubu, odkud se Ankara dozví všechno“. ²³⁴ Podobně britská oficiální zpráva Hanáka popisovala slovy: „dobré vůle, ale indiskrétní“. ²³⁵ Ve zpravodajsky prosyceném Turecku signál skutečně alarmující.

Celá tato eskapáda se mjr. Fryčovi podařila po domluvě s oběma muži vyřešit. Jako pečeť smíru zde zafungovala dohoda o zasílání Hanákových depeší československou radiostanicí *Sláva*. Do té doby putovaly vyslancovy zprávy přes Poláky(!), kteří mu poskytovali stále méně prostoru. ²³⁶

Dr. Hanák vůbec projevoval zvláštní smysl pro spolupráci. Když do Istanbulu přicestoval 5. února 1944 jistý „posel B.“ z Prahy, přijel na schůzku s ním právě neoficiální československý vyslanec. Třebaže se jednalo o důležitý kontakt s poměrně vysokým potenciálem, pplk. Hájíček o této osobě ani schůzce kupodivu neměl tušení. To až do chvíle, kdy mu čs. ministerstvo národní obrany odeslalo depeši určenou pro Hanáka pojednávající právě o zmiňovaném poslu. Daleko větší údiv, než zamlčení této osoby způsobil fakt, že namísto čs. zpravodajců byl s poslem seznámen jistý Viktor Voska ²³⁷,

²³⁴ Tamtéž.

²³⁵ *VÚA-VHA Praha*: f. 20-6-35: v originále „well meaning, but indiscret“. Dopis ministra národní obrany gen. Jana Sergěje Ingra Dr. Hubertu Ripkovi. Datováno 16. únor 1942.

²³⁶ *VÚA-VHA Praha*: f. 20-6-35: Hlášení..., Poměr k vyslanci Dr. Hanákovi, s. 25.

²³⁷ Viktor Emanuel Voska. Skutečná legenda československého zpravodajství. Narodil se 4. listopadu 1875 v Kutné Hoře. O 19 let později odjel do USA, kde podnikal ve stavebnictví a těžbě mramoru. V krajanské komunitě vydával několik časopisů. Během první světové války pracoval pro první odboj, organizoval spojení, částečně kontrašpionáž, podílel se na financování a další. Od roku 1917 působil v armádě USA jako styčný důstojník s čs. legiemi; následující dva roky pak řídil středoevropské oddělení zpravodajské sekce amerického gen. štábu. Rovněž byl poradcem amerického prezidenta Woodrowa Wilsona a fungoval jako prostředník pro komunikaci s T. G. Masarykem. Roku 1919 se vrátil do vlasti, kde pracoval mj. jako novinář. Rovněž byl politicky aktivní za sociální demokraty. Ve 30. letech organizoval pomoc emigrantům z Německa, angažoval se v protifašistickém hnutí a od roku 1936 stál v čele „*Výboru pro pomoc demokratickému Španělsku*“. Den po okupaci zbytku českých zemí v roce 1939 byl zatčen Gestapem, ale velmi brzy propuštěn na podmínku. Uprchl přes Velkou Británii do USA. Mezi lety 1941 až 1945 zpravodajsky pracoval v Turecku jako plukovník armády Spojených států. Jeho hlavním úkolem bylo

pracující v Turecku pro tajnou službu USA. Toto cenné spojení s protektorátem tak bylo do značné míry dekonspirováno a potenciál nevyužit. Československé záměny (ministerstvo zahraničí) následně dostalo od kolegů z min. národní obrany důraznou žádost, aby bylo nevhodné chování Dr. Hanáka vyřešeno. Právě jeho přičiněním byl důležitý kontakt *de facto* nabídnut být spojenecké, ale jiné než československé tajné službě. Přísně tajné informace se tak dostaly na istanbulskou mezinárodní zpravodajskou burzu.²³⁸

8.6 Spojení s protektorátem a Slovenskem

Při příjezdu mjr. Fryče do Istanbulu ležel před Hájičkovými zpravodajci stále stejný prvořadý úkol. Bylo jím navázání a udržení spolehlivého radiotelegrafického spojení se Slovenskem; případně také s „historickými zeměmi“, tedy prostorem Protektorátu Čechy a Morava. Z mnoha důvodů se jednalo o úkol velice složitý, především u druhého jmenovaného, kde se s radiotelegrafním spojením ani nepočítalo a bylo třeba se spokojit s kurýry, přesněji řečeno spíše s příležitostnými informátory. Cestující do protektorátu musel zpravidla být adekvátně prověřený německou stranou, která vydávala potřebná víza.²³⁹ Problematika získávání takových osob bude popsána v další části práce.

Značné úsilí bylo vynaloženo při snaze etablovat spolehlivé radiotelegrafické spojení se Slovenskem, které posléze měl převzít Londýn. Vzhledem k absenci možností dopravit materiál z tohoto regionu letecky (tak jako z Anglie nebo SSSR) bylo nutno hledat složitých pozemních řešení, které si žádaly patřičného zakonspirování zasilky.

spojení se střední Evropou. Vrchní československá místa v Londýně jeho osobu a jednání v Turecku vnímala jako nevhodná a pro čs. věc na Blízkém východě až nebezpečná. Zasahoval do interních a konspirativních záležitostí Hájičkovy skupiny, a to častokrát velmi lehkomyšlně a neodborně. MNO v Londýně požádalo u londýnské centrály americké zpravodajské služby o zásah, eventuálně jeho odvolání z Turecka. Srov. *Malá československá encyklopedie*. Sv. 6. Š-Ž. Praha: Academia, 1987, s. 614. Komplexně je Voskova osobnost zpracována v biografii vydané nakladatelstvím Academia, srov. HÁJKOVÁ, Dagmar: *Emanuel Voska. Špionážní legenda první světové války*. Praha, 2014. Také *VÚA-VHA Praha*: f. 20-6-35: Věc – Posel B. Zpráva ministerstva zahraničních věcí, k rukám Dr. Ripky.

²³⁸ Tamtéž.

²³⁹ *VÚA-VHA Praha*: f. 20-6-35: Spojení s protektorátem, s. 11–13.

Snadné nebylo ani získávání nových přístrojů. Obratná diplomacie pplk. Hájíčka však přinesla své ovoce. Z ruské strany se podařilo dostat celkem tři radiostanice, o další se podělila československá strana a Britové. Ti dokonce zprostředkovali transport jednoho poskytnutého přístroje tureckým diplomatickým kurýrem až na velvyslanectví v Budapešti.²⁴⁰ Z britských depeší vyplývá, že opatrování stanic pro Čechoslováky (i Poláky) a s tím spojené úsilí o radiotelegrafické spojení s protektorátem a Slovenskem patřilo mezi nejvyšší priority již od samého začátku.²⁴¹

Jak již bylo naznačeno, transport materiálu k domácímu odboji skýtal mnoho nástrah a už samotné zajištění a odbavení „zásilky“ nebylo snadné. Jedna z radiostanic tak např. byla zabalena ve vepřových kůžích jako zásilka pro firmu *Dopraslav*; jiné putovaly zahrabány ve vysušených střevech nebo v pytli. Zbylé stroje byly přepravovány obdobně; tajně jako součást různého zboží, které ale muselo být ze Slovenska alespoň částečně zakonspirovanou firmou objednáno, zapláceno a spolehlivými osobami na místě doručení vyzvednuto. Netřeba dodávat, že za adekvátního použití bakšišů, které držely zrak tureckých úředníků sklopený. Toliko k relativně ideálnímu řešení, které ale nemohlo být vzhledem k transferu zboží na trase Slovensko – Turecko praktikován neustále. Musely tak být tvořeny vlastně fiktivní objednávky, kde dopravu i krycí materiál musela financovat istanbulská expozitura. Tímto způsobem samozřejmě mohl putovat (a putoval) i jiný materiál – obsažnější zprávy bez urgency, mapové podklady atp.²⁴² Úspěšné obstarání, odeslání i doručení však představovalo v uvozovkách „polovinu práce“. Pro úspěch celé akce bylo nutné, aby slovenské odbojové hnutí zásilku převzalo, transportovalo na bezpečné místo, zprovoznilo a navázalo efektivní kontakt. Zde se často objevoval kámen úrazu v podobě vzájemné nedůvěry, nejrůznějších animozit a sporů na úrovni jednotlivců i celých skupin, podezřívavost, strach.²⁴³

Do konce roku 1943 se podařilo získat a odeslat celkem sedm radiostanic, což v kontextu již zmíněného západního a východního směru není vůbec špatné číslo. Výsledky už byly o poznání méně pozitivní. Z celkového počtu měli istanbulští ověřené

²⁴⁰ VÚA-VHA Praha: f. 20-6-35: Spojení se Slovenskem, s. 5.

²⁴¹ *The National Archives Londýn*: HS 4/198, S.O.E – Middle East Organization (Istanbul). Poles and Czechs, Liaison with the Czechs.

²⁴² VÚA-VHA Praha: f. 20-6-35: Spojení s protektorátem, s. 3–5.

²⁴³ Tamtéž, s. 5–6.

zprávy pouze o dvou. Jedna stanice byla zničena, druhá sice vysílala, ale velmi slabě. Se střídavými úspěchy se dařilo její zprávy zachytávat Londýnu, který během snah o navázání kontaktu mezi Slovenskem a Tureckem fungoval jako podpůrný „příposlech“, Istanbulu se však vysílání zachytit nepodařilo. I přes nezdary bylo rozhodnuto dále na Slovensko zasílat další přístroje, pokud možno se silnějším výkonem.²⁴⁴

Další způsob předávání zpráv zajišťovali poslové, v tomto kontextu spíše příležitostní. Jak bude popsáno i dále, jednalo se téměř výhradně o členy slovenských organizací, kteří pracovníce vycestovali do Turecka. Jejich pohyb na této trase byl spíše výjimečný než pravidelný; přesto však byli po doručení zpráv použiti jako poslové i opačným směrem. Vzhledem k německým kontrolám přenášeli nejčastěji ústní vzkazy, výjimečně písemné. Pro usnadnění spojení byla za pomoci Bulhara Petra Georgiava, majitele firmy Bernard, vytvořena v Sofii agenturní schránka, skrze kterou také mohly zprávy na Slovensko a zpět putovat.²⁴⁵

8.7 Agenturní situace

Plynule se dostáváme k širšímu tématu agenturních možností. Obecně vzato by se zdálo být neutrální turecké prostředí (za předpokladu rušných tureckých hranic) jako velmi výhodné pro rekrutování nových agentů informátorů či kurýrů směrem do nitra okupované Evropy. Do celé situace ale zasahovalo mnoho faktorů.

Turistický ruch se nacházel prakticky na nulové úrovni. Typologicky překračovali turecké hranice nejčastěji obchodní zástupci firem a nejrůznější úředníci. Buďto do země vstupovali se zadanými úkoly, po jejichž splnění se měli za jistý čas vrátit; případně ze země půlměsíce naopak odjížděli na pracovní cesty do zahraničí. To vše doplňovaly nejrůznější rodinné návštěvy, přirozeně v době války omezené na minimum. Zmiňovanou cestou tak bylo možné jednorázově získat čerstvé informace o poměrech z místa příjezdu, v mnohem menší míře se dařilo získávat cestující jako kurýry nebo informátory. To potvrzuje i fakt, že pod zprávami zasílanými do Londýna se málokdy opakovaně objevovalo stejné jméno. Charakter cest by se ve většině případů zkrátka dal popsat jako

²⁴⁴ *VÚA-VHA Praha*: f. 20-6-35: Spojení se Slovenskem, s. 4.

²⁴⁵ *Tamtéž*, s. 8.

příležitostný. To je pro zpravodajskou práci situace velmi nevýhodná. Existovaly však i další překážky.²⁴⁶

Tou první byl již zmíněný poměrně malý přeshraniční pohyb takových osob, které vůbec přicházely v úvahu pro zpravodajskou práci. I když měl od policejního cizineckého úřadu v Istanbulu Hájíček zajištěno každodenní hlášení o všech příchozích z evropských zemí, výtěžnost těchto osob pro získání ke spolupráci s čs. zpravodajskou službu nebyla velká. Ještě před jejich příchodem do celé hry zasáhly německé bezpečnostní a zpravodajské složky, které samy usilovaly o využití cestujících pro svou vlastní činnost, eventuálně o jejich preventivní sledování a dozor. Nedůvěryhodná osoba tak zpravidla byla pod neustálým dohledem takřka na každém kroku, měla omezený pohyb a předem přidělené ubytování. Již samotné navázání kontaktu se tím stávalo poměrně obtížným úkolem.²⁴⁷ Takovým byl například jistý český inženýr Jungwirth. Z nádraží ho přidělený příslušník Gestapa doprovodil do předem připraveného ubytování na bývalém rakouském konzulátu a bez dozorců mu nebyl povolen ani krok.²⁴⁸

Na druhou stranu k osobám, které „nezbytný dohled“ postrádaly, bylo právem nahlíženo s jistou dávkou opatrnosti. V této vysoké hře mohl být prakticky kdokoli německý dvojité agent, agent provokatér či obyčejný oportunista pracující na obě strany dle situace. I přesto se českoslovenští zpravodajci pokoušeli navázat kontakt s každým, kdo nebyl důvodně považován za pracujícího pro nepřítele.²⁴⁹

Na tomto místě je třeba připomenout, že se již nacházíme v době, kdy se situace Německa a jeho spojenců začala povážlivě zhoršovat.²⁵⁰ To logicky vedlo k odlivu

²⁴⁶ VÚA-VHA Praha: f. 20-6-35: Hlášení..., Agenturní možnosti, s. 25.

²⁴⁷ VÚA-VHA Praha: f. 20-6-32: Agenturní situace, s. 15–17.

²⁴⁸ VÚA-VHA Praha: f. 20-6-32: Spojení s historickými zeměmi, s. 15–17.

²⁴⁹ VÚA-VHA Praha: f. 20-6-32: Agenturní situace, s. 16–18.

²⁵⁰ Pro dokreslení situace na tomto místě nahlédneme do jedné zprávy, sestavené na základě informací od (nevědomého) informátora. Zajímavosti jí dodává i fakt, že pochází od osobního lékaře německého vyslance. Ve zprávě se uvádí: „Do Ankary přijel právě z Berlína osobní lékař německého vyslance Papena Dr. Munk. O situaci v Německu řekl mezi Němci toto: efekt bombardování Berlína je mimo veškeré představy. Značná desorganizace v provozu a zásobování. Se zničením budov byly zničeny též záznamy Gestapa, což usnadňuje větší volnost podzemnímu hnutí. Toto není však dosud tak silné, aby se uplatnilo navenek. Využivovací situace celkem dobrá. Nikdo nevěří ve vítězství, ale nacisté jsou odhodláni držet se za všech okolností v naději, že se stane něco nepředvídaného a v přesvědčení, že neshody mezi Anglosasy a Sověty jsou tak veliké, že umožní Německu dříve či později kompromisní mír. Generalita sdílí tento názor, takže dohledně nelze prý vůbec počítat s nějakou vnitřní revolucí apod.“ Tyto velmi zajímavé informace

nejrůznějších dobrodruhů, oportunistů a podobných osob směrem ke Spojencům, kde se nabízel potenciál jednak finančních odměn a jednak hodnotného alibi pro svou dřívější činnost.

Naprosto přirozeně neměla každá oslovená osoba zájem o spolupráci, ať už ze strachu či jiných důvodů. Jako zcela zásadní se ovšem jevil jiný problém, který ovlivňoval zpravodajskou práci naprosto zásadním způsobem, a to finance. Jakmile se vhodná a nehlídaná osoba objevila, vypukl o ní mezi spojeneckými službami v zemi boj. A zpravidla vyhrával ten, kdo nabídl větší obnos peněz. Československá zpravodajská služba, limitována svými omezenými zdroji tak musela nezřídka přepustit slibné „kádry“ svým zahraničním kolegům.²⁵¹

K tomu nemohli mít čs. zpravodajci jistotu, že subjekt bude pracovat výhradně pro ně. Zřejmě častou situaci osvětluje případ zástupce firmy ČKD v Istanbulu Ing. Kassianova. Tento Bulhar prošel studiemi v Brně, poměrně slušně ovládal češtinu a osvědčil se jako posel, který z protektorátu přinesl zprávy vojenského charakteru. Za úplatu 250, – tureckých lir byl tedy vyslán znovu. Hned na turecko-bulharských hranicích ho hlídka prohledala a našla u něj značný obnos amerických dolarů. Následovalo jeho navrácení do Turecka a obvinění z pašování valut. Po čase se Hájičkově síti podařilo zjistit, že zároveň s československým úkolem si nechal zaplatit palestinskými židy za doručení zmiňovaných dolarů do Terezína. Kassianova mise ztroskotala a s ní i naděje na jeho budoucí využití. Pro celkovou složitost situace byly napříště pokusy o navázání kontaktu s protektorátem transferovány skrze Slovensko.²⁵²

8.8 Achillova pata – finance

Fryč na své inspekční cestě mimo jiné prověřoval finanční situaci turecké skupiny. Do Londýna se totiž dostaly zprávy o Hájičkově příliš rozmařilém životním stylu, který v Istanbulu údajně vedl. Pravděpodobně i kvůli těmto fámám zůstalo jeho opakované

přímo ze srdce Třetí říše navíc ukazují, na možnosti informační sítě Hájičkových mužů nejen v Istanbulu, ale i Turecku. Srov. *VÚA-VHA Praha*: f. 20-6-35: Záznam z Ankary dne 30. ledna 1944.

²⁵¹ *VÚA-VHA Praha*: f. 20-6-35: Spojení s historickými zeměmi..., s. 13–15.

²⁵² Tamtéž, s. 13.

naléhání na navýšení rozpočtu až do konce roku 1943 nevyslyšeno. Sám Fryč ve své zprávě uvedl věci na pravou míru: „*Společenský styk stojí peníze a ty [Hájíček] PETR musí pochopitelně vydávati ze státní pokladny. Je však známo, že řada problémů jakéhokoli druhu se vyřeší krátce a účinně při sklence likéru než mnohdy zdlouhavou cestou po kancelářích. Myslím, že v tomto ohledu nežije PETR nad obvyklou čs. společenskou úroveň, která se vyznačovala a vyznačuje svojí skromností*“.²⁵³

Hájíčkovu jméno tak bylo po právu očištěno. Společenská a extrovertní povaha naopak nezřídka byla ve zpravodajských kruzích i výhodou, což naznačuje následující úryvek dodatku k depeši ze 17. října 1943: „*[Klačko]²⁵⁴ vedl život mládenecký, veselý, nikoli rozmařilý. Má poněkud světácké, trochu hochštaplerské vystupování, stoupla mu do hlavy diplomatická kariéra, [...], má značný vliv na ženy, je líbivý, oblíbený ve společnosti a zdá se, že se rád má dobře. Snad i tyto okolnosti by postačily k tomu, aby byl vhodným zpravodajským typem*“.²⁵⁵

Finanční trable Istanbulu nepramenily z hýřivého života, nýbrž ze zkresleného obrazu, kterým se řídila rozhodující místa v londýnském ústředí. Prvním nedostatkem bylo používání špatného směnného kurzu mezi tureckou lirou (TL) a britskou librou (BL, oficiálně „libra šterlinků“). Britský úřední kurz, ze kterého čs. ministerstvo financí v Londýně vypočítávalo částky, dával jedné libře hodnotu zhruba sedmi tureckých lir. Ve skutečnosti však měla turecká měna hodnotu mnohem menší. Když ve zprávě Fryč doporučuje změnit výši poskytovaných služebních výloh na 600 TL, odhaduje reálnou hodnotu této částky zhruba na 30 liber šterlinků.²⁵⁶ Všichni členové čs. odbočky řešili neuspokojivou situaci zadlužením, ze kterého museli pokrývat osobní potřeby jako ošacení, obuv nebo stravu.²⁵⁷

²⁵³ Tamtéž, s. 57.

²⁵⁴ Herman Vasil Klačko, bývalý legační tajemník slovenského velvyslanectví v Bukurešti pocházející ze Slovenska. Později zpravodajsky působil mj. na Blízkém východě. Srov. *VÚA-VHA Praha*: f. 20-6-32: J. Klačko – výslech. Jeruzalém, 12. května 1944.

²⁵⁵ Tamtéž, k depeši MNO č. 748-763 ze dne 17. října 1943.

²⁵⁶ *VÚA-VHA Praha*: f. 20-6-35: Hlášení..., materiální situace skupiny, s. 30.

²⁵⁷ Díky Fryčovu svědectví a citlivosti pro situaci v souvislostech můžeme vidět, jaké nepředpokládané detaily mohou sehrát svou roli. Většina personálu pobočky byli svobodní muži, tedy bez možnosti domácích jídel. Pokud nebyla možnost levného stravování u své bytné, existovaly finančně dostupné turecké podniky. Zdejší kuchyně ovšem byla pro československé žaludky poměrně nepřijatelná a ceny podniků s evropskými pokrmy se zase neslučovaly s výší pobíraných gází. Tamtéž, s. 30.

V potaz nebylo bráno ani zdražování a inflace turecké liry, na které Hájíček upozorňoval a které od začátku války prošly značným vývojem. Obé samozřejmě ovlivnily jak osobní výdaje, tak náklady na provoz. Turecký úřední index přitom vykázal u některých základních životních položek nárůst o 300–400 % během čtyř válečných let. Údaje Turecké obchodní komory dokonce hovořily o 500% nárůstu oproti předválečným letům. Dotace pro Istanbul byly vypočítávány dle situace v roce 1941, ale nezohledňovaly jednak popisovanou inflaci měny ani rostoucí potřeby v závislosti na rozšíření činnosti, ke které postupem času došlo. Dokládají to i konkrétní čísla: v dubnu 1942 vykázala ZAÚ v Istanbulu výdaje ve výši 6043,- TL, kdežto podobná částka, 6246,- TL stačila na konci roku 1943 pouze k pokrytí platů a peněz pro informátory.²⁵⁸ Například nájem bytu pplk. Prokopa Kumpošta stál původně 150,- TL včetně služebné. V září roku 1943 se jeho cena (bez služebné) vyšplhala na 500,- TL. Místní úřady nedokázaly proti inflaci účinněji bojovat.²⁵⁹

Tristní, až katastrofální stav věcí tak na pravou míru uved právě až po návratu mjr. Františka po svém návratu do Anglie na počátku předposledního roku války. Nicméně reálná hodnota šilinků a výše osobní gáže, vyplácená poměrně spolehlivě dr. Hanákem, nebyla jediným trablem platebních prostředků.

Mnohem více komplikovalo práci samotné vyplácení zpravodajského paušálu, který poskytovali Britové po složení adekvátní částky československou stranou v Londýně. K tomu však docházelo poměrně nepravidelně. V návaznosti tak hrozil odchod agentů a informátorů; v lepším případě k lépe a spolehlivě placícím Britům, v horším případě hrozila jejich pasivita či dokonce příklon k nepřátelské straně. V situaci, kdy „paymaster“ odmítl v termínu vyplatit peníze, řešil přechodně Hájíček nouzi půjčkou od ochotného mjr. Gibsona, který samozřejmě nebyl vždy ve městě k dispozici. Výjimkou proto nebyly ani půjčky od soukromých věřitelů²⁶⁰, čímž se ale Čechoslováci dostávali z hlediska prostředků a konspirace do zpravodajsky velmi nepříjemné až nebezpečné situace.

²⁵⁸ VÚA-VHA Praha: f. 20-6-35: Hlášení..., materiální situace skupiny, s. 27–30.

²⁵⁹ Tamtéž, zpráva ze dne 27. září 1943.

²⁶⁰ Mezi takové patřila např. půjčka 14 500,- TL od jistého Ing. Kandlera, istanbulského zástupce roudnické firmy Bächer. Kandler mj. spolupracoval i s Brity, kterým dodal důležité přístroje z Německa. Pro československou věc zařizoval nákup obalových materiálů, používaných jako kamufláž při zasílání radiostanic na Slovensko. Jindy se např. Hájíčkoví podařilo vyjednat půjčku z fondů Českého červeného kříže, určených k nákupu cigaret. Tamtéž, s. 32.

Vzhledem k faktu, že tento fond zpravodajského paušálu sloužil mj. placení informátorů a podplácení, zasahoval také sem faktor špatných převodních kurzů a inflace hodnoty měny. Bez jeho značného navýšení by si s nejvyšší pravděpodobností nemohla Hájíčková skupina udržet ani stávající úroveň práce. Díky pohotovému zásahu Františka Fryče ještě před jeho návratem na britské ostrovy zjednal nápravu situace sám přednosta II. oddělení plk. František Moravec. Na jeho popud ministerstvo financí dorovnalo výši gáží pro Istanbul a ministerstvo národní obrany zdvojnásobilo jejich zpravodajský paušál. Velitel Hájíček obdržel i nemalou finanční rezervu určenou na řešení nepředvídatelných případů.²⁶¹

Podfinancování turecké odbočky bylo zapříčiněno v první řadě informačním šumem, který v Londýně vytvářel zkreslený obraz situace. Několik Hájíčkových požadavků na navýšení prostředků tak bylo zamítnuto a na další, argumentačně konkrétnější stížnosti ani nedošlo. Toto lze přikládat charakteru sloužících vojáků, kterým se projevy přílišné nespokojenosti přičily. Ostatně při probírání překážek ve službě jedním dechem dodávali, že jejich motivací není si na odboji finančně přilepšovat.²⁶²

Díky Františku Fryčovi se podařilo artikulovat a ověřit mnohé problémy, které ZAÚ v Turecku sužovaly a které mohly být (a byly) vyřešeny díky zásahu vyššího velení. Celá jeho cesta se nedá považovat ani tak za kontrolní jako za podpůrnou. Přítomnost jednoho z nejvyšších jmen II. zpravodajského odboru také muselo být nezanedbatelnou morální vzpruhou, ježto se místní muži (právem) cítili být ve stínu jiných skupin.

Československou zpravodajskou skupinu v Istanbulu je nutné hodnotit s přihlédnutím k naznačeným limitům, možnostem a celkovému postavení. V praxi byli Hájíčkoví muži plně závislí na Britech a tvořili zde jejich jakousi speciální odnož. Nemůžeme jednoduše vycházet z výsledků přímých, neboť množství informací, kontaktů a práce se odrazilo v úspěších spojeneckých zpravodajských služeb, v první řadě britských. Fryčovo hodnocení istanbulske expozitury bylo po návratu k II. odboru MNO v Londýně v podstatě plné superlativů. V Turecku dle svých slov narazil na „*oddané a neobyčejně kamarádské kolektivum [...]*. Pro naši službu je štěstím, že jde o osoby

²⁶¹ Tamtéž, s. 33.

²⁶² Tamtéž, s. 30.

naprosto charakterní, které nelze koupiti“.²⁶³ Především posledně jmenovaná vlastnost je ve zpravodajství vpravdě nedocenitelná.

Neoficiální, ale vědomá přítomnost československých zpravodajců dávala možnost budoucího rychlejšího a snadnějšího navázání oficiálních vztahů s Tureckem, k čemuž také v září 1944 došlo. Mimoúřední styk často rozhodoval o budoucím úspěchu či neúspěchu při pozdějším styku oficiálním. To vše jsou základní diplomatická pravidla, která platila nejen pro dobu druhové války.

Z několika případů vysvítá informační šum mezi londýnskou centrálou a zpravodajskými expoziturami, které v důsledku vedly ke snížení celkové efektivity práce. Je zřejmé, že Moravec a jeho spolupracovníci měli v několika ohledech (viz např. otázka financí) poměrně zkreslený obraz o situaci, který tak logicky snižoval efektivní velení z nejvyšších míst.

Zásadní roli proto hráli jednotliví velitelé, na jejichž bedrech ležel rozdíl mezi úspěchem a neúspěchem. I zpravodajská práce je jen uměním možného a istanbulští muži se zkrátka řídili klasickým příslovím: *dělejte, co můžete, s tím, co máte, a tam, kde jste*. V rámci tohoto vojensky strohého hesla však zdejší muži obstáli. I zpravodajská práce je jen uměním možného.

Po svém návratu z Turecka byl Fryč 7. března 1944 povýšen na podplukovníka. Již v květnu ho pak čekalo propuštění na bezplatnou dovolenou, aby mohl být přidělen do vedoucí pozice na novém oddělení pro styk s domovem, zřízeném při úřadu předsednictva exilové vlády v Londýně. Nicméně i nadále mu *de facto* náležela důstojnická hodnost.²⁶⁴

Náplň práce v novém určení spočívala ve zpracovávání došlé pošty, na jejímž základě pak vypracovával zprávy pro předsedu čs. exilové vlády Msgre. Jana Šrámka. Tato činnost nabrala na intenzitě během slovenského národního povstání, kdy musel tyto referáty podávat denně.²⁶⁵

Po tomto přeložení Fryč dle svých slov přerušil veškerý kontakt se zpravodajským oddělením. Nicméně vzhledem k faktu, že se takto vyjádřil při výsleších z roku 1949 je možné se domnívat, že se jednalo pouze o alibi, které mu umožňovalo o probíraném

²⁶³ VÚA-VHA Praha: f. 20-6-35: Hlášení..., materiální situace skupiny, s. 30.

²⁶⁴ Srov. ABS Praha, fond Z, sign. 70-7-17, výpisy z archivních materiálů: František Fryč, s. 2.

²⁶⁵ Srov. ABS Praha, f. 302, sign. 302-73-1, výslechový protokol s plk. v. v. Františkem Fryčem, s. 3.

období zachovat mlčenlivost. Kontakty s druhým oddělením i po přeložení k exilové vládě tedy rozhodně nejsou nepravděpodobné.²⁶⁶

²⁶⁶ Srov. *ABS Praha*, f. 302, sign. 302-73-1, výslechový protokol s plk. v. v. Františkem Fryčem, s. 3.

9. PO ROCE 1945: OSUDY V RESTAUROVANÉM ČESKOSLOVENSKU

9.1 Návrat do vlasti a intermezzo na ministerstvu zahraničních věcí

Období takzvané „třetí republiky“ mezi koncem Druhé světové války v Evropě a únorovým převratem v Československu se neslo v duchu zásadních a intenzivních politicko-společenských procesů. Pozemková reforma, retribuční soudnictví, řešení německé otázky na území státu, poválečná konsolidace státu a významná změna politického systému; to vše během pouhých tří let.

Do vlasti se podplukovník František Fryč vrátil po šesti letech v exilu, které strávil ve službách zahraničního odboje. Na počátku března 1945 byl exilovým ministrem zahraničí Janem Masarykem při pracovním setkání požádán o převzetí šifrového oddělení MZV. Dočkal se kladné odpovědi. Lodním transportem tak skrze Glasgow, Kostnici a Trebišov Fryč dorazil 28. března 1945 na Podkarpatskou Rus a následně do Košic na území dnešního Slovenska, kde v rámci svého nového umístění na svobodném území republiky nastoupil jako vedoucí šifrového oddělení k ministerstvu zahraničních věcí. Jak se později ukázalo, byl na tuto pozici jmenovitě vyžádán Msgre. Janem Šrámkem.²⁶⁷

Po příletu do Prahy 10. května 1945 se spolu s rodinou zabydlel ve smíchovském vilovém bytě v ulici Na Hřebenkách 8, shodou okolností v sousedství Josefa Bartíka. Na společné zahradě obou vil pak spolu oba dlouholetí kolegové trávili volné chvíle. Diskuze při těchto setkáních se zejména po únoru 1948 často točila kolem kritiky současných poměrů, vlády a nejisté budoucnosti. František Fryč byl dokonce po zatčení Josefa

²⁶⁷ *Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky* (dále AMZV), fond Personální spisy 1918–1989, osobní spis Františka Fryče, žádost o přijetí do služeb MZV ze dne 24. 10. 1945.

Bartíka, ke kterému došlo 9. března 1948, přítomen v jeho bytě při dodatečné domovní prohlídce, kde byl tou dobou na jedné z řady návštěv Bartíkovy rodiny.²⁶⁸

Na pražské adrese František Fryč také několikrát potkal svého švagra a kolegu ze zahraniční československé armády ve Velké Británii pplk. gšt. Jaroslava Šustru.²⁶⁹ Ten dostal po návratu ze svého určení vojenského ataše v čínském Nankinu nabídku práce při čs. vojenské misi v Berlíně. Fryč mu toto umístění doporučil a zároveň mu přislíbil, že se postará o jeho osvojení Jiřího. Oba muži se i nadále zhruba jednou měsíčně setkávali v bytě Fryčových. K poslednímu kontaktu došlo zhruba v polovině března 1948, kdy si Šustr vypůjčil auto. Vrátil se za několik dní s tím, že dle nařízení generálního tajemníka Rudolfa Slánského je aktivním důstojníkům zakázáno stýkat se s kolegy, kteří byli po únoru 1948 zproštěni služby. Šustr se po deseti minutách rozloučil větou „*na shledanou za tři měsíce*“ a svému osvojení Jiřímu domluvil, aby se choval slušně. U venkovních vrátek ale Fryčovi, který ho byl vyprovodit, lakonicky oznámil: „*Franto, myslím, že už se asi nevrátím*“.²⁷⁰ Oba švagři se již nesetkali.

Ministerstvo zahraničních věcí poválečného Československa navazovalo personálně²⁷¹ i principiálně na tradice vytvořené během dvaceti let první republiky. Ty se v masarykovském duchu tvořili kolem jádra diplomatů vzešlých především z řad legionářských jednatelů, exilových politiků, domácího protihabsburského odboje a delegace jednající na mírových konferencích První světové války. Poměrně vážnou

²⁶⁸ Srov. ABS Praha, f. 302, sign. 302-73-1, dodatek k protokolu s plk. v. v. Františkem Fryčem ve věznici na Pankráci.

²⁶⁹ Jaroslav Šustr se narodil roku 1908 ve Strážnici nedaleko Hodonína. Absolvoval Vojenskou akademii v Hranicích a až do roku 1939 sloužil jako aktivní důstojník v armádě. Po okupaci navázal kontakt s odbojovou organizací Obrana národa a zapojil se do odbojové činnosti. V roce 1940 utekl před nebezpečím zatčení za hranice. Prošel vězením v Maďarsku, odkud se po útěku dostal až ke službě k československé zahraniční armádě. V jejím rámci prošel nasazením v Jugoslávii a na Blízkém východě, ale již 9. září 1940 byl přeložen do Velké Británie. Zde byl přiřazen do čela tzv. „zvláštní skupiny D“, která měla na starosti výběr a výcvik budoucích čs. parašutistů, které později často doprovázel v letadle na místo určeného vysazení. V roce 1944 byl jmenován vojenským atašé v Číně; do osvobozené vlasti se vrátil v září 1946 a nastoupil k hlavnímu štábu MNO. V dubnu 1948 odešel do exilu. Dožil v USA, kde také ve státě Virginia roku 1988 zemřel. Srov. LÁNÍK, Jaroslav (ed.): *Vojenské osobnosti československého odboje 1939–1945*. Praha, 2005, s. 294.

²⁷⁰ Srov. ABS Praha, f. 302, sign. 302-73-1, výslechový protokol s plk. v. v. Františkem Fryčem z 20. ledna 1950. ²⁷¹ Vyjádřeno čísly, z celkových 1256 zaměstnanců nejdůležitější diplomatické instituce státu zde působilo 602 již v roce 1938. Srov. KOUTSKÁ, Ivana: *Únor 1948 a perzekuce zaměstnanců ministerstva zahraničních věcí*. IN: Paměť a Dějiny (PaD), 2008, č. 1, s. 40.

změnou však prošla organizace vedení ministerstva. Jeho hlavou zůstával samozřejmě ministr (v tomto případě syn prvního československého prezidenta Jan Masaryk), nicméně samotné řízení spočívalo v rukou generálního sekretáře a nově zřízeného úřadu státního tajemníka. Pro budoucí směřování nejen ministerstva, ale i celého Československa zde sehrál důležitou roli právě státní tajemník a člen Komunistické strany Československa (KSČ) Dr. Vladimír Clementis, jakýsi „bílý kůň“ komunistů a jedna z důležitých postav korigující vývoj směrem k únorovému převratu.²⁷¹

Únorový převrat v roce 1948 znamenal v podstatě znovuuštění MZV, a to na úrovni personální i ideové. Tentokrát již přísně v linii diktatury proletariátu. Vzhledem k uvedenému je nabíledni, že pro zaměstnance, jako byl mj. František Fryč, zde nemohlo být v žádném případě místo. Již k 10. březnu 1948 podalo 18 zahraničních zaměstnanců výpověď a 90 bylo uvolněno ze služby. Tato diplomatická instituce tak brzy ztratila své dřívější prestižní místo na mezinárodní scéně a stala se jakousi odbočkou a předsunutým orgánem sovětské rozvědky.²⁷²

Během let, které Fryč pracovně strávil na MZV, se opět dostal do víru dramatických událostí, které proměnily jeho životní cestu. I přes transfer do civilní sféry i nadále setrval ve stavu aktivního důstojnictva armády. V roce 1947 dokonce započal svou nedlouhou cestu v aktivní politice, když vstoupil do Československé strany národně socialistické (ČSNS). V té se dokonce stal členem branné komise předsednictva.²⁷³

9.2 Perzekuce po únoru 1948

Ponurá atmosféra, která zaplnila velký sál Černínského paláce 25. února 1948 po vyhlášení svolání o vítězství pracujícího lidu, předznamenala blížící se konec prvorepublikové tradice na zdejším ministerstvu zahraničních věcí. Společně s ostatními zaměstnanci si ho zde pravděpodobně vyslechl i František Fryč. Zbýval jen necelý měsíc do chvíle, kdy „nastolování nových pořádků“ dopadlo těžkou vahou i na něj. Po

²⁷¹ Tamtéž.

²⁷² KOUTSKÁ, I.: *Únor 1948 a perzekuce...*, s. 39–42.

²⁷³ ABS Praha, fond Z (Mapy zpráv zpracované Studijním ústavem MV), sign. Z-7-17, Fryč František, výpisy z archivních materiálů, s. 1.

vyvrcholení perzekuce bychom našli postaršího muže s pošlapanou důstojnickou ctí, který byl z armády vyhozen v hodnosti vojína. Prošel si vyšetřovací vazbou včetně násilných výslechů a mučení, během kterých správně odhadl, že je obětí rozjeté provokační akce. V její síti však nakonec, především díky svému pevnému postoji, neuvázl. Od následného soudu odcházel s relativně malým trestem odnětí svobody.

Takřka okamžitě po únorovém převratu byl F. Fryč zatčen a tři dny držen ve věznici v Bartolomějské ulici v Praze (tzv. „kachlíkárna). K jeho zadržení došlo neprodleně po telefonickém rozkazu plk. Bedřicha Reicina²⁷⁴ přímo ze dne 25. 2. 1948. Tento si také vymínil osobně provést výslech. Důvodem, lépe řečeno záminkou k zatčení, bylo jeho členství v branné komisi ČSNS. Jako přítěžující okolnost se projevil pravděpodobně náhodně uchovaný tajný telefonní seznam hlavního štábu MNO, který byl ve Fryčově bytě nalezen při domovní prohlídce a který neodevzdal při svém penzionování. Jeho zadržení tentokrát trvalo pouhé tři dny.²⁷⁵

Počátkem března 1948 byl na Fryčovu adresu v Praze, Na Hřebenkách č. 8, doručen dopis psaný státním tajemníkem MZV Dr. Vladimírem Clementisem. Adresátu v něm bylo oznámeno, že s ním ke dni 30. dubna 1948 ministerstvo zahraničí rozvazuje služební poměr. Jako důvod byla uvedena organizační opatření. Taktickou „salámovou metodou“ tím v praxi začalo odstavení Františka Fryče z pozic, kde by mohl být novému lidově-demokratickému zřízení nebezpečný.²⁷⁶

9.3 Druhé zatčení

Již 23. dubna 1948 byl F. Fryč opět zatčen pro svou vazbu k ČSNS. Stalo se tak v rámci přípravy vykonstruovaného procesu, vedeného vůči poválečnému generálnímu

²⁷⁴ Bedřich Reicin, narozený roku 1911 v Přerově, byl již od mládí fanatický komunista. Během Druhé světové války odešel do Sovětského svazu, působil jako agent NKVD a vstoupil do čs. armády na východě. Po roce 1945 působil jako náčelník obranného zpravodajství (OBZ) a stal se jedním z nejmocnějších mužů v čs. armádě i celé zemi. V této funkci řídil čistky nekomunistických důstojníků, provokace a vykonstruované procesy. Sám pak byl roku 1952 ve vykonstruovaném procesu s tzv. protistátním spikleneckým centrem Rudolfa Slánského odsouzen k trestu smrti. Ten byl vykonán 3. prosince téhož roku. Srov. HANZLÍK, František: *Bez milosti a slitování. B. Reicin – fanatik rudého teroru*. Praha, 2011.

²⁷⁵ ABS Praha, f. Z, sign. Z-10-53, svodka Františka Fryče.

²⁷⁶ VÚA – VHA Praha, archivní osobní spis č. 806920 (Fryč František), opis dopisu ze 4. března 1948.

tajemníkovi ČSNS Vladimíru Krajinovi a jeho především stranickému okolí. Po tříměsíčním nedobrovolném pobytu ve věznici na Pankráci byl pro nedostatek důkazů propuštěn.²⁷⁷

Po nedobrovolném odchodu ze služeb ministerstva události nabraly rychlý spád. V květnu 1948 byl Fryč přemístěn k MNO v hodnosti plukovníka. Již k prvnímu červnu 1948 ho však rozkaz podle vládního nařízení č. 242/1948 Sb. odeslal na dovolenou s čekáním, a to s přesným výměrem – do konce listopadu daného roku. S prvním prosincovým dnem roku 1948 byl z činné služby propuštěn a přeložen jako plukovník do výslužby s přiznáním odpočivných platů v nemalé výši 61 200 Kčs ročně. Jak se později ukázalo, nejednalo se kupodivu o poslední tečku v jeho armádní kariéře. Někdy na počátku července 1949 se po krátkém „azylu“ u svého bratrance Antonína Vobořila v Praze Fryč společně se svou rodinou přestěhoval do Rychnova nad Kněžnou. Od prvního dubna 1949 pak pracoval jako účetní v národním podniku Sběrné suroviny. Ani stín Orlických hor ale nezabránil Fryčovu třetímu, poslednímu a nejdelšímu zatčení, tentokrát přímo ve Sběrných surovinách.²⁷⁸

9.4 „Jsem smířen s tím, že za pravdu třeba zemřu.“

Lámání Františka Fryče v celách věznice Mírov

Národní shromáždění ČSR přijalo na podzim 1948 několik zákonů sloužících ke snadné a rozsáhlé perzekuci nepohodlných osob.²⁷⁹ Na jejich základě vznikly i tzv. tábory nucené práce (TNP).²⁸⁰ Po tzv. poúnorové očistě armády, kdy byly z aktivní

²⁷⁷ ABS Praha, f. Z, sign. Z-7-17, Fryč František, výpisy z archivních materiálů, s. 1.

²⁷⁸ ABS Praha, f. 302, sign. 302-73-1, výslechový protokol s plk. v. v. Františkem Fryčem z 23. listopadu 1949 u Okresního soudu v Mladé Boleslavi, s. 2.

²⁷⁹ Byly to zákony č. 231/1948 Sb. „o ochraně lidově demokratického zřízení“ a č. 247/1948 Sb. „o táborech nucené práce“. Srov. HANZLÍK, F.: *Bez milosti a slitování...*, s. 231.

²⁸⁰ Tábory nucené práce existovaly na území Československa mezi lety 1948 až 1954. Byly určeny k internaci domnělých, nebo skutečných odpůrců režimu či jemu nebezpečných osob. Ti zde měli být jednak pod kontrolou izolováni, jednak převychováni prací, kterou museli odvádět. I proto byly objekty TNP alokovány v místech, kde bylo takové práce třeba – nacházely se ale ve všech krajích. Co se týče podmínek a organizace těchto táborů, jen těžko bychom je odlišili např. od nacistických koncentračních táborů. V objektu zajištěném ostnatým drátem a věžemi s ozbrojenými hlídkami uzavíraly prostor, kde

služby propuštěny stovky důstojníků, přišel na řadu další krok, plánovaný již v souladu s výše přijatými zákony. Šlo o jejich masovou perzekuci. Koncem roku 1948 byl Bedřichem Reicinem a Karlem Švábem rozplánovan rozsáhlý řetěz akcí, souhrnně označených jako akce „D“ (viz dále). Zahájeny byly již na počátku roku 1949 a probíhaly až do jara 1951. Jednalo se především o zatýkání důstojníků dle předem připravených seznamů a jejich internace v TNP.²⁸¹

Do TNP byli posílány osoby na základě rozhodnutí mimosoudních institucí, tzv. tříčlenných „příkazovacích komisí“, vytvořených při krajských národních výborech (vyjma Slovenska, kde pro celou zemi existovala jediná taková) speciálně pro tyto potřeby. Úkolem těchto komisí bylo schvalování seznamů tzv. „*osob poškozujících hospodářství, asociálních živlů a politicky nespolehlivých*“, které jim předkládaly akční výbory Národní fronty nebo orgány ministerstva vnitra a KSČ.²⁸²

Jako významný účastník západního odboje byl jako mnozí další perzekvován i František Fryč. V rámci rozsáhlejší provokační akce „D/4 - Střed“ byl obviňován a vyšetřován jako podezřelý z přímé účasti na údajné vraždě Jana Masaryka. To se však ukázalo jako falešné.²⁸³

Takzvané „akce D“ sloužily k ilegálním opatřením vedeným obranným zpravodajstvím (OBZ) a Státní bezpečností (StB), které měly za cíl internovat obecně nepohodlné osoby, v tomto případě bývalé důstojníky armády, kteří nevyhovovali novým poměrům, případně byly pro zájmy nového politicko-společenského směřování potenciálně nebezpeční. Jako vedlejší efekt se dostavilo rovněž uvolnění služebních bytů těchto zatčených důstojníků. Tyto akce byly vůbec nejčastějším důvodem internovaných v mírovské věznici.²⁸⁴

V rámci tzv. „očisty armády“ bylo provedeno celkem šest akcí s krycím názvem

živořilo několik desítek až stovek vězňů ve špatných hygienických, stravovacích a zdravotních podmínkách. Během existence TNP jimi prošlo na 20 000 osob. Stovky z nich je již neopustily živé, zbylí odcházeli v drtivé většině s podlomeným zdravím či smrtelně nemocní (především v případě uranových dolů na Jihlavsku a Příbramsku). Tamtéž, s. 231–245 a BÍLEK, Jiří: *Tábor nucené práce Mírov*. IN: *Historie a Vojenství* (HaV), 46, č. 4, 1998, s. 93.

²⁸¹ HANZLÍK, F.: *Bez milosti a slitování...*, s. 231.

²⁸² BÍLEK, Jiří: *Tábor nucené práce Mírov*. IN: *Historie a Vojenství* (HaV), 46, č. 4, 1998, s. 92.

²⁸³ K případu úmrtí Jana Masaryka viz. nověji např. Václava JANDEČKOVÁ, *Kauza Jan Masaryk. Nový pohled: doznání k vraždě a tajný přešetřovací proces StB z let 1950-1951*, Domažlice, 2015.

²⁸⁴ BÍLEK, Jiří: *Tábor nucené práce Mírov*. IN: *Historie a Vojenství* (HaV), 46, č. 4, 1998, s. 98-100.

„D“, vždy s patřičným číslem (tedy D-1, D-2 atp.) a s datem provedení (od dubna do září 1949). V jejich rámci bylo do tábora nucené práce (TNP) na Mírově odvedeno 263 důstojníků, mezi nimi i František Fryč, který byl zatčen v rámci akce D4.²⁸⁵

Během svého třetího zatčení vystřídal František Fryč několik lokalit. Nejprve byl držen a vyslýchán u Okresního soudu v Mladé Boleslavi. První dochovaný (a pravděpodobně i skutečně úvodní) výslech započal 23. listopadu 1949. Nejpozději 17. ledna následujícího roku pak byl přemístěn k výslechům do věznice v pražské Ruzyni. Poslední (dochovaný) zde byl ukončen o týden později odpoledne. Pokud lze soudit z protokolů a zapsaných časů počátků a konců výslechů,²⁸⁶ tyto zde neměly ryze brutální charakter. Co do obsahu věznitele zajímal Fryčův obecný životopis, popis jeho práce ve zpravodajském oddělení a jeho aktivita během válečných let. Na mnoha stranách jsou též zachyceny jeho výpovědi o řadě zpravodajských i dalších důstojníků a obecně osob, se kterými se Fryč během své kariéry setkal nebo s nimi pracoval.²⁸⁷

Skutečně těžká zkouška na vězněného Fryče teprve čekala. Z pankrácké věznice byl na samém konci ledna roku 1950 transportován do již zmiňované moravské věznice Mírov.²⁸⁸

Zde podstoupil krutý kolotoč nepřetržitých výslechů a psychického násilí, který započal v deset hodin večer 31. ledna 1950 a skončil 21. května téhož roku. Do 21. března byl lámán k přiznání údajné spolupráce s britskou Secret Intelligence Service. Z výslechových svodek lze usuzovat, že Fryč relativně rychle odhadl absolutní nepřipravenost „druhé strany“ a jal se rozehrát vzájemnou psychologickou hru se svými protivníky. Právem totiž nabyt dojmu, že proti němu nejsou připraveny sebemenší důkazy a přes stupňující se teror vůči jeho osobě vytrval v houževnatém popírání. Fryčovi

²⁸⁵ HANZLÍK, F.: *Bez milosti a slitování...*, s. 236.

²⁸⁶ Výslechy byly zpravidla ukončovány před pátou hodinou odpolední a s novými bylo započato dalšího dne po deváté hodině ráno. Srov. *ABS Praha*, fond 302 (Ústředna Státní bezpečnosti), sign. 302-73-1, dodatek k protokolu s plk. v. v. Františkem Fryčem ve věznici na Pankráci.

²⁸⁷ Tamtéž.

²⁸⁸ Věznice Mírov, ležící nedaleko od Moravské Třebové měl pověst jednoho z nejhorších objektů svého typu. Původně středověký hrad, modernizovaný v 17. století na barokní pevnost byl jako TNP zřízen 22. dubna 1949 v zadním traktu objektu. S kapacitou 250 osob a nejvyšším stupněm ochrany byl určen k internaci nejtěžších zločinců. BÍLEK, Jiří: *Tábor nucené práce Mírov*. IN: *Historie a Vojenství* (HaV), 46, č. 4, 1998, s. 107-109.

posléze ne zcela úmyslně přitížil vyslýchaný Jan Bydžovský.²⁸⁹ Ten se domníval, že Fryč odešel do bezpečí exilu a označil ho jednak za muže napojeného na SIS a jednak za svého komplice vraždy bývalého ministra zahraničních věcí Jana Masaryka.²⁹⁰

Bydžovského výpovědi byly zprvu považovány pro řadu logických souvislostí a podrobností za vážné a hodnověrné. Dle svodek se od 19. 1. 1950 přiznal k vraždě ministra zahraničních věcí hned čtyřikrát, pokaždé navíc téměř shodně. František Fryč mu měl přímo asistovat při vstupu do pokoje ministra zahraničních věcí a posléze i při jeho vyhození z okna Černínského paláce, kde se Masarykův byt nacházel. Po několika dnech však otočil a vypověděl, že celé doznání si z obav o rodinu a donucení vymyslel. V popírání pak vydržel až do konce výslechů.²⁹¹

Počáteční fáze výslechu Františka Fryče v prvních únorových dnech roku 1950 trvala 84 hodin. Fryč z této doby strávil ve své cele pouhých deset hodin, v drtivé většině bez možnosti ulehnutí a za neustálé chůze. Spánek mu byl povolen pouze dvakrát, ani jednou nepřesáhl šedesát minut. Co do jídla a pití vypil čtyři malé šálky vody a snědl pět knedlíků a jeden oběd. Tento úvodní nátlak ke zklamání vyslýchajících nevedl vůbec k ničemu. Fryč tvrdošíjně popíral veškerá obvinění z práce pro SIS a ve všech výpovědích byl nadmíru stručný. Na mnohé dotazované osoby a události si již dle svých slov nevzpomínal. Nezřídka také byly jeho odpovědi jednoslovné a protistrana slyšela pouze: „Nebyl“. „Neznám“. „Neviděl“. „Nemohu říci“. „Vylučuji“. „Odmítám“. Ze svodek²⁹² můžeme číst s časem rostoucí bezradnost vyslýchajících: „*Jenom v některých případech zavede plynulý rozhovor, a to u bezvýznamných událostí, na které se nemusí soustředit. Jakmile se přejde k otázce spolupráce s [S]IS, soustředí svoji pozornost a odpovídá jednoslabičně. [...] Jest neobyčejně houževnatý a tvrdý. Dnes v noci byl dán*

²⁸⁹ Jan Bydžovský se narodil roku 1906. Během válečných let pracoval mj. jako přednosta šifrového oddělení ministerstva zahraničních věcí v Londýně. Od konce války až do roku 1949 zaměstnán jako odborový rada národohospodářské sekce MZV. V rámci akce „Střed“ byl 8. listopadu 1949 zatčen a po třech měsících brutálních výslechů obviněn z vraždy Jana Masaryka. Odsouzen v tajném procesu 9. března 1954 na 18 let odnětí svobody, konfiskaci majetku a zaplacení pokuty ve výši 20 000 Kčs. Podmínečně byl Bydžovský propuštěn již roku 1955, z bran věznice ale odešel s podlomeným zdravím. Zemřel v roce 1990.

²⁹⁰ Srov. ABS Praha, f. 302, sign. 302-73-1.

²⁹¹ KOUTSKÁ, I.: *Únor 1948 a perzekuce...*, s. 48.

²⁹² Z výslechů za zdi mirovské věznice se dochovaly pouze svodky. Pro lepší ilustraci a situace Fryče v těchto jeho těžkých chvílích bude následující text hojně protkán citacemi z těchto dokumentů.

o 24.00 hod na celu a o 4.15 vzat zpět k výslechu. Z té doby spal 1 hodinu. Po cestě do kanceláře počal tancovat a v tomto pokračoval i v kanceláři. Vyprávěl různé nesmysly, např.: //Černá čára na zdi a ta bílá tu není, tu jsem vyradiroval. [...] Včera jsem se vykoupal, vyspal, nechá se to vydržet. Vono to de, jen chtít. //“²⁹³

Cíl vyšetřovatelů byl poměrně jasný – dostat Františka Fryče za hranice jeho psychických i fyzických sil a zlomit ho k absolutnímu přiznání čehokoliv, z čeho bude obviněn. Opět nechme promluvit pramen: „*Od neděle [5. února] mu nebylo dovoleno vůbec spát. Je již v takovém stavu, že nemůže udržet oči otevřené. Duševní zhroucení musí nastat během nejbližších hodin.*“ Bez výsledku. Fryč začal reagovat rozčileně, až drze a odmítal odpovídat na otázky stran služby v zahraničí odkazujíc na předešlé výpovědi pro MNO a absenci jakýchkoli důkazů proti jeho osobě. Přiznal se pouze ke své jediné slabosti, totiž mluvení ze spánku.²⁹⁴

Od 31. ledna do 8. února 1950 se vyslýchaný několikrát zhroutil vysílením. Během této etapy patřily ze 192 hodin spánku pouhé čtyři. Fryč měl od neustálého chození oteklé kotníky a jeho stav se nadále zhoršoval. Na otázky již často nereagoval a říkal pouze nesouvisející nesmysly, často také spadl a svíjel se v křečích. Když pak Fryč při chůzi začal narážet do zdí, začalo být zúčastněným jasné, že se nejedná o simulování. Vzpamatovat se dokázal pouze po otření obličeje mokrým ručníkem. Ale ani poté nepřišly žádné nové informace a obvinění Fryč pouze odmítal slovy „*Nic jsem neudělal, jsem nevinný, jako zkušený zpravodaj vím, že se stávají při vyšetřování omyly a já jsem obětí omylu StB. Jsem smířen s tím, že za pravdu zde třeba zemřu.*“²⁹⁵

Vyslýchající neměli jedinou indicii, které by se mohli chytit. Jediné, co se měnilo, byl Fryčův stav, který se dále zhoršoval a doznával nových reakcí. Emocionálně byl takřka rozbit. Dne 16. února 1950 byla z věznice do Prahy odeslána žádost o poskytnutí jakýchkoli materiálů, které by napomohly vyšetřujícím Fryče konečně zlomit. S otázkami na jeho osobu a činnost je proto vyslechnuto několik osob (mj. Josef Bartík odpykávající si toho času trest pětiletého žaláře).²⁹⁶

²⁹³ ABS Praha, f. 304 (Ústředna Státní bezpečnosti), sign. 304-254-10, svodka ze 7. a 8. února 1950, akce „Střed“.

²⁹⁴ Tamtéž, svodka ze dne 3. února 1950, akce „Střed“.

²⁹⁵ Tamtéž, svodka ze dne 10. února 1950, akce „Střed“.

²⁹⁶ Tamtéž, návrh o dodání nových poznatků k osobě Františka Fryče, akce „Střed“, datováno 16. února 1950.

„Jmenovaný je i nadále vyslýchán na svou činnost v Anglii a na Zaminí [ministerstvu zahraničních věcí]. Během výslechů nebyly získány žádné poznatky, které by Fryče usvědčovaly jako agenta [S]IS nebo které by svědčily, že prováděl špionáž ve prospěch západních mocností.“ Takto v kostce mluví veškeré svodky z výslechového maratону s Františkem Fryčem. Nedaří se ho zlomit ani buzením v desetiminutových intervalech. Přitom se v podstatě se již nachází v takovém rozpoložení, do kterého měl být přiveden. Jenže bez výsledku.²⁹⁷

Poslední dostupná svodka pochází z 21. března 1950 a nijak se svým charakterem neliší od předcházejících. Ani přes dlouhotrvající duševní a fyzickou devastaci nedovolila nesmírná vůle a vojenská čest Františku Fryčovi přiznat se k nespáchanému a křivě vypovídat, třebaže mu bylo několikrát podsouváno, že tím jeho utrpení skončí. Tam, kde se jiní zlomili a podlehli, František Fryč vydržel. Jeho cesta peklem výslechů trvala takřka čtyři měsíce – od 31. ledna 1950 až do 21. května 1950.²⁹⁸

Zatímco Fryč odolával tvrdým výslechům ve vazbě, manželka Marie byla i s dcerou oficiálně vystěhována z pražského bytu do náhradního v Rychnově nad Kněžnou. Po třiatřiceti letech věrné a odpovědné služby byl 13. dubna 1950 plk. František Fryč degradován na vojína. Do dnešní doby se dochovalo i samotné rozhodnutí podepsané tehdejším ministrem národní obrany arm. gen. Ludvíkem Svobodou.²⁹⁹ Odůvodnění bylo stručné a pro dobu „zostřeného třídního boje“ i typické: „*Prověřovacím*

²⁹⁷ Tamtéž, svodky ze dne 21. února až 21. března 1950, akce „Střed“.

²⁹⁸ KOUTSKÁ, I.: *Únor 1948 a perzekuce...*, s. 49.

²⁹⁹ Nejednalo se o výjimku. Pro ilustraci uveďme citaci ze seznamu gážístů, který Ludvík Svoboda v březnu 1948 předložil na žádost ústředního akčního výboru a okresních akčních výborů Národní fronty. Ministr národní obrany v něm píše: „*na podnět a žádost [...], hlavně však na základě vlastních poznatků, učinil jsem v řadách vojenských gážístů z povolání opatření, aby ti vojenští gážísté, kteří, svým záporným postojem k lidově demokratickému zřízení státu a zaujetím proti jeho zahraničně politické orientaci, zejména ve smyslu spojeneckých svazků s SSSR a ostatními slovanskými státy, nevyhovují požadavkům na ně kladeným, byli posláni na dovolenou, po níž bude následovat přeložení do výslužby, případně přeložení do zálohy.*“ V třístránkovém dokumentu následuje seznam generálů a důstojníků gen. štábu, mezi nimiž jsou např. arm. gen. Alois Liška, div. gen. Karel Janoušek, div. gen. Heliodor Píka, brig. gen. František Moravec, gen. Josef Bartík. Podobný postup byl použit i v případě Františka Fryče. Celý dokument ministr adresoval Ústřednímu akčnímu výboru pro provádění očisty v armádě. Pokud použijeme dobovou terminologii, cílem bylo „vyčistit“ bezpečnostní složky od příliš demokraticky a prozápadně smýšlejících vojáků, kteří by mohli stát v cestě upevnění nastupující diktatury. Srov. ŠACH, Jan: *Politické čistky v armádě po únoru 1948*. IN: <http://www.vhu.cz/politicke-cistky-v-armade-po-unoru-1948/> [citováno 15. 4. 2019].

řízením bylo shledáno, že pro svůj postoj a jednání neskládáte záruku, že budete spolehlivým a zcela oddaným lidově demokratickému zřízení“.³⁰⁰ Oficiálně mu byla vojenská hodnost odňata podle §1 a §3 zákona číslo 59/1949³⁰¹ Sb., zároveň byl paragrafem 144 branného předpisu „přeložen do počtu mužstva jako vojín v záloze“. Třebaže se z něj podle §184 branného předpisu stal vojenský penzista, do služební povinnosti voj. František Fryč spadal ještě další čtyři roky.³⁰²

Rozsudek byl státním soudem v Praze vynesena 28. března 1951. František Fryč jím byl odsouzen k odnětí svobody v trvání tří let a na pět let zároveň ztratil čestná občanská práva.³⁰³ Toto rozhodnutí se stalo právoplatným až 14. března 1951. Vzhledem k rozsudku byl MNO ke dni 15. června 1951 přeložen do počtu mužstva jako vojín v záloze a zbaven dříve přiznaných odpočivných platů.³⁰⁴ Nejvyšší soud v Praze však ještě o den dříve, 14. června 1951, předchází rozsudek státního soudu zmírnil. Původní trest byl zkrácen na jeden rok odnětí svobody. Ani tento trest však nakonec František Fryč absolvovat nemusel. Propuštěn z výkonu trestu byl již 27. června 1951. Vrátil se do Rychnova nad Kněžnou a začal pracovat jako dělník.³⁰⁵

Těžko odhadnout, zda si v té době František Fryč, osmapadesátiletý trestaný vojín, vůbec dokázal představit, že bude ještě někdy sloužit v armádě. V červenci roku 1952 byl povolán k výkonu mimořádné vojenské služby s černými výložkami. Prvního prosince roku 1952 nastoupil k tzv. „černým baronům“, tedy pomocnému technickému praporu (PTP)³⁰⁶ v Novákách u Banské Bystrici na Slovensku, kde byl alokovaný 63.

³⁰⁰ VÚA – VHA Praha, archivní osobní spis č. 806920 (Fryč František), Rozhodnutí o odnětí vojenské hodnosti.

³⁰¹ Zákon o odnětí vojenské hodnosti některým důstojníkům, rotmistrům a poddůstojníkům vojska mimo činnou službu. Platil od 12. 3. 1949 do 1. 5. 1960. Srov. Předpis 59/1949 Sb. IN: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=59&r=1949> [citováno 20. 4. 2019].

³⁰² VÚA – VHA Praha, archivní osobní spis č. 806920 (Fryč František), Výkaz o přeložení vojenské osoby do kategorie vojenských pensistů, kteří nevyhověli dosud služební povinnosti.

³⁰³ Vzhledem k pozdějším událostem je především důležité, že se jednalo mj. o trvalou ztrátu veřejných hodností a odpočinkových platů.

³⁰⁴ Tzv. odpočivné a zaopatřovací platby zůstaly těmito rozhodnutími vysloveně nedotčeny. Vzhledem k délce jeho služby bylo Fryčovi výnosem MNO ze 17. února 1949 přiznáno roční výslužné 54 000,- Kčs, výchovné na dceru Zdenu 1800,- Kč a zvláštní přídavek pro ženu 3600 Kč. Srov. VÚA – VHA Praha, archivní osobní spis č. 806920 (Fryč František), odsouzení – ztráta nároku na odpočivné platy.

³⁰⁵ VÚA – VHA Praha, archivní osobní spis č. 806920 (Fryč František), návrh na vyřízení žádosti o rehabilitaci. Dokument bývalé rehabilitační komise z let 1968–1970.

³⁰⁶ Pomocné technické prapory (1950–1954) byly útvary určené pro perzekuci a převýchovu tzv. politicky nespolehlivých osob. Charakteristické byly černé výložky na ramenou a prakticky absence výzbroje. Muži přidělení k těmto jednotkám se stávali levnou pracovní silou, pracovali na stavbách, v dolech,

prapor. U tohoto útvaru, určeného pro „převýchovu politicky nespolehlivých osob“ Fryč vydržel pouze čtyři měsíce – 10. března 1953 byl ze zdravotních důvodů propuštěn.³⁰⁷

9.5 Pokus o rehabilitaci a život v ústraní

František Fryč dožil svůj život s blízkými v rodinné vile své manželky Marie – v Rychnově nad Kněžnou.³⁰⁸ Po propuštění z armády a odchodu z Prahy pracoval s popsányi přestávkami od 1. dubna 1949 až do odchodu do důchodu roku 1957 v místním podniku Sběrné suroviny na pozici účetního.³⁰⁹ Pro své demokratické smýšlení, účast v západním odboji, odbornou schopnost a dřívější perzekuci byl František Fryč veden v evidenci Krajské správy Státní bezpečnosti Hradec Králové, a to pod kategorií OS – „osobní svazek“. Roku 1962 pak byl tento spis předán okresnímu oddělení ministerstva vnitra Rychnov nad Kněžnou a subjekt byl veden v kategorii PZ – „pozorovací“. Jak již bylo zmíněno, tyto archiválie se až na pár výjimek, které byly a dodnes jsou založeny mezi dokumenty žádosti o rehabilitaci Fryče, nedochovaly do současnosti.³¹⁰ Sledování dokládá právě jeden z dochovaných listů. Jedná se o zprávu velitele stanice Sboru národní bezpečnosti v Rychnově nad Kněžnou vrch. strážm. (vrchního strážmistra) Rabiňáka adresovaná okresnímu národnímu výboru tamtéž. Kromě informací o jeho adrese a zaměstnání můžeme v této zprávě číst: „[...] *O jeho politické činnosti není zde ničeho známo, neboť nebylo zjištěno, že by udržoval nějaké společenské styky, kde by se politicky uplatňoval. Je zde ale známo, že jeho postoj k lidové demokratickému zřízení není kladný a jeho politické zaměření se kloní k západním*

kamenolomech atp. Srov. BÍLEK, Jiří: *Vojáci s lopatou, krumpáčem a sbíječkou*. IN: <http://www.vhu.cz/vojaci-s-lopatou-krumpacem-a-sbijeckou/> [citováno 25. 4. 2019].

³⁰⁷ VÚA – VHA Praha, archivní osobní spis č. 806920 (Fryč František), návrh na vyřízení žádosti o rehabilitaci. Dokument bývalé rehabilitační komise z let 1968-1970.

³⁰⁸ Sady čs. legií 813 (později Sad pionýrů 813), Rychnov nad Kněžnou.

³⁰⁹ VÚA – VHA Praha, archivní osobní spis č. 806920, zpráva Sboru národní bezpečnosti (SNB), Velitelství stanice Rychnov nad Kněžnou, datováno 22. 6. 1949.

³¹⁰ Vyjádření ABS ze dne 14. října 2016 – Žádost o zpřístupnění archivních materiálů dle zákona č. 499/2004 Sb.

*mocností. [...].*³¹¹ V roce 1957 odešel Fryč do starobního důchodu. Rozsudkem krajského soudu v Hradci Králové opraven z původní částky (5100,- Kč) na 880,- Kčs měsíčně.³¹²

Fryč podal 17. prosince 1968 žádost o rehabilitaci, a to k rehabilitační komisi MNO. Tato ovšem byla ke dni 30. června 1970 zrušena. Období uvolněných šedesátých let již bylo pryč a přicházela dvacetiletá éra dusivé normalizace. O jeho žádosti rozhodoval až 13. listopadu 1970 jiný úřad – kádrová správa MNO. Předmětem žádosti o rehabilitaci se stalo rozhodnutí senátu Městského soudu v Praze 21. listopadu 1968, který zrušil původní rozsudek státního soudu a František Fryč tak byl zproštěn obžaloby. Tímto činem byl plně soudně rehabilitován. Jak ovšem uvidíme dále, jednalo se o daleko menší vítězství, než by se mohlo na první pohled zdát.³¹³

V žádosti byly zmíněny celkem čtyři požadavky. Povýšení jako morální rehabilitace, přiznání vojenského starobního důchodu, náhradu ušlého výdělku a za pobyt v PTP, řešení bytové otázky.³¹⁴ Jakákoli změna stran vrácení hodnosti nebo eventuálního povýšení byla zamítnuta s odůvodněním, že k jejímu odebrání nedošlo rozhodnutím soudu, nýbrž administrativním krokem v důsledku trestního stíhání a vzetí do vazby, to vše podle §1 a 3 zákona 59/1949 Sb. Byla tedy odebrána ještě před soudním řízením a není možné ji vrátit na základě zprošťujícího rozhodnutí, jelikož byl Fryč již propuštěn z armády a vymazán z vojenské evidence.³¹⁵ Jinými slovy by musel znovu vstoupit jako nováček do armády jako každý jiný (což samozřejmě bylo vzhledem k jeho věku, postavení a režimu nemyslitelné).

Kádrová správa zamítla i jeho finanční požadavky. Rozhodnutí o náhrady za pobyt u PTP údajně nebylo možné podle tehdejších právních norem řešit. Rovněž nemohlo být revidováno ani rozhodnutí o náhradě příjmů po jeho odeslání do výslužby, jelikož se údajně zakládalo na „revolučním opatření při očistě velitelského sboru po únoru 1948“ podle zákona 213/1948 Sb. Opět byla zmíněna neexistence právního podkladu, který by takový případ upravoval.³¹⁶

³¹¹ *VÚA – VHA Praha*, archivní osobní spis č. 806920 (Fryč František), zpráva SNB ze dne 9. července 1949.

³¹² Tamtéž, odsouzení – ztráta nároku na odpočivné platy.

³¹³ *VÚA – VHA Praha*, archivní osobní spis č. 806920 (Fryč František), Žádost o rehabilitaci – vyřízení.

³¹⁴ Tamtéž.

³¹⁵ Tamtéž.

³¹⁶ Tamtéž.

Z hlediska rétoriky režimu je zajímavé negativní stanovisko k záležitosti bydlení. Státní aparát sice oficiálně rozlišoval několika stupni hodnotu bytu (Fryč v Praze před zatčením bydlel v bytu I. až II. kategorie), ale při stížnosti na vystěhování do náhradního, dle slov poškozeného „nepřiměřeného bytu“, bylo konstatováno, že žádnou takovou definici zákon nezná. O kvalitách přiděleného bytu rozhodoval příslušný národní výbor na základě volného uvážení. Tedy instituce, která i přes případnou absenci pokynů měla jasno, jaké úrovně by měl byt dosahovat, aniž by proti tomu bylo jakékoli odvolání.³¹⁷

Jediné, čeho František Fryč dosáhl, bylo uznání náhrady odpočivných platů. Jejich odnětí bylo zrušeno společně s rozhodnutím o soudní rehabilitaci a zrušením rozsudku soudu, který jejich vyplácení zastavil. Tím pádem vznikl nárok na doplatky, resp. přiznání vojenského starobního důchodu.³¹⁸

Za necelých čtrnáct dní po rozhodnutí seznámil s výsledky řízení Františka Fryče při pohovoru v Rychnově n. K. zástupce náčelníka okresní vojenské správy mjr. Jan Novotný. Po jeho vyslechnutí Fryč potvrdil, že vyřízení rozumí, vyjádřil ale přesvědčení, že mělo být přihlédnuto k jeho odbojové činnosti. Dále uvedl, že mu zdaleka nejde o finanční vyrovnání jako o vrácení hodnosti, které by se rovnalo morální rehabilitaci. I přes své stáří se prý vždy cítil i cítí vojákem. Verdikt byl konečný.³¹⁹

Prameny nám umožňují porovnat toto platné rozhodnutí kádrové správy MNO s původním návrhem řešení rehabilitační komise MNO, která původně měla žádost vyřizovat. Byť byla místy rétorika rekvalifikační komise vstřícnější, obecně dospěla k totožným závěrům.³²⁰

František Fryč během poslední epochy svého života trávil svůj čas kromě rodinného kruhu svými dvěma koníčky – tenisem, o kterém můžeme číst už v prvních svazcích jeho kvalifikační listiny, a filatelii. Během uvolněnější atmosféry postupujících šedesátých let se Fryčovi naskytla příležitost veřejného vystoupení. V Muzeu Orlických hor vedl úvodní přednášku při příležitosti otevření nové výstavy „Doba – dokumenty“,

³¹⁷ Tamtéž.

³¹⁸ Tamtéž

³¹⁹ *VÚA – VHA Praha*, archivní osobní spis č. 806920 (Fryč František), zápis o pohovoru se soudruhem Františkem Fryčem.

³²⁰ *VÚA – VHA Praha*, archivní osobní spis č. 806920 (Fryč František), návrh na vyřízení žádosti o rehabilitaci. Dokument bývalé rehabilitační komise z let 1968–1970.

která připomínala podorlické regionální ohlasy významných československých „osmičkových“ roků (1818, 1848, 1868, 1918, 1938, 1948). Třebaže není přesně známo, na jaké téma František Fryč hovořil, lze se domnívat, že byl pozván k tématu roku 1938.³²¹

Posledním dnem, který František Fryč na tomto světě spatřil, bylo 9. září roku 1973 v nedožitých 78 letech. Pochován byl na hřbitově v Rychnově nad Kněžnou. Žádost jeho manželky o přiznání vdovského důchodu byla rok po jeho smrti zamítnuta. Důvodem byla ztráta jeho vojenské hodnosti ještě před odsouzením a ztráty čestných práv občanských. Se soudružským pozdravem rozhodnutí uzavírala následující slova: „Vzhledem k tomu, že v případě Vašeho manžela nedošlo k vrácení jeho vojenské hodnosti ani k jeho soudní rehabilitaci podle zák. č. 82/1968 Sb., neshledává FMNO [Federální ministerstvo národní obrany] důvody pro změnu uvedených rozhodnutí. Proto nelze vyhovět ani Všemu požadavku o přiznání vdovského důchodu od vojenské správy.“³²² Marie Fryčová opustila tento svět čtyři roky po svém manželovi.

³²¹ E-mailová korespondence autora práce se zaměstnanci Muzea a galerie Orlických hor z 27. 3. 2019.

³²² Rodinný archiv Františka Fryče spravovaný jeho pravnučkou (RAFF).

10. ZÁVĚR

Biografie je i přes možné prvotní pochybnosti poměrně nevďěčným a nelehkým historickým žánrem. Kdyby byl podle této práce uměle vytvořená osoba, nejednalo by se o Františka Fryče. Byl by to jen jaký si obraz nebo spíše odraz v zrcadle minulosti.

Přes propast desetiletí ve veškerém svém kontextu toho odstupu zde, v samotném závěru práce, vystupuje z mozaiky dochovaných dokumentů rozličné povahy a pověstného tenkého předitva pramenů obraz člověka, celoživotního důstojníka, zpravodajce, bojovníka za svobodu a vlast, pana plukovníka Františka Fryče.

Je nesmírně těžké zevrubně vystihnout charakter a povahu i osoby žijící, natož pokusíme-li se o totéž u muže, který prožíval svůj život ve světě sice nám zdánlivě blízkým dotekem generací, kde ještě nemizí hranice paměti, ale přesto tak odlišným snad ve všech aspektech života. František Fryč zemřel v době rozpínající se normalizace, která měla československý stát dusit dalších téměř dvacet let. Přitom to znamená uchopit úplný konec jeho příběhu. Je to dvacet let, které dostala první svobodná Československá republika k vybudování sebevědomého státu. K dosažení současných časů musíme pak přičíst ještě další tři dekády. Dělí nás tak padesát let od závěru jeho života a více než sedmdesát let od konce jeho nejhektičtějších období. Je to několik generací, přitom často ani dvě sousední nejsou s to si porozumět. František Fryč měl v adekvátním věku odejít do klidného důchodu jako hrdina. Měl se dožít široké úcty a uznání, být morálním vzorem pro generace jeho současníků a potomků. Namísto toho se dožil vlády násilné totality. Totality minimálně takové, proti které šest válečných let bojoval.

Od Františka Fryče nás dělí propast času hraničící s tím, kdy jsou ještě dějiny přenášeny pamětí. Přesto se směle můžeme o vyložení osobnosti Františka Fryče, manžela, otce, vojáka, zpravodajce a vlastence s jistou mírou pravděpodobnosti pokusit. Více či méně explicitní náznaky z mnoha stran vytvářejí jakýsi relativně věrný popis. Po bádání v množství materiálu trvajícím nespočet hodin si zde, na samotném závěru práce, dovoluji v některých ohledech popsat Fryčovu osobnost poměrně jistě.

Za hlavní přínos této práce považuji doplnění mozaiky do obrazu dějin. Dokládá jako mnoho dalších střepů a střípků celkový příběh československého zpravodajství. Zároveň, jak alespoň doufám, byl touto prací splacen dluh samotnému Františku Fryčovi.

Jak jsme mohli číst z mnoha hodnocení Františka Fryče, jednalo se o excelentního důstojníka s příkladným přístupem k práci. Z mnoha talentů vytryskla na povrch již v První světové válce jeho schopnost výborného instruktora vojáků. Tato vlastnost nešla ani řadě velitelů československé armády, kde byl hodnocen jako výtečný velitel a instruktor během války s Maďarskem i zanedlouho poté na instruktážní škole v Milovicích. Fryčovy výsledky, bystrá mysl, přesnost a důslednost ho společně s technickými schopnostmi dostaly až k II. oddělení hlavního štábu československé armády. Mezi skutečnou důstojnickou elitu. Důstojnické kvality ho během kariéry nejednou stavěly mimo pořadí k povýšení (do nových hodností byl tedy jmenován mimořádně – rychleji) a gáže (plat) mu byla upravována na úroveň důstojníků vzešlých z vojenské akademie.

Pokud bychom chtěli popsat Františka Fryče z hlediska jeho osobnosti a charakteru, opět bychom museli sáhnout po kladných slovech. Fryč byl příkladem člověka osobnostně vyvrážděného a vyrovnaného, bez jakýchkoli excesů, výraznějších slabostí a negativních stránek. Byl nekonfliktní, co do společenského chování příjemný a oblíbený. Ctí ho vizitka velmi loajálního, ale přesto ne slabošského a povrchního muže. Dokázal překonávat těžké životní situace, kterých mu evropské 20. století přichystalo víc než dost. Zdolával je ne jako cynický a chladný, i jako zpravodajec měl nárok na emoce; v jádru však vždy zůstal čestný a nezlomený. Svou kariéru a pověst si vysloužil pílí a talentem, nebyl oportunistou, nepodlézal a ctil své povinnosti.

Minoritním, ale přesto položeným cílem bylo pokusit se pozměnit vnímání vojáků a zpravodajců obzvláště jako cynických osob. Zároveň také alespoň částečně ukázat též druhou, civilní tvář lidí, které jsme do značné míry zvyklí vnímat skrze hodnost, jméno a profesní činy. Na několika místech jsem proto dal více prostoru této stránce. Bez jakéhokoli váhání o hrdinské povaze jejich služby je velmi zajímavé a přínosné si uvědomit, že všichni byli lidmi, každý se svými kvalitami i chybami, každý se svými touhami, vášněmi, neřestmi; osobitými charaktery a povahami. Jsem přesvědčen že tam, kde je to možné, bychom měli pohlížet na události také osobními očima aktérů a pokusit se vyložit a pochopit jejich jednotlivá vnímání a prožívání situací.

František Fryč se z dnešního pohledu jeví jako poměrně skromný a tichý (byť se zdravým sebevědomím) muž stojící v pozadí. Za tímto obalem bychom našli velmi výkonného, spolehlivého a loajálního zpravodajského důstojníka bez výraznějších

záporů. Fryč měl na starosti množství materiálu nejvyšší důležitosti a třeba i kusé záznamy o jeho práci svědčí o tom, že byl svými nadřízenými velmi ceněn. Stál u řady zásadních okamžiků československé vojenské zpravodajské služby (agent A-54, výcvik čs. parašutistů ve Velké Británii, kartotéka agentů, šifry atp.) a jeho místo v letadle směřujícím 14. března večer z Prahy do Londýna bylo naprosto oprávněné. I přesto, a snad právě proto, zůstává v jakémsi stínu svých kolegů.

Otázka neúčasti Františka Fryče v československých legiích zůstává a pravděpodobně i zůstane otevřená. Spokojit se musíme s několika teoriemi, proč k jeho zapojení do prvního odboje nedošlo. Vzhledem k Fryčovu příkladnému přístupu k povinnosti se mohl cítit vázán přísahou armádě a státu, za které v První světové válce bojoval. Pravděpodobněji se ovšem jeví okolnost, že Fryč neměl k připojení příliš příležitostí. Z celkové doby jeho působení v rakousko-uherské armádě musíme odečíst čas strávený v základním i později doplňovacím výcviku a jeho studijní dovolenou na konci války, kterou trávil v Praze. Při nasazení u svých útvarů také mnoho času strávil jako instruktor výcviku, tedy v zápolí. Vzhledem k jeho přiřazení mj. k technickým rotám je tedy otázkou, kolikrát se ocitl přímo ve frontových bojích, kde mohl být zajat a poté se teoreticky přihlásit do legií. Jak už však bylo naznačeno v úvodní kapitole práce, jeho vztah k Československu byl naprosto jasný.

Mnohem větší rozsah, než byl uveden v této práci, by si zasloužilo působení našich zpravodajců v Turecku. Ideální podoba by byla samostatné monografie. Je nutné důkladně probádat veškeré dochované depeše do Istanbulu přicházející a odcházející; archiválie poodkrývající činnost nacistické vojenské zpravodajské služby Abwehr v rámci relevantního prostoru, poválečné výpovědi všech zainteresovaných atp. Nedílnou součástí takové syntézy by v dnešní době a s přihlédnutím k tématu měly být i informace britské provenience, především relevantní britské depeše a hodnocení styčných osob (Gibsona, Sudakova a dalších).

11. PRAMENY

11.1 Archivy a muzea

Archiv bezpečnostních složek Praha

Fond 302

Fond 304

Fond 305

Fond Z

Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky

Osobní spis Františka Fryče

Národní archiv Praha

Fond ČSNS, ústřední sekretariát, Praha

Fond 114, Úřad říšského protektora

Vojenský historický ústav – Vojenský historický archiv Praha

Fond 20

Fond 24

Fond 37

Sbírka kvalifikačních listin

Osobní spis Františka Fryče č. 806920

The National Archives Londýn

HS 4/198, S.O.E – Middle East Organization (Istanbul). Poles and Czechs, Liasion with the Czechs.

SOE_Czechoslovakia (No.58), Planning Jun 1940 to Feb 1945.

Muzeum a galerie Orlických hor Rychnov nad Kněžnou

Fotoarchiv: sg. 2001879-2.

11.2 Internetové zdroje

The British Newspaper Archive (BNA). IN: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk>.
[citováno 12. 7. 2018]

11.3 Ostatní

E-mailová korespondence autora práce se zaměstnanci Muzea a galerie Orlických hor z 27. 3. 2019.

Rodinný archiv Františka Fryče spravovaný jeho pravnučkou Nelou Dubákovou.

Archiv rodiny Josefa Bartíka (zprostředkováno PhDr. Pavlem Kreisingerem, Ph.D.).

Rodinný archiv vnučky Františka Moravce Anity Moravec Gard (RAAMG).

12. LITERATURA

12.1 Encyklopedie

LÁNÍK, Jaroslav (ed.): *Vojenské osobnosti československého odboje 1939-1945*. Praha, 2005.

12.2 Monografie

FIDLER, Jiří: *Generálové legionáři*. Brno, 1999.

FIDLER, Jiří – SLUKA, Václav: *Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920-1938*. Praha, 2006.

GEBHART, Jan – KOUTEK, Jaroslav – KUKLÍK, Jan: *Na frontách tajné války. Kapitoly z boje československého zpravodajství proti nacismu v letech 1938–1941*. Praha, 1989.

HÁJKOVÁ, Dagmar: *Emanuel Voska. Špionážní legenda první světové války*. Praha, 2014.

HANÁK, Vítězslav: *Muži a radiostanice tajné války*. Dvůr Králové nad Labem, 2002.

HANZLÍK, František: *Bez milosti a slitování. B. Reicin – fanatik rudého teroru*. Praha, 2011.

JUZA, Josef: *Občané okresu Rychnov nad Kněžnou v zahraničním odboji v předválečných a válečných letech 1936-1945*. Rychnov nad Kněžnou, 1993. s. 78-80.

JANDEČKOVÁ, Václava: *Kauza Jan Masaryk. Nový pohled: doznání k vraždě a tajný přešetřovací proces StB z let 1950-1951*. Domažlice, 2015.

KOKOŠKA, Jaroslav – KOKOŠKA, Stanislav: *Spor o agenta A-54. Kapitoly z dějin československé zpravodajské služby*. Praha, 1994.

KREISINGER, Pavel: *Brigádní generál Josef Bartík. Zpravodajský důstojník a účastník prvního i druhého československého odboje*. Praha, 2011.

KUTHAN, Pavel J.: *V těžkých dobách. Boje na Slovensku 1918-1919*. Praha, 2010.

NOVOTNÝ, Vlastislav. *Řády a vyznamenání Československa 1918-1948, Slovenské republiky 1939-1945*. Hodonín, 2011.

STRAKA, Karel: *Rekonstrukce československé agenturní sítě a jejích výsledků z let 1933-1939*. Praha, 2006.

STRAKA, Karel – TOMEK, Prokop – BANDŽUCH, Tomáš: *Ve službách republiky: 100 let od založení československého vojenského zpravodajství. Serving the republic: 100 years since the establishment of Czechoslovak military intelligence*. Praha, 2018.

ŠOLC, Jiří: *Po boku prezidenta. Generál František Moravec a jeho zpravodajská služba ve světle archivních dokumentů*. Praha 2007.

ŠOLC, Jiří: *Podpalte Československo! Kapitoly z historie československého zahraničního a domácího odboje (1939-1945)*. Praha 2005.

VEBER, Václav: *Třetí odboj. ČSR v letech 1948-1953*. Pardubice, 2014.

ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica: *Zapomenutá elita. Českoslovenští vojenští diplomaté v letech 1938-1945*. Praha, 2011.

12.3 Odborné studie a články

BÍLEK, Jiří: *Tábor nucené práce Mírov*. IN: *Historie a Vojenství*, 46, č. 4, 1998, s. 91–115.

GEBHART, Jan: *Českoslovenští vojenští zpravodajci v Paříži (1939-1940)*. IN: *Moderní dějiny. Sborník k dějinám 19. a 20. století*, č. 3, roč. 1995, s. 129-137.

HANÁK, Vítězslav: *Rádiové spojení domova se zahraničím v letech 1939 až 1942*. IN: *Československá republika v letech 1918-1948: s přihlédnutím k životu a dílu velvyslance Arnošta Heidricha (1889-1968), významného josefovského rodáka*. Jaroměř, 2001, s. 70-84.

HANÁK, Vítězslav: *Vojenská rádiová ústředna*. IN: *Historie a vojenství*, 46, č. 1, 1997, s. 87-120.

KOKOŠKA, Stanislav: *Ve službách prezidenta. Generál František Moravec ve světle archivních dokumentů*. (Recenze): *Moravcova zpravodajská služba bez legend?* IN: *Historie a vojenství*, 1994, 43, č. 6, s. 171-178.

KOKOŠKA-MALÍŘ, Jaroslav: *Londýnská zpravodajská skupina plk. Moravce v předvečer Druhé světové války*. IN: *Historie a vojenství*, 1989, 38, č. 4, s. 68-89.

KOUTSKÁ, Ivana: *Únor 1948 a perzekuce zaměstnanců ministerstva zahraničních věcí*. IN: *Paměť a dějiny (PaD)*, 01, 2008, s. 39-52.

12.4 Internetové zdroje

BÍLEK, Jiří: *Vojáci s lopatou, krumpáčem a sbiječkou*. IN: <http://www.vhu.cz/vojaci-slopatou-krumpacem-a-sbijeckou/> [citováno 25. 4. 2019].

Encyklopedický slovník českých dějin 1938–1945. IN: http://www.usd.cas.cz/wpcontent/uploads/Slovník38_45.pdf [citováno 15. 4. 2019]

ŠACH, Jan: *Politické čistky v armádě po únoru 1948*. IN: <http://www.vhu.cz/politickecistky-v-armade-po-unoru-1948/> [citováno 15. 4. 2019].

KOURA, Petr: *My sami musíme dát najevo zájem o svobodu. Letáková kampaň Jaroslava Hájičky na jaře 1956*, [citováno 12. 2. 2019.]. IN: <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2006/12/-my-sami-musime-dati-najevo-zajem-osvobodu-/>.

Osvědčení podle zákona č. 255/1946 Sb. IN: <http://www.vuapraha.cz/node/148> [citováno 12. 2. 2019].

Pamětní medaile Mezinárodní federace starých bojovníků (FIDAC) IN: <http://www.vhu.cz/exhibit/pametni-medaile-mezinarodni-federace-starych-bojovnikufidac/> [citováno 20. 4. 2019]

OKTÁBEC, Karel: *Boje na Monte Zebio (1917)*. IN: <https://www.valka.cz/14125-Bojena-Monte-Zebio-1917> [citováno 15. 4. 2019].

OKTÁBEC, Karel: *Jednoroční dobrovolníci rakousko-uherské armády*. IN: <https://www.valka.cz/15439-Jednorocni-dobrovolnici-rakousko-uherske-armady> [citováno 15. 4. 2019].

STRAKA, Karel: *Obnova československo-francouzské zpravodajské kooperace mezi březnem a srpnem 1939*. IN: <http://www.vhu.cz/obnova-ceskoslovensko->

francouzské zpravodajské kooperace mezi březnem a srpnem 1939/ [online, citováno 15. dubna 2019].

ŠACH, Jan: *Politické čistky v armádě po únoru 1948*. IN: <http://www.vhu.cz/politickecistky-v-armade-po-unoru-1948/> [online, citováno 15. 4. 2019]. http://www.seniortip.cz/?module=article&id_article=2165 [online, citováno 23. 3. 2019]. https://cs.wikipedia.org/wiki/Seznam_československých_státních_vyznamenání [online, citováno 23. 3. 2019].

12.5 Paměti

FÁREK, František: *Stopy mizí v archivu....* Praha, 1975.

TICHÝ, Oldřich: *Z pamětí zpravodajce. Poznámky k činnosti 2. oddělení a ke knize gen. Frant. Moravce*. IN: *Historie a vojenství (HaV)*, 39, 1990, č. 4, s. 119–131. Týž: *Z pamětí zpravodajce (II.)*. *HaV*, 40, 1991, č. 1, s. 122–140.

13. SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

ABS – Archiv bezpečnostních složek

AMZV – Archiv ministerstva zahraničních věcí České republiky

atp. – a tak podobně

BNA – British Newspaper Archive (Britský novinový archiv)

br. – branný

brig. - brigádní

č. – číslo

čs., č-s – československý (případně další varianty adjektiv od slova Československo)

ČSNS – Československá strana národně socialistická

div. - divizní

Dr. - doktor

HaV – Historie a vojenství

gen. – generál

Gestapo – Geheime Staatspolizei

gšt. – generální štáb

hšt. – hlavní štáb

SIS – Secret Intelligence service

kpt. – kapitán

kpt. děl. – kapitán dělostřelectva

KSČ – Komunistická strana Československa

mj. – mimo jiné

mjr. – major

MNO – Ministerstvo národní obrany

MV – Ministerstvo vnitra

Msgre. - Monsignore

npor. – nadporučík

NSDAP – Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei

OS – osobní svazek

OBZ – obranné zpravodajství

VHA – Vojenský historický archiv

VHÚ – Vojenský historický ústav
p. pl. – pěší pluk
PaD – Paměť a dějiny
PAÚ – předsunutá agenturní ústředna
por. - poručík
plk. – plukovník
pplk. – podplukovník
prap. – praporčík
př. - předpis
příp. – případně
PZ – pozorovací
PTP – pomocné technické prapory
PZÚ – předsunutá zpravodajská ústředna
RAFF – rodinný archiv Františka Fryče
ReK – rekvalifikační komise
R-U – Rakousko-Uhersko/rakousko-uherský
s. – strana
sb. - sbírky
SSSR – Svaz sovětských socialistických republik (Sovětský svaz)
SR – Le service de renseignements
srov. – srovněj
SNB – Sbor národní bezpečnosti StB-Státní bezpečnost
škpt. – štábní kapitán
šrtm. – štábní rotmistr
strážm. – strážmistr
VTÚ – Vojenský technický ústav
v. v. – ve výslužbě
v zál. – v záloze
zák. – zákon
ZAÚ – zahraniční agenturní ústředna

14. PŘÍLOHY

14.1 Geneze hodností Františka Fryče³²³

Hodnosti získané během služby v rakousko-uherské armádě ponechám bez zkratk, budou však doplněny dobovými ekvivalenty. Naopak povýšení již v československé armádě budou uvedena i s příslušnou zkratkou. Datum značí den jmenování do příslušné hodnosti.

Svobodník (Gefreiter) – 1. května 1915

Desátník (Korporal) – 1. září 1915

Četař (Zugsführer) – 4. listopadu 1915

Šikovatel kadet–aspirant (Feldwebel Kadett-Aspirant) – 11. ledna 1916

Podporučík (v R-U armádě „praporčík“ - Fähnrich) – 26. 9. 1916

Poručík (Leutnant) – 1. února 1917

Nadporučík (npor.) – 1. listopadu 1919

Kapitán (kpt.) – 28. října 1925

Štábní kapitán (škpt.) – 28. října 1930

Major (mjr.) – 7. března 1941

Podplukovník (pplk.) – 7. března 1944

Plukovník (plk.) – 1. června 1945

Plukovník pěchoty ve výslužbě (pplk. v. v.) – 1. prosince 1948

³²³ VÚA-VHA Praha, Sbíрка kvalifikačních listin, kvalifikační listina Františka Fryče.

14.2 Seznam udělených řádů a vyznamenání³²⁴

Řád rumunské Hvězdy V. třídy – rytíř (orig. Ordinul Steaua României)³²⁵

Řád Jihoslovanské Koruny IV. třídy³²⁶

Pamětní odznak SNG – kříž za věrné služby

Československý válečný kříž 1939³²⁷

Československá medaile za chrabrost před nepřítelem

Československá vojenská medaile za zásluhy I. i II. stupně³²⁸

³²⁴ František Fryč jich údajně obdržel celkem až 21. Tato informace však pochází pouze z jediného zdroje, kde seznam vyznamenání není zdaleka kompletní. Ve Fryčově kvalifikační listině a kmenovém listu je vyznamenání o poznání méně (celkem 14). Ve Fryčově poválečném výsledovém protokolu z roku 1949 je pak uvedeno, že obdržel 19 vyznamenání. Pokud je známo datum udělení, nachází se v příslušné poznámce pod čarou. Pod názvem vyznamenání je vždy vyobrazena příslušná stužka. Zkrácené názvy vyznamenání, jejichž část byla vypsána v listu kvalifikační listiny Františka Fryče, byly upraveny dle literatury na názvy plné. Srov. NOVOTNÝ, Vlastislav. *Řády a vyznamenání Československa 1918-1948, Slovenské republiky 1939-1945*. Hodonín, 2011. Dle uvedené literatury byly obrázky stužek stáhnuty ze dvou zdrojů. IN: https://cs.wikipedia.org/wiki/Seznam_československých_státních_vyznamenání [citováno 18. 4. 2019] a www.valka.cz [citováno 18. 4. 2019].

³²⁵ 5. prosince 1931. Vyznamenání uděleno pravděpodobně jako jeden z projevů vzájemných diplomaticko-politických vztahů mezi Československem a Rumunskem.

³²⁶ 26. ledna 1943. Viz fotografická příloha.

³²⁷ Založen československou exilovou vládou v roce 1940. Uděluje se jako uznání za boj proti fašismu po roce 1939. Udělován i cizím státním příslušníkům. IN: <https://www.valka.cz/Ceskoslovensky-valecnykriz-1939-1940-t106831> [citováno 18. 3. 2019]

³²⁸ 6. července 1944 (platí pro I. stupeň).

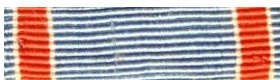
Pamětní medaile československé armády v zahraničí³²⁹

Záslužný odznak Československé obce dobrovolcké z roku 1945

Pamětní medaile československého dobrovolce z let 1918-1919³³⁰

Pamětní medaile mezinárodní federace starých bojovníků (FIDAC)

Kříž obrany státu (in memoriam)³³¹

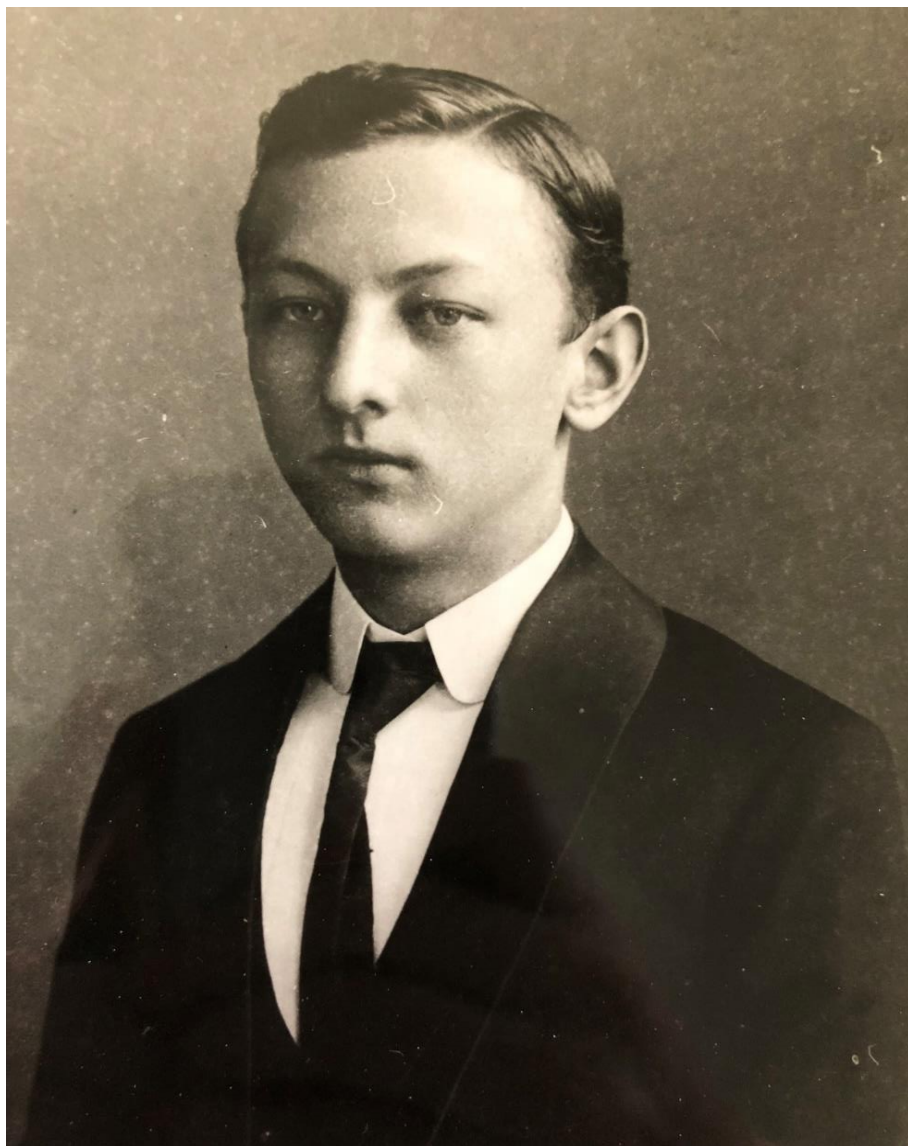

³²⁹ 7. března 1944 se štítky Francie a Velké Británie (označující místa služby).

³³⁰ Udělován v roce 1938 za účast v bojích na Slovensku proti maďarské armádě v letech 1918-1919.

³³¹ 25. 10. 2017. Kříž obrany státu je udělován mimořádně ministrem obrany České republiky za „*hrdinství v boji, za vynikající velitelskou činnost v boji nebo těm, kteří se s nasazením vlastního života nebo zdraví zcela výjimečným způsobem zasloužili o obranu České republiky a jejího ústavního pořádku, záchranu lidských životů nebo značných hodnot na majetku České republiky, a to na jejím území i mimo něj.*“ Tvar je inspirován Československou revoluční medailí z roku 1918 a Československým válečným křížem 1939. Vyznamenání převzala Nela Dubáková, pravnučka Františka Fryče. IN: <http://www.acr.army.cz/vystroj/kriz-obrany-statu-ministra-obrany-ceske-republiky-56526/> [citováno 16. 3. 2019].

14.3 Fotografie

Mladý František Fryč během studií v Praze.³³²

³³² RAFF.

František Fryč v uniformě Pěšího pluku 22.³³³

³³³ RAFF.

František Fryč s manželkou Marií při návštěvě leteckého dne v Praze-Kbelích, 7. června 1936.³³⁴

³³⁴ RAFF.

Fotografie z anglického Woldinghamu. Uprostřed s kloboukem v ruce prezident Edvard Beneš, po jeho levici ministr exilového Ministerstva národní obrany. Zcela vlevo plk. František Moravec, nalevo od něj v britské vycházkové uniformě mjr. Harold Gibson.³³⁵

³³⁵ Rodinný archiv vnučky Františka Moravce Anity Moravec Gard. (RAAMG).

Společná fotografie Josefa Bartíka (vlevo) a Františka Fryče z Anglie. Oba muži oblečeni v britských uniformách, typ Battledres Austerity.³³⁶

³³⁶ Rodinný archiv Josefa Bartíka (fotografii poskytl PhDr. Pavel Kreisinger, Ph.D.).

František Fryč s manželkou a dcerou v Londýně během válečných let.³³⁷

³³⁷ RAFF.

Slavnostní předávání Řádů Jugoslávské koruny šesti československým důstojníkům. Vyznamenání předává jugoslávský premiér prof. Slobodan Jovanovic. Třetí důstojník zprava je František Fryč.³³⁸

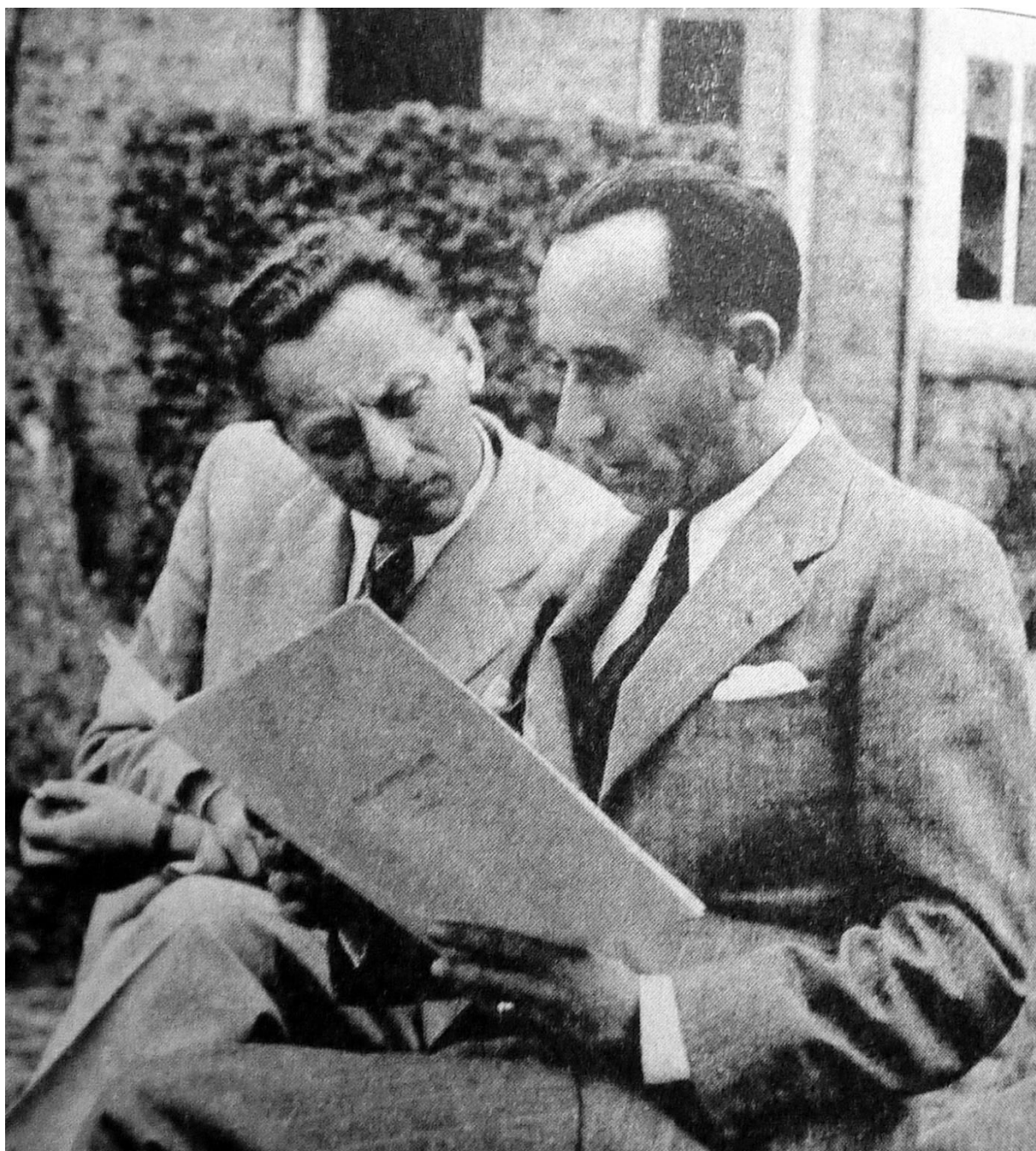
³³⁸ RAAMG.

Zastávka Františka Fryče v Káhiře během pracovní cesty do Turecka na konci roku 1943.

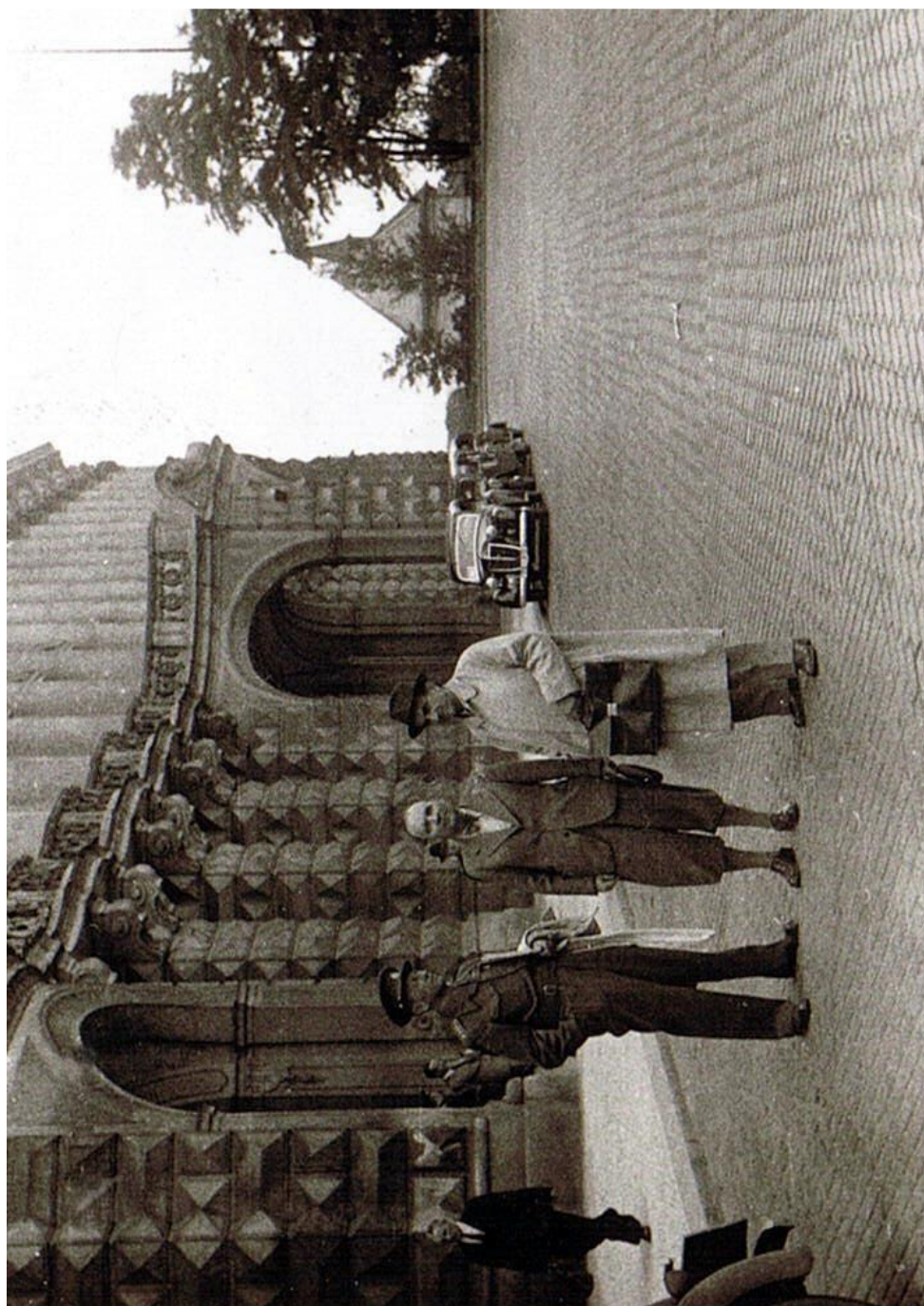
Vpravo britský důstojník.³³⁹

³³⁹ RAFF.

František Fryč se zpravodajským kolegou Oldřichem Tichým.³⁴⁰

³⁴⁰ RAFF.

František Fryč (nalevo, v uniformě) před Černínským palácem, sídlem ministerstva zahraničí.³⁴¹

³⁴¹ RAFF.

JUGOSLAV DECORATION FOR
CZECHOSLOVAK OFFICERS.

Six Czechoslovak Army officers
were recently decorated with
the Order of the Yugoslav Crown
by Professor Jovanovic,
Yugoslav Prime Minister.

Picture shows: A Yugoslav
officer greeting the Czechoslo-
vak officers after the investi-
ture.

MZV/A 315.

Zpráva o udělení dekorací pro československé důstojníky.³⁴²

³⁴² „Jugoslávská dekorace československých důstojníků. Šest československých armádních důstojníků bylo nedávno dekorováno Řádem Jugoslávské koruny profesorem Jovanovičem, jugoslávským premiérem. Obrázek zobrazuje: jugoslávského důstojníka gratulujícího československým důstojníkům po slavnostním předání. Zdroj: RAAMG.

František Fryč během jeho přednášky při zahajování výstavy „Doba-dokumenty“ v Muzeu Orlických hor, červen 1968 (nahore i dole).³⁴³

³⁴³ Muzeum a galerie Orlických hor Rychnov nad Kněžnou, fotoarchiv, sign. 2001879-2.

S manželkou Marií v Rychnově nad Kněžnou, rok 1968. ³⁴⁴

³⁴⁴ RAFF.

František Fryč a jeho záliba ve filatelii.³⁴⁵

³⁴⁵ RAFF.

SUNDAY HERALD, MARCH 15, 1939

Gordon's Gin

THE HEART OF A GOOD COCKTAIL

Stands Supreme

Daily Herald

No. 7201

WEDNESDAY, MARCH 15, 1939

ONE PENNY

Cultivate good taste with

H.P. sauce

Dramatic Moves In Central Europe Crisis

GERMAN TROOPS MARCHING INTO CZECH TERRITORY

Hitler In Midnight Conference

GERMAN TROOPS, WITH TANKS AND GUNS, ARE MARCHING INTO CZECH TERRITORY THIS MORNING.

They have occupied the town of Maerisch-Osttau, most important industrial centre in Moravia, and have penetrated 30 miles beyond.

Prague stated at midnight that German forces had entered "at other points" in addition to Maerisch-Osttau. One report (quoted by Exchange) spoke of clashes between the civilian population and the invaders. "At Friedek, it was stated, many people were killed."

HACHA'S MISSION

Plane From Prague Mystery

A SPECIALLY chartered air liner landed at Croydon airport from Prague last night with 11 passengers.

They refused to leave the plane until the tarmac had been cleared of newspaper men.

Then they went through the Immigration and Customs Office, but left the airport building by a different door to that normally used.

A special motor-coach, sent by the Dutch Air Line on receipt of the news of the chartering of a plane, was waiting the passengers.

Shielding their faces so as not to be recognised, they entered the coach and were driven to the Grosvenor Hotel, Victoria, S.W.

It was stated that the Foreign Office had instructed that on the circumstances of the passengers to be divulged, and it was suggested that they were members of the fallen Czech Government.

All information concerning them was passed a short time ago.

"They are here and they have gone to bed. We cannot say who they are," it was stated.

Curfew In Captured Town: Radio Silenced

WITHIN a few hours of their seizure yesterday of the Czech town of Maerisch-Osttau, the German troops proclaimed an

LAST NIGHT'S NEWS MAP

Titulní strana britských novin *Daily Herald* z 15. března 1939 věnovaná vývoji situace ve střední Evropě. Zcela vpravo sloupec pojednávající o přiletu Moravcových zpravodajců z předchozího dne.³⁴⁶

³⁴⁶ *The British Newspaper Archive (BNA): Daily Herald, Wednesday, March 15, 1939. [online, citováno 12. 7. 2018] IN: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk>.*

Zavádějící článek *Edinburgh Evening News* ze 17. března 1939 referující o údajné identitě pasažérů letounu. Ve skutečnosti byli cestujícími z Prahy českoslovenští zpravodajci v čele s plk. Františkem Moravcem.³⁴⁷

³⁴⁷ BNA: *Edinburgh Evening News*, Friday, March 17, 1939, s. 8, [citováno 12. 7. 2018] IN: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk>

**Místopředseda vlády
a
ministr zahraničních věcí České republiky**

u příležitosti 52. výročí smrti Jana Masaryka

uděluje

panu plukovníku Františku FRYČOVI

nar. 23. 12. 1895

in memoriam

za jeho přínos zahraniční službě ČSR
a věrnost masarykovským ideálům,
kterou osvědčil i během svého věznění,

čestnou hodnost

velvyslanec

V Praze dne 10. 3. 2000

Jan Kavan
Místopředseda vlády
a ministr zahraničních věcí ČR

Kopie udělené čestné hodnosti „velvyslanec“ plk. Františku Fryčovi místopředsedou vlády a ministrem zahraničních věcí Janem Kavanem při příležitosti 52. výročí smrti Jana Masaryka, 10. března 2000.³⁴⁸

³⁴⁸ AMZV, osobní spis Františka Fryče.

Anotace

Tato práce je první ucelenou biografickou studií mapující životní osudy významného zpravodajského důstojníka československé armády a člena „Moravcovy jedenáctky“ plk. Františka Fryče. Jeho život je zasazen do kontextu dějin 20. století. Zároveň se jedná o sondu do československého i evropského zpravodajského prostředí v době před Druhou světovou válkou i během válečných let.

Resumé

The life of František Fryč was extremely influenced by the history of the 20th century. The former excellent student was forced to join the fightings of World War

1. After the war, he joined the Czechoslovak army and spent there 33 years. Fryč was one of the most important military intelligence officers and his service is exemplary. All his senior officers described him as a soldier of the highest qualities. Fryč was very bright and loyal soldier, favourite amongst his colleagues and respected by his superiors. That is why was Fryč entrusted with various tasks of high importance. During the mid-war era, Fryč was a member of the offensive part of the military intelligence department. One of his duties was in contact with the spies, including famous A-54. After going into exile, he was, for example, establishing and controlling a radiotelegraphic communication between the exile and the Protectorate of Bohemia and Moravia, managing cypher codes, working out the plans of the paratrooper's missions etc. After the war, he was named as the head of the cypher department at the ministry of foreign affairs. Like many other officers from the western exile, Fryč was persecuted by the communist regime after the war. He was fired from the ministry of foreign affairs, fired from the army as well as demoted from colonel to private, tortured during the custody and sent into jail. He died in 1973.